

САЛЬВАДОР ДЕ МАДАРІАГА

С В Я Щ Е Н Н А
Ж И Р А Ф А

РОМАН

SALVADOR DE MADARIAGA
THE SACRED GIRAFFE

Другий том посмертних творів Джуліо Арчіваля

Видав Сальвадор де Мадаріага

«Чи не від англійського слова *iron*,
що означає *залізо*, походить слово *іронія*?»

Віктор Гюго

«...абсолютно серйозно, пані!»

Докторка Шова

УДК 930.1(091)

Добролюбська Ю. А.

Священна жирафа Сальвадора де Мадаріаги.

Вступ, переклад та коментарі Ю. А. Добролюбської. —

Одеса : Ун-т Ушинського, 2022. — 195 с.

Друкується

згідно з рішенням

Вченої ради

ДЗ «Південноукраїнський

державний педагогічний університет

ім. К. Д. Ушинського»

від 27 січня 2022 року

(протокол № 7)

Рецензенти:

Борінштейн Є. Р.,

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту

соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Пальчинська М. В.,

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри філософії, психології та педагогіки

Державного університету інтелектуальних технологій та зв'язку

ВСТУП

а жаль до сьогодні ім'я Сальвадора де Мадаріаги невідомо у нас не тільки широкому колу читачів, але й багатьом професійним дослідникам утопій та західноєвропейської літератури. Можливо, тільки книга «Англіїці, іспанці, французи», опублікована вперше в Лондоні у 1928 році, принесла Сальвадору де Мадаріазі широку популярність. Вона рецензувалася в журналах, була переведена на багато європейських мов.

Мадаріага народився в Іспанії, навчався у Франції, жив і працював в Англії, з однаковою досконалістю володів усіма трьома мовами. Він був повноправним учасником трьох європейських культур. Його можна назвати пророком європейської єдності. І якщо він не дуже часто говорив про єдність всього людства, то лише тому, що ця перспектива здавалася надто віддаленою. Європейські проблеми він відчував, можна сказати, серцем, шкірою, як європеець, а не представник однієї нації. Саме це спонукало його написати книгу про три національних характери.

Син іспанця та французьки, Сальвадор де Мадаріага народився у 1886 році в Ла Коруні, столиці іспанської Галісії. Його батько Дон Хосе де Мадаріага — полковник, належав до військової еліти іспанського суспільства. Будучи учасником війни з Америкою на Кубі, він повернувся додому переконаним, що тільки технічна, але ніяк не духовна, вищість США дозволила американцям одержати перемогу над іспанцями. Він вирішив, що всі його сини повинні отримати науково-технічну освіту, а потім — служити в армії.

Сальвадор де Мадаріага закінчив інститут в Мадриді, навчався в Парижі — в Еколь Політехнік та Еколь Національ Сьюперіор де Майнс, звідки вийшов гірничим інженером. Свою трудову кар'єру він почав в якості технічного радника Північної залізниці в Іспанії. Між 1911 та 1916 роками він стає учасником республіканського руху, пише статті з політики та літератури. Душа його не приймала техніки, і він відправився в Оксфорд, де став викладачем історії та одружився зі студенткою з Шотландії. Мадаріага швидко набув популярності як історик та літератор, дотепний полеміст та активний

пацифіст. Він вірив в неминучість об'єднання Європи і тому стає прес-секретарем Ліги Націй. Саме в цей час у нього визрів задум книги про три найбільш представницькі європейські нації. У 1931 році Мадаріага стає послом Іспанії в США, трохи пізніше — послом у Франції (1932–1934). Під час громадянської війни Мадаріага відходить від політики. Останнім спалахом романтичних ідеалів його юності була серія виступів на захист ефіопів від агресії з боку італійського фашизму. В цей час Мадаріага був уже директором департаменту розбросення Ліги Націй. Переконавшись, що навіть на цьому високому посту важко досягти успіху і все більше переймаючись відчуттям, що висока політика — не більше ніж трагікомічний спектакль, що розігрується перед масовим глядачем, він повністю занурюється в науково-викладацьку роботу.

Перша його книга була присвячена Шеллі та Кальдерону, друга — питанням розброєння, а третьою стала книга про національні характери. Таким чином, намітилися три постійних творчих лінії Мадаріаги: літературна (він писав не тільки критичні статті, а й вірші, п'єси та романи), політична та філософсько-історична. Зокрема, він написав книги та статті про життя Христофора Колумба, Болівара, Кортеса, про іспанську імперію, її розквіт та занепад. Мадаріага мав багатющий життєвий досвід. Він був знайомий з багатьма видатними людьми Європи. У політиці брав участь не тільки як посол та співробітник Ліги Націй, але й як Президент Ліберального Інтернаціоналу, Глава представництва іспанських біженців в Англії. Поблизу від Оксфорда він придбав будинок в селищі, яке було чимось середнім між містом та селом. Він жив тут як «почесний засланець», писав книги та запрошував друзів з традиційною іспанською гостинністю. Стиль його робіт та зовнішній вигляд — виразність мови, міміки, рухів тіла — видавали в ньому природженого іспанця.

У своїх двох дослідницьких книгах він розкрив Англії роль та значення своєї батьківщини в історії світової культури минулого століття. У першій книзі він з'ясував вплив Кальдерона на Шеллі, в другій надав ряд художніх портретів сучасної іспанської літератури від Гальдоса до Унамуно. Книги ці висунули його в перший ряд

англійських іспанців. Слідом за цим він переклав англійською іспанські народні пісні, а після двох згаданих книг, написаних на його рідній мові, випустив англійською мовою перший та єдиний свій роман «Священна жирафа».

Перегортаючи книгу, читач натрапить на дату: 6955 рік. Зупинившись на якій-небудь сторінці, він з'ясує, що дія роману розвивається в кінці сьомого тисячоліття. Мабуть, утопія. Але читач помилиться. «Священна жирафа» аж ніяк не просто утопія.

Епоха кінця сьомого тисячоліття, зображена Мадаріагою у романі «Священна жирафа», малює світ, населений тільки чорними людьми. Біла раса давно вимерла, а Європа загинула в геологічному катаклізмі. Деякі науково-технічні та художні досягнення білих європейців, особливо англійців, не без глузування та іронії використовуються іноді чорною цивілізацією, яка повернулася до первісного родового матриархату. Але немає в цьому світі ні громадянського суспільства, ні свободи слова, і ніхто нічого не чув про демократію та права людини. Повне та безумовне домінування жінок у всіх найважливіших сферах культури забезпечує гуманність, порядок і достатню життєву різноманітність.

Всі соціальні, управлінські, економічні проблеми вже вирішені. Ніяких класових, національних та релігійних конфліктів не існує. Про них іноді робляться наукові доповіді, причому вчені дами зазвичай вибачаються перед слухачами за те, що їм доводиться говорити про такі дивні нісенітниці, як стародавня наука другого або третього тисячоліття, юриспруденція, класова теорія, расизм, поділ влади, палата лордів, статистика, принцип свободи слова. Всього цього давно не існує.

Прояви нестійкого, поверхневого, який не бачить головної мети існування, чоловічого розуму викликають у жителів сьомого тисячоліття лише співчутливу посмішку. Але такі вже були наші предки, тут нічого не поробиш. За свою наївність, простодушність та юнацький максималізм вони дорого заплатили. Але ми багатьом їм зобов'язані. Крім того, сьогоднішня наука (сьомого тисячоліття) переконливо довела, що і чоловік, правильно розвиваючись, цілком може стати розумною істотою та непоганим працівником. Тільки

треба розуміти, що особистість людини — не продукт статі, класу, прошарку, суспільних відносин, а результат виховання. Головне в особистості — не розум, не інстинкт, а смак, такт, естетична та етична сприйнятливість, толерантність та іронічність розуму. А всі ці речі даром не даються, їх треба прищеплювати та культивувати в людях протягом багатьох століть.

Коли Мадаріага замислив написати свій роман, чимало, потрібно думати, літературних прийомів приходило йому на пам'ять. Великому ерудитові, яким був професор в Оксфорді, неважко було вибрати будь-який з цих прийомів для загострення своєї теми. І, безумовно, слід визнати правильним зроблений ним вибір. Бо форма «роману-утопії» відкривала йому можливість створити сатиру на сучасну йому англійську дійсність в двох планах.

Перенесення дії роману в сьоме тисячоліття дозволило Мадаріазі, з одного боку, описати Ебонію так, що крізь опис проглядає сучасний йому Захід та особливо Англія, а з іншого — подати ту ж Англію в здогадах та теоріях вчених дам ебонітів. Мимоволі виникає аналогія зі сценічним методом режисерів, які порвали з традиціями та будують мізансцену одночасно на рівні рампи та на зведених спеціально сценічних майданчиках. Таким чином, перед нами — два методи сатиричного зображення. Оголоюючи лаштунки сімейного, суспільного та державного життя ебонітів, Мадаріага знущально описав знайому йому на Заході обстановку. З іншого боку, коли він спотворює в гіпотезах «докторок» історичні дані про західну цивілізацію ХХ століття та пародіює наукові методи археології, лінгвістики, літературознавства, то він показує науку та мистецтво Заходу в такому сатиричному ракурсі, що важко не оцінити дотепності памфлету. Не випадково кількома рядками вище ми зазначили, що межі цього памфлету можна розширити значно ширше гротескного зображення Англії.

Сатира «Священної жирафи» загострюється, як читач побачить, головним чином проти остров'ян, але не виключно. Наприклад, глава дев'ята, присвячена «Мовчазним Бджолам» монастирів ебонітів, спрямована, звичайно, проти християнських, в першу чергу католицьких традицій, особливо батьківщини автора Іспанії.

Зрозуміло, що не тільки для Англії характерна глава про пресу, а чудова по своїй винахідливості кінцівка розмови прем'єрки Ебонії з редактором опозиційного «Гласу», думається нам, застосовна до методів будь-якого уряду. Ту ж напівграмотність населення сьогоденішнього дня, з цинізмом можновладців в питаннях народної освіти, оголює і сцена відвідування прем'єрки членами «Ліги Грамотності». Аналогічних прикладів можна навести багато: памфлет б'є не одну Англію.

Прекрасно володіючи майстерністю гротеску, Мадаріага не обмежився «двопланним» розвитком сатиричної теми. Він витягнув з комор історії літератури дуже ефективний комедійний принцип аристофанівських часів та зробив в романі чоловіків «слабкою статтю». Потім, в деяких місцях, не лубкове і з тактом, він, як рукавичку, вивернув навиворіт деякі європейські звичаї. «Мені здається, у білих це робилося навпаки», — висловлює здогад один з героїв; такі мазки «навиворіт» Мадаріага розсіяв по роману, і якщо під час читання роману, смакуючи гостроту памфлету, не можна не посміхатися, окремі місця «Священної жирафи» викликають нестерпний сміх.

Застосування двох своїх основних методів сатиричного зображення дозволило Мадаріазі висміяти всі боки західної європейської культури та державного устрою. В експозиції роману, з його науковими доповідями двох вчених докторок та уїдливою виноскою автора про видану нещодавно Британським музеєм брошуру, він з чудовим сарказмом демонструє безсилля гуманітарних наук прийти до якихось точних висновків. Вся п'ята глава, донесення виконавця розкопок з глави одинадцятої та інші уривки роману, що дають уявлення про домисли «вчених жінок», прекрасно демонструють іронічну позицію автора по відношенню до культурних відкриттів сучасної йому Європи, особливо до відкриттів археології.

Але попутно Мадаріага додає щось більше: цей прийом дозволяє йому безпосередньо познуватися над цивілізацією білих; іншими словами, читач, навіть забувши про аналогії між науковими методами Ебонії та Європи, разом з автором заглядає до деяких куточків життя та побуту сучасних англійців. Насмішка Мадаріаги

завжди тонка, але б'є в ціль: з пам'яті не випадуть характеристики англійської королівської влади, палати лордів, юстиції, легенд та звичаїв. Не забудеться й «помилка» вчених дам, які відносять «примітивного», «грубого» Кіплінга до тієї епохи, коли «делікатний та тонкий» Чосер ще не з'явився на світ, не забудеться й впевненість археологів в тому, що «Венера Епстайна» створена значно раніше, ніж картини Рембрандта. Багато що запам'ятається.

І, поза сумнівом, читач запам'ятає всі глави та окремі місця в романі, в яких Мадаріага маскував Захід — а особливо Англію — в утопічний костюм ебонітської громадськості та ебонітського державного ладу. У них, в цих розділах, з особливою силою позначилася художня винахідливість оксфордського професора і проявилася основна його якість, яка видає в ньому справжнього сатирика, — спостережливість. Мадаріага здійснив пробіг по всій західній культурі, обстрілявши міфологію, релігію, гуманітарні науки, мистецтва, філософію, право, економічну політику. А потім памфлетне оголив західний державний лад, з боротьбою партій та парламентськими виборами — паливним змаганням, з організацією торгівлі — генеральний інспекторат піратства, з фінансовою політикою, «навиворотність» якої дозволила йому дати таку формулу, проголошену представниками заможних класів — «верхніх шарів»: «Податок є привілей, бо він доводить, що управляємо країною ми, якщо несемо її витрати». Але чи не найяскравішим за своєю памфлетною отруйністю є ті сторінки, які присвячує Мадаріага ебонітській іноземній політиці. «Свиняча» проблема маленької держави Лібії та методи її вирішення дипломатами двох могутніх держав — Ебонії та Ассинії — зразок високої політичної сатири.

Тривіальним в ебонітських приказках та прислів'ях, розсипаних в книзі, Мадаріага майже не буває, а пародія на десять заповідей та біблійні притчі робить честь його стилізаторському таланту. Можливо, тільки трохи застарів літературний прийом, до якого він вдався, приписавши авторство «Священної жирафи» міфічному Джулію Арчівалю. Але не можна забувати, що цей прийом надав можливість Мадаріазі пародіювати в передмові копіткі дослідження літературознавців, які намагаються розшифрувати всі натяки

та розкрити всі ініціали, які зустрічаються в посмертних творах відомих письменників. Крім цього, ця передмова цікава ще й тому, що в ній Мадаріага обіцяє свою другу книгу «Нотатки про Англію», яку, на жаль, він так і не написав.

На закінчення слід сказати, що літературна спадщина Мадаріаги — нашим читачам майже невідома — заслуговує набагато більшої уваги, ніж їй приділялося досі. Теми європейської єдності, національного характеру, вічних образів та нової антропології набувають нового й несподіваного звучання в контексті тих змін, які сьогодні переживає світ.

Ю. А. Добролюбська

ЗМІСТ

ВСТУП АВТОРА	12
ГЛАВА I Витяги з протоколу засідання Королівського Ебонітового наукового інституту від 30 лютого 6922 року	15
ГЛАВА II Ретроспективний огляд, який надає уявлення про божественне походження Ебонітового народу	25
ГЛАВА III В якій вчені жінки Ебонії обговорюють питання, чи бажано та чи можливо існування суспільства, що базується на строго гоміністичних принципах	40
ГЛАВА IV Про розмову <i>SUB ROSA</i> , про комедію тіней, про юного поета та літню вчену	48
ГЛАВА V В якій докторка Зама повідомляє небагатьом обраним про результати своїх досліджень, які стосуються життя та цивілізації білої раси, а також про деякі разючі відкриття, що мають відношення до історії династії, юстиції та дивних звичок англійців	59
ГЛАВА VI В якій С'Теланга марить наяву та уві сні	73
ГЛАВА VII Присвячена дослідженню інституту, який виконував функції виразника громадської думки,	

І ЯКА МІСТИТЬ БАГАТО ВІДОМОСТЕЙ З ЦЬОГО ПИТАННЯ, ЯКІ НАВРЯД ЧИ ХОЧ ОДИН ІСТОРИК НАДУМАЄ СПРОСТОВУВАТИ	82
ГЛАВА VIII	
В якій повідомляються подальші деталі, що стосуються Гласу, а також надзвичайно корисні відомості про музичні смаки і звички Ебонітів.....	95
ГЛАВА IX	
В якій Ч'Зама шукає поради, яку може принести Джерело Мовчання, і... отримує її.....	106
ГЛАВА X	
Про пригоди Ч'Зама на суші і на морі	123
ГЛАВА XI	
В якій розповідається про те, як жінка-історик втратила свою холонокровність та призвана була до порядку слугою Мовчання, а також наводяться зразки Ебонітової мудрості.....	134
ГЛАВА XII	
В якій Ебонітовий народ показаний при виконанні свого громадянського обов'язку	147
ГЛАВА XIII	
Найважливіша для дослідника Інституту Сім'ї	155
ГЛАВА XIV	
З якої читач дізнається, яким чином Ебоніти вирішили найсерйознішу проблему, що стоїть перед будь-яким цивілізованим народом.....	169
ГЛАВА XV	
В якій С'Теланга прощається зі світом.....	176
ГЛАВА XVI	
Яка закінчується національним гімном Ебонії	188

ВСТУП АВТОРА

бставини — леді надзвичайно деспотичні — призвели до того, що цей том, другий з посмертних творів Джуліо Арчіваля, виходить в світ раніше за перший — його «Нотатки про Англію», які я сподіваюся невдовзі опублікувати. Критико-біографічний нарис про мого нещасного друга, створений мною як вступ до зібрання його творів, з'явиться на початку першого тому. Тому читачеві доведеться почекати виходу першого тому, щоб познайомитися з одним з найвитонченіших та найблагородніших письменників, які вклали свою частку в скарбницю іспанської літератури нашого століття. Тут я обмежуся повідомленням, що Джуліо Арчіваль більшу частину недовгого свого життя провів в двох великих столицях західного світу — в Парижі та Лондоні — і таємниче загинув в морі біля берегів Ель Сардінеро зимового ранку 1920 року.

Залишаючи Лондон, щоб вирушити в останню подорож, він всі свої рукописи довірив мені. Мабуть, найоригінальнішим і цікавим з них є рукопис, що друкується тут під назвою «Священна жирафа». На титульному аркуші рукопису Арчіваля (оригінал її перебуває в Англії) написано наступне:

СВЯЩЕННА ЖИРАФА або СРІБНА СОВА.

Повість *quasi una fantasia*,

присвячена на знак подяки А. Д. К.,

бо їй ця книга зобов'язана своєю появою.

Перша проблема, висунута цим текстом, — особистість, якій присвячена книга. Хоча я не претендую на знання всіх деталей життя мого друга, але повинен сказати, що зі мною він був відвертий. Однак я не пам'ятаю, щоб він цікавився ким-небудь, крім двох жінок: красивою, холодною та егоїстичною місіс Хенріксен, винною в його смерті, і ніжною, чутливою Люсі, в чій смерті винен він сам. Ні та, ні інша не можуть ховатися під зазначеними ініціалами. Що правда, у свій час, в Лондоні, Арчіваль показувався в товаристві молоді

темноволосої жінки з чистими та ясними очима. Можливо, вона-то і була тією леді, якій присвячена книга, можливо, їй цей твір «зобов'язаний своєю появою», раз вона його переписувала. Але чи її ініціали А. Д. К.? Я схилиюсь до того висновку, що, розшифровуючи цю присвяту, а також інші аналогічні місця в книзі Арчіваля, слід звернути належну увагу на дві риси, характерні для мого друга, а саме — на його схильність затушовувати себе і на його пристрасть до гри слів. Букви А. Д. К. можуть бути комбінацією з його власних ініціалів Д. А. і першої літери прізвища Люсі (Конгрів).

Яку мету переслідував Арчіваль, коли писав цю химерну книгу? Зізнаюся, це питання бентежить мене. Якщо вірність живому другу є радість і тому їй слід віддаватися в міру, то вірність другу померлому є священний обов'язок. Але ще більш священна данина, яку слід платити істині, а тому в ім'я істини я з небажанням заявляю, що, створюючи свою книгу, мій друг ніякої мети не переслідував, а лише дав волю своїй фантазії. Може, це здасться неймовірним, але свою книгу він писав не на захист і не в спростування будь-якої ідеї — безвідносно до того, хороша ця ідея чи погана. Коли він віддавався польоту фантазії, його байдужість до моральних проблем межувала з божественною незворушністю.

Аби не віднімати час у читача, так само як і у себе самого, я не буду зупинятися на байдужості Арчіваля. Читач знайде чимало доказів цього положення в численних байках та прислів'ях, якими мій друг розцвітив свою, в іншому сенсі легковажну, повість. Арчіваль мав пристрасть до висловів; пам'ятав їх безліч та поповнював скарбницю завдяки читанню, розмовам і своїм власним міркуванням. Прислів'ями та приказками він захоплювався, і часто, як, наприклад, в цій книзі, вигадував їх сам, виявляючи завидну дотепність. Розум, який шукає істину в байках і прислів'ях, природно, є філософським, незворушним і споглядальним. Однак він не виключає наявності справжньої любові до

справедливості — любові, яку підкорило холодне світло розуміння. У Арчіваля був улюблений вислів, в якому він підсумував свій досвід удаваного реформатора спотвореного світу: «Нам не слід лізти поперед бога-батька, а він — досить повільний малий».

Такий настрій, що коливається між благоговінням і зухвалістю, абсолютно виключає можливість прагнути до якоїсь мети і, отже, будь-яку тенденцію повчати. Читач може безтурботно перегортати книгу, не побоюючись виявити, що деякі забобони будуть у нього викрадені. Арчіваль, справжній іспанський джентльмен, не міг зійти до крадіжки, а гострити сокири він представляв ковалям, якщо не сильнішим, то, у всякому разі, більш грубим. Крім того, хоча він і помер молодим, але прожив досить, щоб сказати: «Кожен — сам собі найкращий коханий, найлютіший ворог та єдиний учитель».

С. де М.

ГЛАВА І

Витяги з протоколу засідання
Королівського Ебонітового
наукового інституту
від 30 лютого 6922 року

окторка Бела виголосила таку промову:

— Леді! Здається, я можу додати: і джентльмени! Таке доповнення цілком доречно, бо завдяки прогресу в нашому соціальному житті ми нарешті визнали право прекрасної статі цікавитися науковими питаннями, і зараз я маю задоволення бачити серед моїх слухачів кілька чарівних представників чоловічої статі.

Доповідь моя має на меті ознайомити вас з останнім великим відкриттям, яке, безсумнівно, проллє світло на один з найбільш досліджених періодів історії — а саме, на історію європейської цивілізації.

Європою ми називаємо континент (для деяких досі гіпотетичний), що колись простягався на північ від нашого африканського континенту і на захід від Азії. Дозвольте мені підсумувати наукові дані, які ми в даний час маємо для вирішення цієї надзвичайно цікавої проблеми. Деякі з нас — хоча, наголошую, не всі — припускають, що на захід від Азії існував колись материк, який тягнувся на захід значно далі меридіана нашої столиці Ебона — можливо, до Танжера — і, мабуть, з'єднувався з нашим африканським континентом в одному або двох місцях — мабуть, в Марокко та Тріполі. Підстав для такого припущення є чимало, але, залишаючи осторонь геологічні дані, я наведу два найбільш істотних аргументи.

По-перше, переказ, що зберігся як в Китаї та Японії, так і в великій Американській імперії, вказує на існування такого материка. В силу цього переказу ми даємо таємничій країні назву «Європа», бо в фольклорі всього світу вона фігурує під цією назвою. По-друге, не менш широко відомий переказ вважає Європу колицкою Білої Раси, існування якої до сих пір оповите було туманом міфу і лише останнім часом стало предметом наукових досліджень. Хоча повне зникнення раси з лиця землі може в перший момент здатися неймовірним, але слід пам'ятати, що всі відомості, наявні у нас про доісторичні епохи, свідчать про епічне — я б сказала — нечуване — повстання Чорної

Раши на початку тридцятого століття. Це повстання могло бути викликано тільки одним фактором — існуванням якогось ворога — і призвело до знищення його в Америці і в тихоокеанських країнах; що ж стосується Європи, то цей континент загинув внаслідок геологічного катаклізму у двадцять п'ятому столітті. У всякому разі, знаменний той факт, що в рідкісному документі, який потрапив в наші руки завдяки здійсненню докторкою Лулутою розкопок, зустрічається такий вислів: «б і л а , я к м о л о к о». Очевидно, фраза ця була виголошена закоханим, зачарованим білизнаю обличчя своєї коханої. Не слід сміятися над дивними смаками загиблої раси, бо — хто знає — можливо, через багато століть наші нащадки будуть сміятися і над нами, хто захоплюються чистим ебеновим кольором обличчя наших юнаків.

Але, залишаючи осторонь питання про естетичну перевагу здорового кольору обличчя над болісно-блідим, я звертаюся до більш нагальної проблеми. Цілком очевидно, що молочно-біла шкіра не є ознака здоров'я і сили. Білою є ніжна м'якоть кокосового горіха, але темна його тверда шкаралупа. Грунтуючись на аргументах цього порядку, багато чорних істориків дотримуються тієї думки, що білі були примітивною расою, що поняття не мала про блага цивілізації. Дехто навіть стверджує, що вони були канібалами. Однак ця думка, хоча і основана на досить вагомих фактах, в даний час відкинута поважними вченими. Особи, які підтримували її, базувалися на тому, що білі зберігали останки своїх небіжчиків, замість того, щоб їх спалювати. Потрібно визнати: звичай цей пояснити важко, якщо виключити гіпотезу к а н і б а л і з м у. Втім, я особисто не сумніваюся, що цей дивний звичай зобов'язаний своїм існуванням релігійним забобонам. Таке пояснення має розвіяти одну з найбільш глибоко укорінених сучасних псевдонаукових легенд.

Така ж доля чекає й на різні інші теорії, до цих пір панівні в науці, присвяченої проблемі білої раси. Я можу не обтяжувати вашу увагу цією б е з г л у з д о ю, проте, широко поширеною думкою, ніби у білих першу роль в управлінні державою, в науці, мистецтві та у війні грали чоловіки, тоді як інтереси жінок обмежувалися будинком та дітьми. Згідно з переказами, біла раса існувала протягом більше

тридцяти століть. Такий тривалий термін був би немислимий, якби раса, відступивши від заповітів природи, вручила свою долю чоловічій статі, статі менш відповідальній, ніж жіноча, бо сама природа не довірила їй пов'язану з важкою відповідальністю функцію дітонародження. Але, залишаючи осторонь ці міркування загального характеру і спираючись на історичні дані, ми можемо довести, що жінки, а не чоловіки, були вождями білої раси. Нагадаю той факт, що тоді, як і тепер, жінки не дбали про власну безпеку, тоді як чоловіки не переступали за поріг будинку, не надівши цих важких сталевих обладунків, які до сих пір зберігаються в наших музеях.

Слід зазначити, що в колі вчених та осіб, які іменують себе такими, популярна думка, яку я також вважаю помилковою. Я маю на увазі так зване невігластво та безграмотність білої раси. Думка ця, безсумнівно, помилкова, хоча базується вона на даних, які заслуговують на увагу, і головним чином на кольорі шкіри, який у нас асоціюється з німечю духовною та фізичною. Правда, ми не можемо похвалитися достатньою кількістю документів, які спростовують цю гіпотезу, але ті, якими ми володіємо, свідчать безсумнівно про те, що білі не тільки були грамотні, але й займалися поезією та іншими видами мистецтва. Труднощі досліджень в цій області значно збільшуються внаслідок того, що європейці — як встановили наші вчені — говорили протягом одного і того ж періоду часу не на одній мові. Цим я хочу сказати, що не тільки їхня мова змінювалась та розвивалась протягом тридцяти століть їх існування, але й що в країні, яку тепер називають Європою, люди говорили на двох, можливо, навіть на трьох або чотирьох мовах.

З цих мов найбільш відома нам та, яку ми, слідуючи переказами, що збереглися в Америці, називаємо англійською. По-англійськи говорив народ, що населяв північно-західну частину нині зниклого континенту, і цей народ, через брак іншого, більш відповідного найменування, ми називаємо англійським, або англійцями. Різні документи, написані на цій мові, дійшли до нас, мабуть, завдяки тому факту, що англійці були великими мандрівниками і торговцями, внаслідок чого їхні папери та книги були колись поширені по всій землі. Але чому лише деякі документи дійшли до нас? Безсумнівно, це пояснюється

низькою якістю паперу, на якій писали англійці. Факт цей свідчить про згубну байдужість англійців до потомства і культури — байдужість, яка призвела до того, що більша частина відомих нам англійських слів збереглася не в книгах, але на вивісках та плакатах.

До сказаного вище мені б хотілося додати ще кілька слів: в даний час я абсолютно впевнена в тому, що англійці не виробляли чорного паперу для книг, але друкували чорною фарбою на білому папері. Мені відомо: така видатна вчена, як докторка Лулута, дотримується протилежної думки. Якщо я правильно її розумію — а я сподіваюся, що вона внесе поправки, якщо я помиляюся, — думка її базується на тому, що в Гонконзі був знайдений англійський п л а к а т, надрукований білими буквами на чорному тлі. Цей довід здається мені малопереконливим. Як нам відомо, плакати мали на меті привернути увагу натовпу, іншими словами, повинні були впадати в очі. Тому цілком природно, що при друкуванні плакатів звичайних правил не дотримувалися. Таким чином, гонконгський плакат свідчить швидше на користь моєї теорії, ніж теорії докторки Лулуті.

Але є інший аргумент, який, зізнаюся, завжди справляв на мене враження: а саме, що зір людей, які читають книги, надруковані на білому папері, мав жорстоко страждати. Тепер я можу на це відповісти: так, зір страждав! Нам відомо: багато білих змушені були носити на носі своєрідний оптичний апарат, зроблений з двох маленьких скелець, спеціально відшліфованих так, щоб послабити напругу очних м'язів. Такі апарати були знайдені в різних частинах світу; вони вставлені в золото, срібло або черепахову кістку. Є у нас також скельця для о д н о г о ока, позбавлені яких би то не було прикрас або оправ; ними користувалися, мабуть, представники б і д н і ш и х прошарків.

Якого б кольору не був папір білих, але щодо низької якості цього паперу сумнівів бути не може. Будь їх папір міцніший, моя доповідь була б, безсумнівно, значно цікавіше, бо мета її — повідомити вам про знайдений шматок картону, що, мабуть, служив палітуркою книжки, яку час безжально знищив. Цей шматок картону був знайдений при розкопках в Мбел-Мбел, яким ми зобов'язані багатьма археологічними скарбами: міжіншим, глиняною трубкою для куріння,

бляшанкою з ярликом «М і к с т у р а», яка містила, як нині встановлено, траву, яку курили білі, і, нарешті, банкою з с о л і н н я м и і з ф р у к т і в Е н о. З приводу цієї банки виникла полеміка, що в даний час ще не закінчилася, — полеміка між нашими ботаніками, які намагалися визначити вид рослини, який білі називали «Е н о». Я не можу встояти перед спокусою висунути гіпотезу, яка, без сумніву, покладе край розбіжностям. Не так давно я встановила, що напис «L a b o r a t o r i o E n o l o g i c o», який викарбовано на гранітному камені, знайденому під час розкопок в Танжері, є південноєвропейською формою найменування установи, що мала відношення до винокуріння. На підставі цього я роблю висновок, що «Ено» означає «вино», а «фрукти Ено — виноград». СENS слова «соління» поки що ніхто не знає, але є підстави припускати, що корінь цього — слово «с і л ь» — означає «с у т н і с т ь», або дух речей. Так, в одному зі знайдених документів людина іменується «с і л л ю з е м л і». Коротше, я дотримуюся тієї думки, що в банці з соліннями з фруктів Ено перебувала «с і л ь» в и н о г р а д у, іншими словами, — в и н о.

Але повернемося до мого відкриття. Розмір шматка картону, знайденого мною на пласті обугленого дерева, п'ять дюймів на вісім дюймів. Ширина його дорівнює восьми дюймам, якщо ми складемо ширину обох обкладинок і корінця, тобто $3\frac{1}{2} + 3\frac{1}{2} + 1$. Колір його попелясто-сірий, але шляхом хімічного аналізу мені вдалося встановити, що спочатку палітурка була синьою. На верхній і нижній кришках палітурки видно видавлені на картоні літери. Хімічний аналіз показав, що колись ці букви були позолочені. З них складаються такі слова:

Верхня кришка:

ОКСФОРДСЬКА КНИГА
англійських поезій.

Задня кришка, вгорі:

ОКСФОРДСЬКА КНИГА
англійських поезій.

Внизу:

Три однакових малюнка, що зображують якийсь невідомий нам предмет і розташовані по кутах трикутника¹.

Між малюнками розкрита книга, і на ній напис:

DOM MINA

INUS TIO

ILLU MEA.

Леді, я смію стверджувати, що в історії білих письмен це відкриття не менш суттєво, ніж знахідка банки з соліннями з фруктів Ено, яка п'ятдесят років тому збентежила весь світ. Дозвольте зауважити, що останні слова, написані на цій стародавній палітурці, слід читати зверху вниз. Так, я з самого ж початку припустила, що перші два слова «Dom» і «Inus» слід з'єднати в одне і читати «Dominus». Слово «Dominus» є характерним для англійської мови і з побудови своїй схоже з добре відомим нам англійським словом «о м н і б у с». Успіх цієї першої спроби спонукав мене з'єднати аналогічним чином наступні чотири слова напису. Отже, цей напис я пропоную читати:

DOMINUS ILLUMINA TIOMEA.

В даний час я ще не можу висунути теорію, яка відкриває зміст цих слів, але я схильна бачити в них прізвище та адресу видавця².

Але перейдемо до суті справи. Це надзвичайно важливе відкриття підтверджує мою теорію, яка зводиться до того, що всі англійські вірші, які дійшли до нас, написані не різними особами, але однією, яка жила приблизно в двадцятому столітті. Вперше я можу вимовити її ім'я: «О к с ф о р д» — автор всіх відомих нам віршів, автор Оксфордської книги англійських віршів³.

Дозвольте нагадати вам поширену теорію, що стосується цього питання. Нам кажуть, що найстарішим англійським поетом є

¹ Мова йде про три корони, зображені на видавничій марці Оксфордського університету.

² Dominus illumina tiomea — звичайно, фраза читається так: «Dominus illuminatio mea» — «Господь — світ мій».

³ The Oxford Book of English Verses — Оксфордський університет на протязі багатьох років видає англійських класиків.

Сіневульф⁴. Припускають, що він жив між десятим і п'ятнадцятим століттями. До того ж періоду відносять Чосера і Спенсера, тоді як між шістнадцятим та двадцятим століттями писали Шекспір, Мільтон, Драйден, Поп, Вордсворт і Кіплінг. Перу всіх цих поетів, за винятком першого, належать деякі знайдені нами вірші та поеми, що збереглися завдяки капризу часу. Тепер скажіть, чи може ця теорія протистояти науковій критиці? Сіневульфа вона відносить до періоду від десятого до п'ятнадцятого століття з тієї простої причини, що з його творів жодний не дійшов до нас, і нехтує таким твердо встановленим фактом: корінь «с і н е» починає з'являтися на англійських афішах та плакатах лише в двадцятому столітті в словах, що мають, по-видимому, якесь відношення до «р у х о м и х к а р т и н о к». Так одним простим зауваженням ми розкриваємо помилковість старої теорії і відводимо Сіневульфу належне місце на початку двадцятого століття.

Перейдемо до інших поетів. Цілком природно припустити, що в процесі еволюції раси грубий та примітивний спосіб життя і мислення поступається місцем витонченому та позитивному. Що ж скажемо ми про гіпотезу, яка стверджує, ніби цей лютий і обмежений фанатик Мільтон жив на п'ятдесят років пізніше Шекспіра, чемного скептика і всеосяжного генія? І хто повірить, що такі поети, як ніжний та мрійливий Спенсер або дотепний та освічений Чосер, жили на п'ятсот років раніше, ніж грубий та примітивний Кіплінг? **Безглуздість таких тверджень** впадає в очі, і загальноприйнята в даний час хронологія англійської поезії сама собі виносить вирок.

Замість неї я висуваю теорію, що не суперечить фактам.

Оксфорд, поет, що жив на початку двадцятого століття, є автором всіх відомих нам англійських поезій. Його всеосяжний геній не знає ніяких перепон. Черпаючи натхнення з скарбниць поезії своїх попередників, для нас — на жаль! — неіснуючих, він створює поеми мрійливі та ніжні, підписуючи їх

---

⁴ Cynewulf — єдиний давньоанглійський поет, який писав не латиною, а на англійській мові. В історії літератури не вирішено питання, хто писав під іменем Сіневульфа. Жив поет наприкінці VIII, а можливо, у IX ст.

псевдонімом Спенсер, скептичні та гуманні за підписом Шекспіра, релігійні та драматичні під псевдонімом Мільтона, туманні та дидактичні — Вордсворта, або, нарешті, грубі та варварські, які підписує псевдонімом Кіплінг. На підтвердження цієї теорії я приведу той факт, що майже всі відомі нам прізвища англійських поетів є, безсумнівно, вигаданими. Так, Сіневульф має відношення до рухомих картин, які у англійців називалися чомусь «с і н е м а». Прізвище Шекспір складається з двох слів і означає «потрясати списом». Мільтон — ніщо інше як промислове місто, і, отже, цього поета, або, вірніше, Оксфорда, що його створив, ми можемо віднести до індустріального періоду розвитку країни. Чосер — слово середньоєвропейського походження, і в словнику докторки Полінги ми знаходимо, що воно означає «взувати». Вордсворт є синонім «балакучого», і потрібно відзначити, що Оксфорд вдало вибрав цей псевдонім, так як всі підписані ним вірші відрізняються багатослівністю⁵.

Але я навмисне приберегла під кінець згадку про те, що я вважаю незаперечним доказом моєї теорії, а саме: на внутрішній стороні палітурки, про яку я мала честь вам говорити, написані від руки прізвища всіх цих вигаданих поетів. Вірогідно, їх написала та відважна англійка, яка багато століть назад проникла туди, де була африканська пустеля, і там читала цю книгу, пила вино з банки з соліннями з фруктів Ено та курила глиняну трубку. Так, на палітурці написані імена Шекспіра, Мільтона, Чосера, Спенсера, Кіплінга та

⁵ Історик за покликанням не може не відчувати хвилювання при думці про те, що вчені різних епох в своїх дослідженнях йдуть одним шляхом, як би вітаючи один одного через прірву століть та споруджуючи над безоднею часу непорушну вежу знань, з якої сяє світло істини. Автор цієї правдивої історії почуває своїм боргом відзначити один з таких випадків однодумності двох людей, які перегукуються через прірву сорока століть. У брошурі, виданій в квітні 1920 року Відділенням єгипетських та асирійських старожитностей при Британському музеї, ми читаємо такі рядки: «Імена більшості з сорока двох богів не є давніми найменуваннями, але вигадані жерцями приблизно в той же період часу, коли були вигадані імена в Книзі Туат та Книзі Воріт, тобто в проміжок між XII і XVIII династіями. Розкриваючи сенс цих імен, ми переконаємося в їх штучному характері. Так, наприклад, Узекх-немміт означає „Той, хто зробив великі кроки“; Фенті — „Той, хто з носом“; Нехахау означає „Смердючі члени“; Сет-квезу — „ламати кістки“ тощо». «Книга Мертвих», стор. 24. (Примітка автора.)

Вордсворта і поруч позначені сторінки. Отже, назва нам говорить, що книга ця оксфордська, іншими словами — написана Оксфордом, а в той же час вміщує в собі вірші всіх цих поетів! Леді, мені здається, подальших доказів ми не потребуємо: відношення між Оксфордом і творами, підписаними іменами поетів, які до цього дня вважалися класиками найдавнішої, англійської літератури, є нічим іншим як ставленням творця до його створінь. Якщо мені вдалося переконати вас в справедливості цієї теорії, труди мої не пропали даром.

Встала докторка Шова.

— Беру на себе сміливість не погодитися з висновками моєї вченої колежанки. Я б хотіла зробити кілька зауважень, яким можна було б дати назву: «Тверезі міркування про шматок картону». Цей шматок картону, мабуть, є палітуркою книжки — Оксфордської книги англійських віршів. Вірогідно, книга ця містила в собі твори всіх тих поетів, чиї імена написані на внутрішній стороні палітурки рукою англійця (бо, по-моєму, це був чоловік), який багато століть тому наважився заглибитися в Африканську пустелю. Але я відмовляюся зрозуміти, чому з цих цілком прийнятних посилок моя вчена колежанка виводить висновок, що Оксфорд був людиною, а не фірмою, містом, академією або, скажімо, університетом, який випустив зібрання поем.

Правда, майже всі імена справляють враження вигаданих, але то ж можна сказати про більшість відомих нам прізвищ. Якби ми викреслили зі світу живих істот всіх жінок, чиї прізвища не позбавлені сенсу, світ перетворився б на пустелю. Мені б хотілося ще вказати, що всі ці нібито вигадані імена дивно дисгармоніюють з поемами, яким вони повинні служити ярликами. Винятком є одне тільки прізвище — Вордсворт, але, як відомо, виключення підтверджує правило. Поезія Мільтона не носить відбитка індустріального періоду розвитку країни, а поезію Шекспіра аж ніяк не можна назвати войовничою. Що ж стосується Кіплінга, то слово це, відповідно до теорії докторки Полінги, є скороченням від Кіпперлінга, а Кіпперлінг є зменшувальним від Кіппера, що означає «с о м г а». Як нам відомо з численних оголошень, ця риба високо цінувалася англійцями і була улюбленою стравою англійських

аристократів, але навряд чи вона мала якийсь стосунок до творів Кіплінга. Відсутність будь-якого зв'язку між цими «вигаданими» іменами і поезією свідчить про те, що створені вони не генієм людини, а анархічної природою. Так відпадає новоспечена наукова теорія моєї шановної колеги.

Мені залишається додати лише одне: я особисто цілком приєднуюся до тієї думки, що у представників білої раси панівною була чоловіча стать. Я не бачу підстав, за якими чоловіки не могли займати перше місце. Мені скажуть: зараз вони першого місця не займають, і було б безглуздо, якби займали. Але мені здається, що це заперечення свідчить швидше на користь моєї теорії, ніж проти неї. Втім, навряд чи воно побудовано на міцному фундаменті фактів. Чи впевнені ми, жінки, в тому, що ми є справжніми владиками світу? Ні в якому разі! Вдома, в колі сім'ї, влада належить чоловікові. Довгі століття поневолення розвинули в ньому спритність та хитрість, завдяки яким йому вдається утримувати свою владу над нами навіть за межами будинку. Мені часто доводиться чути, що світ, керований чоловіками, був би безглуздим, але цю заяву я розглядаю, як зразок жіночої зухвалості. Та хіба може чоловік керувати світом *п о г а н і ш е*, ніж керують жінки? Це питання я задаю серйозно і відповідаю на нього щиросердно: *н і!* Докази недосконалості чоловіків багато хто бачить в тому, що природа не довірила їм відповідальної функції дітонародження. Залишаючи осторонь той факт, що природа не є непогрішною — так, наприклад, цю функцію вона довірила багатьом недоумкуватим жінкам, — я скажу тільки одне: навіть недалеко люди зрозуміють, які переваги отримує в повсякденному житті чоловік з цієї недовіри до нього природи. Отже, я вважаю, що у представників білої раси — раси, що піднялася на одну з найвищих щаблів цивілізації (*с м і х*), панівною була чоловіча стать (*с м і х*), і якщо чоловіки виходили зі свого будинку, одягнені в сталеві обладунки, тоді як у жінок обладунків не було, — це пояснюється тим, що чоловіки билися на війні зброєю, яка не могла пробити сталь, тоді як жінки сиділи вдома, займалися господарством і нянчили дітей (*г у ч н и й с м і х*).

ГЛАВА II

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД, ЯКИЙ НАДАЄ УЯВЛЕННЯ ПРО БОЖЕСТВЕННЕ ПОХОДЖЕННЯ ЕБОНІТОВОГО НАРОДУ

Варто поглянути на світ з точки зору вічності — і час, перестаючи бути самою сутністю нашого життя, уподібнюється об'єкту, який ми можемо споглядати у всій його повноті, або розглядати окремі відрізки, вирвані з нескінченної його протяжності. Так, шляхом простої вправи розуму і волі, не вдаючись до посту і молитов, ми досягаємо те, що релігійні проповідники величали «просвітленням», а літературні пророки, які користувалися машиною часу, скромно називали «передбаченням». Звільнившись від пут часу, ми збігаємо по його сходах, немов янголи Якова, і зупиняємо увагу на сімдесятому столітті — столітті розквіту чорної цивілізації та великої імперії Ебонії, що досягла зеніту слави та могутності.

Походження ебонітів, як етнологічне, так і географічне, є однією з заплутаних історичних проблем. Починаючи з сімдесятого століття, історики тримали під обстрілом критики народ Ебонії, який ще на початку п'ятдесятого століття населяв один з островів Аравійського моря, і, немов щасливе дитя, поняття не мав про те, як, коли та звідки потрапив він на цей острів.

Відсутність історичних даних є само по собі благом, оскільки наука процвітає завдяки виникненню та співставленню різних теорій, а численні та незаперечні факти сковують фантазію і перешкоджають зародженню гіпотез. Повною відсутністю даних, що стосуються походження ебонітів, й пояснюються ті грандіозні успіхи, які зробила історична наука Ебонії. Так, наприклад, історики висунули не більше, не менше, як чотири теорії, що пояснюють, звідки прийшли ебоніти, що населяли острів Ебонію. Одні стверджують, що ебоніти прийшли з півночі, інші — з півдня, треті — зі сходу, і, нарешті, четверта група не сумнівається в тому, що вони переселялися з заходу. Висувалася ще й п'ята теорія, згідно з якою

ебоніти нізвідки не приходили, а завжди жили на своєму острові. Але ця версія, зрозуміло, була відкинута вченим світом: всім відомо, що в минулому осілих народів не існувало, хоча в даний час їх зустрічається чимало, і, отже, всі вони повинні були звідкілясь прийти. П'яту версію підтримували виключно представники нижчих класів Ебонії, які остаточно пошкодили їй в очах вчених, прикрасивши її легендою, згідно якої перша ебонітка прийшла в Ебонію з Місяця, спустившись по шиї Ууули, священної жирафи — жертви провидіння, що заподіяла разом з нею недостойний трюк.

Ось цей народний переказ: якось вночі Ууула, самотня мрійниця, бродила в долині річки Гло. Раптом, піднявши голову, побачила вона на небі золотий диск. Невідомо чому цій жирафі, завжди стриманій та розсудливій, прийшла в голову досить дивна думка, ніби диск, який вона сотні разів бачила на небі, є золотим кокосом. Ні в якому разі не пояснюючи, чому золотий кокосовий горіх здався Уууле бажанішим, ніж кокос справжній, переказ таким чином приписує жирафі почуття, притаманні переважно людям, і історик не може в цьому не побачити плутанини понять (іменованої в просторіччі нісенітницею). Такі приклади — кажуть історики — зустрічаються в фольклорі всіх народів.

Як би там не було, але жирафа Ууула запалала бажанням опанувати золотим кокосом. Охоплена спрагою володіння, Ууула повернула голову до об'єкту свого бажання, і шия її стала витягуватися, витягуватися й витягуватися, поки не дотяглася до місяця. (Цим пояснюється походження цікавого ебонітового прислів'я: «Бажання збільшує відстань між головою та серцем».) Переконавшись у своїй помилці, жирафа почала втягувати шию в плечі, але до нормальної своєї довжини вона так ніколи і не скоротилася. Тим часом, за волею провидіння, Еб — та, якій судилося стати Еб І, королевою Ебонії та матір'ю ебонітового народу, — зісковзнула по похилій шиї вниз, на галявину біля річки Гло, де стояла жирафа.

Опустившись на землю, Еб І з енергією, гідною похвали, зайнялася вирішенням проблеми, де роздобути їй аксесуари, необхідні для будь-якої королеви, іншими словами — де знайти короля та народ.

Поміркувавши, вона прийшла до того висновку, що перш за все вона мусить знайти короля; що ж до народу — при наявності її доброї волі та допомоги чоловіка народ з'явиться. Отже, королева Еб вирішила, що в даний момент єдиним її завданням є знайти чоловіка.

Завдання це здавалося б легким для будь-якої жінки Ебонії, а тим паче ебонітової королеви. Але Еб І була поставлена в умови виняткові. Вона була королевою безлюдного острова, а знайти на безлюдному острові чоловіка — справа нелегка навіть для королеви надприродного походження. Тому Еб звернулася по допомогу до тих вищих сил, яким зобов'язана була життям. Вона сіла біля ніг Ууули і стала прислухатися до биття серця священної тварини. В цій позі самотня королева заснула, бо віруючим боги охоче дарують благочинний сон. Уві сні почула вона голос в серці своєму: «Встань, іди на берег моря, відшукай схилену пальму і побачиш чоловіка свого».

Королева Еб прокинулася і негайно підкорилася таємничому голосу, бо «легка дорога покори, що збігається з шляхом бажання». Прийшовши на берег моря, знайшла вона схилену пальму, але чоловіка не побачила: не було поблизу ані людини, ані звіра. Чекала вона весь вечір, а коли сонце сховалося за пагорбами і над морем зійшов місяць, королева Еб вляглася біля схиленої пальми і занурилася в сон. Наснилося їй, що пальма виявилася її чоловіком. Ось звідки веде своє походження прислів'я: «Краще пальма, ніж нічого». Прокинувшись вранці, вона побачила, що біля неї лежить немовля — чарівна дівчинка, темна, як фінік, і лепече на мові ебонітів. І кожен вечір, протягом сорока років, королева Еб лягала спати біля стовбура схиленої пальми, а вранці знаходила біля себе дитину — дівчинку чи то хлопчика — чарівних чорношкірих дітлахів, що весело базікали на мові ебонітів. Так до кінця першого року на острові Ебонії налічувалося триста шістьдесят мешканців, до кінця перших десяти років — три тисячі шістсот, а через двадцять — сім тисяч двісті. Потім приріст народонаселення став збільшуватися ще швидше, так як нащадки Еб вже досягли того віку, коли могли допомагати своїй королеві й матері в справі зміцнення могутності імперії.

Чимало висунуто було дотепних теорій, за допомогою яких вчені намагалися пояснити цю легенду. Так, виникло стільки

теорій, що, незважаючи на всю їхню дотепність, нудно було б їх перераховувати. Дехто тлумачив легенду з точки зору релігійної. Так, сходження королеви Еб мало символізувати запліднення землі (або матерії) духом, що зійшов з неба, і символ цей підкреслювався союзом королеви Еб з пальмою. Інші вважали витягнуту шию Ууули символом невгамовної допитливості людського духу, який споруджує сходи, по якій Істина (королева Еб) ковзає до землі (людській свідомості) і, зливаючись з природою (пальма), щодня дає життя новій ідеї або, згідно з іншою теорією, новому слову в мові; звідси згадка про немовлят, які лепетали на мові ебонітів. Треті стверджували, що легенда є всього-навсього невдалим сполученням двох байок; мораль першої байки — дурна жадібність призводить до розчарування (шия жирафа витягується, а потім скорочується), мораль другої байки — мовчазні подружжя є найбільш плідними (натяк на ебонітових чоловіків, яких звинувачували у надмірній балакучості). Нарешті, ґрунтуючись на тих сміливих теоріях, які виникли в ебонітів на початку сімдесятого століття, легенду про Ууулу стали розглядати як випадок прояву підсвідомого.

Хоча всі ці теорії були спрямовані проти історичної достовірності факту, який вони завзято намагалися втлумачити, проте всі вони підкопувалися одна під одну і в той же час сприяли тому, що первинний факт почав обростати плоттю. Так, чим більше міркували, не віруючи, вчені, тим глибше вірили, не розмірковуючи, невігласи. У цьому, звичайно, позначилася виняткова здатність народу ебонітів до розподілу праці. Не зрікаючись освячених часом легенд, які сприяли зміцненню національної гордості, народ не перешкоджав росту культури та історичного критицизму, що піднявся на небувалу висоту.

Геральдика платить за вексялями, виданими історичною наукою легенді. Ось чому жираф став центральною фігурою в державному гербі Ебонії, хоча з ним і обійшлися з аристократичною недбалістю до земної прозаїчної істини — недбалістю, яка є однією з найбільш привабливих рис геральдики. На щиті герба вимальовується на блакитному тлі золотий диск місяця та профіль Ууули, спина якої чомусь прикрашена верблужим горбом. Як стверджують деякі

скептики — але легковірність скептиків безмежна — горб цей, освячений традицією, є спогадом про невдалу спробу первісного художника зобразити королеву Еб, яка спускається по спині Ууули. Більш задовільне пояснення висувалось тими, хто проаналізував своєрідний настрій, в якому створюється світ геральдики, — настрої, що знайшов вираз в добре відомому ебонітовому прислів'ї: «Жираф без горба не прикрасить герба».

Еб I, спираючись на відданий народ, керувала країною протягом декількох століть, а після її смерті корона перейшла до найчудовішої з її онучок Еб II. Нова королева, менш здатна до сновидінь і, можливо, менш обдарована надприродною силою, змушена була вдатися до більш банальних засобів, щоб знайти собі чоловіка. На той час ебоніти вже побудували флот і зав'язали торгові відносини з сусідами, а отже, мали уявлення про іноземну політику. Ось чому її величність уникнула приниження вийти заміж за одного зі своїх підданих, що доводилися їй братами або племінниками. Свою руку вона запропонувала молодому та миловидному принцу, синові королівського дому, який керував сусіднім народом.

Про цього принца нічого не відомо, за винятком двох достовірних фактів: по-перше, він, безсумнівно, існував, бо, якщо вірити переказам, чудо з пальмою не повторилося, а королева Еб II проте залишила численне потомство, по-друге, він був іноземцем, оскільки з його появою славні нащадки Еб згорнули зі стежки чесноти та мудрості, а всі ебоніти переконані, що порок був занесений в Ебонію із заморських країн.

Двох фактів цілком достатньо для створення біографії. Так, ґрунтуючись на цих двох фактах, ебонітові історики склали блискучий життєпис Ч'Еба⁶ Злого. Ми можемо підсумувати його в одній фразі: королева Еб, засліплена красою свого чоловіка, довірила йому керівництво країною, а Ч'Еб, захоплений Наебою, молодою Леді, яка займала пост палацової управительки, вручив кермо влади їй. Незабаром позначилися сумні результати, які звичайно були передбачені істориками.

⁶ Ч' означає у ебонітів «чоловік» такої-то. Так, Ч'Еб — чоловік Еб. (Примітка автора.)

Але спочатку ебоніти були занадто зайняті своїми справами, щоб звертати увагу на справи своєї королеви. На морях чинили розбій пірати, і ця обставина цікавила ебонітів значно більше, ніж поведінка Ч'Еба Злого. Не можна сказати, щоб вони заперечували проти морського розбою. Ебоніти були народом розважливим і розуміли, що всім потрібно жити, а пірати по суті відрізняються від людей, що займаються іншими професіями, лише надмірною винахідливістю. Однак, не заперечуючи проти розбою, жінки Ебонії не прощали неорганізованості, а пірати, що плавали по ебонітовим морям, були людьми надзвичайно неорганізованими. Ось чому ебоніти, за своїм звичаєм, розглянули всебічно проблему морського розбою і розробили план дій, який негайно почали виконувати. Вони запропонували піратам, щоб відтепер морський розбій перебував під наглядом уряду, причому уряд мав право складати тариф і призначати генерал-інспектора піратства. На закінчення вони натякнули, що в разі прийняття плану пост генерал-директора буде запропонований самому відважному та впливовому з усіх піратів-професіоналів.

План був прийнятий, і незабаром утворився новий департамент, в який увійшли старі морські вовки, які зраділи можливості відпочити в тихій гавані. Так важка проблема вирішилася при загальному задоволенні. Пірати були забезпечені постійним доходом і раділи тому, що морська поліція перетворилася з млявого противника на пасивного союзника; але найбільше їх захоплювала новонабута репутабельність, бо ніщо так не ранить серця пірата, як свідомість, що його не вважають репутабельним громадянином. Мир був укладений на умовах, вигідних також і для уряду, бо мито за тарифом давало можливість не тільки утримувати «департамент піратства», а й поповнювати казну. Задоволені були і комерсанти: при новому положенні справ легше стало убезпечити себе від розбою, і в загальному втрати були меншими, ніж раніше.

Успіх цих переговорів чимало сприяв популярності Сублули, прем'єр-міністра, бо план був задуманий нею і проведений в життя завдяки її енергії та спритності.

Але дні Сублули як прем'єра були недовгими. Наеба, молода і пихата подруга Ч'Еба Злого, намітила її своєю жертвою. Шия Наеби

тягнулася⁷ до посту прем'єр-міністра, і, будучи особою безпринципною, Наеба дала собі слово скинути Сублулу. Цю обіцянку вона не забарилася здійснити, бо «швидко летить сокіл, що повертається додому», але завдання було нелегким і їй довелося йти манівцями. Хоча Сублула старше Наеби, але все-таки не настільки стара, щоб її вважали негідною принесення в жертву на вівтарі любові; менш красива, ніж Наеба, вона, однак, могла сподіватися, що жертва її буде прийнята. Цю обставину врахувала Наеба і, не втрачаючи часу, почала до речі й не до речі вихвалити красу Сублули в присутності Ч'Еба Злого. Король був швидше порочний, ніж розумний. Слова Наеби він спочатку пропускав повз вуха, потім став слухати одним вухом, а через деякий час — обома вухами і нарешті серцем. Так добре говорила Наеба, що шия Ч'Еба Злого стала тягнутися до краси Сублули, а Наеба тихенько сміялася, згадуючи приказку ебонітів: «Рибача пає гачок ротом, а чоловік вухом».

Сублула була особою чесною та гордою, і цими якостями своєї суперниці скористалася Наеба, щоб роздути пристрасть Ч'Еба гарячим вітром ображеного самолюбства. У присутності Ч'Еба вона стала твердити, що Сублула цілком віддана королеві, і цієї відданості не зламають ні гроші, ні любов чоловіка. Своєї мети Наеба досягала, бо порочний король не знав спокою, поки на власному досвіді не переконався в правоті її слів. Намагаючись спокусити Сублулу, він переступив межі пристойності і забув про скромність, що є прикрасою чоловіка. Ч'Еб-спокусник зазнав поразки, але «невгамовний галоп пристрасті на конях гордості». Наеба здобула перемогу і королева позбавила Сублулу портфеля прем'єра.

Місце її зайняла Наеба. Цього слід було очікувати, бо Наеба підпорядкувала собі Ч'Еба, а Ч'Еб підпорядкував собі королеву. Але «нова коханка — нові турботи», говорить ебонітове прислів'я, і народ Ебонії переконався в мудрості цих слів. У Наеби, молодій і красивої, замашки були широкі, а в порівнянні з її потребами міністерська платня здавалася до смішного маленькою.

---

⁷ Ебонітовий вираз, що означає «домагатися чого-небудь» або «пристрасно бажати». (Примітка автора.)

Ця невідповідність між потребами і доходом займала всі її думки, від чого страждали справи держави. Зрештою Наеба прийшла до того висновку, що народний добробут покращиться, якщо прем'єр-міністр звільниться від фінансових турбот, періодично запускаючи руку в народний гаманець.

Ебоніти, люди великодушні та щедрі, не утрудняли себе думками про поведінку своїх міністрів. Народ прагнув тільки до того, щоб його не чіпали. Але саме цієї обставини і не врахувала Наеба. Переконавшись, що народний гаманець стає підозріло худим, легковажна прем'єрка вирішила поповнити його шляхом зміни системи податків. Так як платники податків могли запротестувати проти підвищення податків, Наеба надумала використовувати нижчі класи, поклавши й на них податковий тягар. В даному випадку вона порушила один з священних привілеїв Вищої Сотні, або аристократії, що отримала це найменування тому, що вона складалася з однієї сотні розрядів або «станів». У ебонітів є така приказка: «Скажи мені, хто тобі платить, а я тобі скажу, що ти робиш». Переконавшись, що приказка ця дивно справедлива по відношенню до урядовців, аристократія бачила в сплаті податків не тяжкий тягар, але особливий привілей, який аж ніяк не мала намір ділити з іншими, нижчими «прошарками». План Наеби привів аристократів у зневіру, яка межувала зі сказом. Будь-яка інша жінка на місці Наеби воліла б відступити, але Наеба була радше відважна, ніж розумна, і тому продовжила боротьбу. Указ, що включав в число платників податків п'ятдесят нижніх прошарків ебонітів, був підписаний королевою Еб II в проміжку між двома гарячими поцілунками її порочного чоловіка. Слідом за цим Вища Сотня подала королеві петицію, знамениту в анналах історії Ебонії. Ми наводимо її повністю.

«Велика королева Еб II. Ми копирсаємося перед нею в пилу. Їй належать наша голова та наші руки, їй належать наше серце і наші ноги. Наеба, її слуга, нас образила. Вона поширила і на нижчі верстви податкову повинність. Ця повинність є спадковим привілеєм високородних ебонітів, які не потерплять, щоб вона

поширилася на нижчі верстви народу. Шії наші тягнуться до відставки Наеби. Якщо Наеба не втече, вони можуть потягнутися і до інших, більш страшних змін. Ми копирсаємося в пилу перед королевою Еб II. Їй належать наша голова та наші руки, їй належать наші серце та наші ноги». ✧

Будь на місці королеви Еб II інша жінка, вона відчула б небезпеку, читаючи цей документ, бо «розумний читає очима, а мудрий носом», говорить прислів'я ебонітів. Однак королева Еб давно втратила чуття, а також і здоровий глузд, відібраний у неї Ч'Ебом Злим. Вона зберегла лише невиразну свідомість власної величі та гордість, що підштовхувала її сердитися, як тільки давав про себе знати незалежний дух її підданих. Ось чому, познайомившись з «зухвалою» петицією, вона обурилася і ніякого рішення не прийняла, а Наеба витлумачила її поведінку як наказ утриматися від відповіді.

Щоб обговорити стан справ, Вища Сотня скликала мітинг. На цьому мітингу виявилось існування трьох різних напрямків: радикального, консервативного та помірною.

Жінка років тридцяти, якась Габсаг, докторка медицини, виступила захисницею радикального напрямку.

— Жінки Ебонії, вас образили, ви повинні на удар відповісти ударом! Безпринципна прем'єр-міністр, видержись під покровом ночі на вершину влади — «під покровом ночі» я говорю в двоякому сенсі, — наважилася завдати удару священному привілею ебонітів. Королева, до якої ми апелювали, мовчить, як мовчала та легендарна пальма, від якої, за словами наших няньок, всі ми походимо. Але століття легенд минули. Ми живемо у століття незаперечних фактів. Королева повинна нам відповісти! Жираф — емблема нашого королівського дому. Дві ознаки відрізняють його від інших тварин: він німий, але голова його підноситься над натовпом, і тому він далекозорий. Нехай королева запозичить у жирафа гідність його, але не порок. Нехай побачить вона знамення часу.

Якщо королева не захистить нас від своїх міністрів, ми змушені будемо самі себе захищати і від міністрів, і від королеви. Престол — стілець, який дорогого вартий, і займати його повинна особа гідна;

в іншому випадку ми з таким же успіхом можемо задовольнитися дешевшим стільцем. І — будемо говорити відверто — ми повинні вимагати, щоб чоловіки, яке б високе положення вони не займали, обмежувалися домашнім господарством і не втручалися в справи держави. Жінці, яка не може домогтися порядку в своєму власному будинку, не можна довірити управління країною!

Що є податок! Податок є привілей, який доводить, що ми є господарями країни, раз ми покриваємо її витрати. Чи знайдеться така ганебна жінка, яка погодиться утримувати свою власну сім'ю на кошти іншої жінки? Так, ми заперечуємо проти обкладання податками нижчих прошарків, і це є показником того, як ми пишаємося цим привілеєм, цим Священним нашим правом! Захищати його ми будемо до останньої краплі крові наших чоловіків!

Молода жінка Симза, яка з університету принесла в політику розв'язність, лиск та витонченість, захищала консервативну точку зору.

— Ми прослухали сміливу промову, різку промову, промову пристрасну! Але я припускаю, леді, що вас не задовольнять слова і ви захочете перейти до дій. Діяти ж важче, ніж виголошувати промови, і дія вимагає більшої обережності. Цим я пояснюю свою відмову супроводжувати попередню ораторку до кінця її риторичної подорожі, бо я не ризикну, як ризикнула вона, накликати на себе звинувачення в віроломстві. Як би не були ми ображені, проте ми залишаємося вірнопідданими королеви. Мабуть, я можу додати — ми саме тому і ображені, що є вірнопідданими! Я благаю збори перешкодити тому, щоб гнів захопив нас на шлях зради. Престол є наша твердиня, і ми всі повинні захищати його від нападу як зовнішніх, так і внутрішніх ворогів. Я не заперечую того, що нас образили, але з незапам'ятних часів ебоніти вміли ліквідувати непорозуміння. Я пропоную вибрати комітет і відкрити спеціальний фонд. Решта додасться.

Точку зору помірних висловила стара докторка Десідела.

— Сподіваюся, мені дозволять висловити думку, яка не збігається з думками попередніх ораторок. Я цілком згодна з тим, що сказали обидві ораторки, і, проте, я впевнена, жодна з них не припустить, щоб я зайшла так далеко, як зайшли вони. Багато що

можна висловити проти обох точок зору, але в кінці кінців першій ораторці я б сказала: «Краще пальма, ніж нічого», а другій: «Вітер слів не призводить до руху млинів».

В цей момент у кімнату увірвався вісник і оголосив, що королівський палац охоплений полум'ям. Мітинг розійшовся. Всі кинулися до місця пожежі.

Виявляється, сталося ось що: в той час як найбільш промовисті з Вищої Сотні обговорювали становище, жінки активні вже приступили до дії. Одна молода аристократка, яка задихалася від нудьги в атмосфері благоденства, що огорнула ебонітів з того часу, як Сублула створила для піратів державний департамент, скористалася конфліктом між Вищою Сотнею та престолом, щоб розсіяти нудьгу. Вона розпалила пристрасті жінок, близьких їй за характером і темпераментом, зуміла залучити на свою сторону багатьох представниць п'ятдесяти нижчих верств, які мали платити податки. Не визнаючи аристократичних принципів, ці прошарки розглядали податок як велике зло. На чолі армії партизанів Торка — так звали аристократку — рушила прямо на твердиню абсолютизму і, не вступаючи в переговори, взяла її штурмом. Була післяобідня година і варта, зайнята перетравленням їжі, виявилася не на висоті положення, правда, слід зазначити, що послуги її знадобилися вперше, а вправність набувається лише при наявності звички.

Отже, Торка з жменькою партизан увірвалася в апартаменти, де королева мала звичай приймати державні рішення. Але трон був порожній, а біля підніжжя його, на королівській кушетці, де зазвичай лежала Золота змія — символ верховної влади, лежало під червоним покривалом якесь тіло, занадто велике, щоб бути людським. Торка та її прихильники, приголомшені своїм успіхом, секунду коливалися, а потім смілива очільниця кінцем списа скинула покривало, і присутні побачили, що на кушетці сплять, стискаючи один одного в обіймах, Ч'Еб і Наеба, мабуть, стомлені державними справами.

До сплячих ебоніти ставилися з великою повагою, бо вважали, що уві сні людина вступає в інтимне спілкування з божеством. Ось чому сон вони називали «малою смертю», а в ебонітовій космогонії

реальна смерть визнавалася священною. Побачивши сплячого, ебоніти наповнювалися релігійним благоговінням і найменший з людей, занурюючись в сон, ставав особою священною.

Але наскільки загадкова природа людська! Вид короля, який заснув в обіймах прем'єр-міністра, не вселив благоговіння оскаженим партизанам, що вторглися в інтимне життя королівського дому. Коли здивування змінилося обуренням, Торка та її прихильники почали радитися, що їм робити. Маленький загін, спаяний воєдино дією, розпався на три групи, як тільки приступили до обговорення. Перша група стояла за те, щоб негайно вбити злочинну пару.

— Правда, мала смерть заслуговує на повагу, але чи можемо ми поважати те, що вони самі осквернили? Заліємо кров'ю зрадників королівське ложе, нехай це послужить уроком та застереженням майбутнім тиранам! ✧

Такий був глас гарячих сердець. Але серця теплі стиснулися — злякалися настільки нешанобливого ставлення до занурених у священний сон злочинців.

— Ні, не будемо плямувати нашу перемогу! Лише Мовчазна Першопричина може, не здійснюючи блюзнірства, перетворити малу смерть на велику. Нехай вони мирно сплять. Ми приставимо до них варту, а коли вони відродяться⁸, сором буде для них вісником смерті. І тоді ми їх заб'ємо чистими руками.

Серця теплуваті виступили захисниками порядку та законності.

— Не будемо переступати закон, оскільки цього не вимагає наша спільна справа! Бо навіщо нам ображати суддів, позбавляючи їх судових процесів, на яких будується юриспруденція? Будемо вартувати злочинців, а коли вони відродяться, передамо їх Головному катові. Шибениці їм все одно не уникнути, бо тепер ми є найсильнішою партією в королівстві. А вже потім Головний суд зможе обґрунтувати свій вирок відповідною статтею закону.

Але, поки вожді радилися в королівських апартаментах, натовп, що залишився внизу, не дрімав. Раптово з північно-західної частини палацу, де зберігався бензин для королівських автомобілів,

⁸ «Відродяться» означає у ебонітів «прокинуться». (Примітка автора.)

вирвалася густа хмара диму. Палац був у вогні. Незабаром язики полум'я, збігаючи по кам'яних стінах, стали лизати вікна зали, де радилися Торка та її друзі. З тріском лопалися стекла. Ч'Еб та Наеба, прийшовши до тями від малої смерті, відродилися та вскочили.

— Що це означає? — гнівно крикнула Наеба, а Ч'Еб позеленів від сорому та обурення. — Що ви тут робите!.. Вогонь... Зрадники!..

Але гарячі серця, не сміючи доторкнутись до короля, оточили її, а Торка швидко сказала Ч'Ебу:

— Пане, палац охоплений полум'ям! Зараз не час розмовляти. Довіртеся мені!

Король, якому хотілося вступити в бійку, глянув на Наебу. Але очі Наеби здавалися мертвими. Вона зрозуміла, яка доля їй світить. Покірно давши себе зв'язати, вона пішла за маленьким загonom. Попереду йшла Торка, за нею — король між двома змовниками; хід замикали інші прихильники Торки та Наеба, руки якої були зв'язані за спиною. Швидко почали вони спускатися зі сходів, але, дійшовши до першого майданчика, переконалися, що далі йти нікуди. Перед ними з'яв провал: сходи звалилися, і внизу громадилися уламки мармурових сходинок. І тоді Торка раптом запитала:

— Але де ж королева?

Тим часом комітет, до складу якого увійшли докторка Десідела, докторка Габсаг і Симза, намагався відновити порядок. Королівський палац був оточений поліцією, і докторка Габсаг, враховуючи напрям вітру і лють вогню, давала ґрунтовні вказівки щодо того, де потрібно встановлювати насоси. Симза дбала про те, щоб вогонь і вода заподіяли мінімум шкоди будівлі та предметам мистецтва, що зберігалися в ньому, тоді як докторка Десідела зайнялася розподілом функцій пожежних, щоб один не заважав іншому. Таким чином, кожен член комітету відвів собі спеціальну сферу дії. Коли пожежа була, так би мовити, «організована», три лідери зібралися, щоб обговорити подальший план дій.

— Можливо, — говорили вони, — що королева і король загинули. Велика буде наша скорбота, але поки хтось же повинен керувати країною.

Аби не допустити нести на собі тяжкий тягар відповідальності, вони згадали про Сублулу, колишню прем'єра та жертву Наеби.

Вісник відшукав Сублулу в її замиському маєтку. Вона лежала на кушетці та читала поеми Зембази, великої ебонітової поетеси. Правою рукою вона пестила кучеряву голову свого фаворита, бо Сублула була прибічницею Епікура, і, коли не висіла над нею турбота про державні справи, любила життя.

— Сублула, я лежу перед тобою в пилу! Тебе просять повернутися в Ебон і прийняти кермо влади.

— А Наеба?

— Померла.

— Малою або великою смертю?

— Великою смертю.

— Король?

— Помер великою смертю.

— Королева?

— Ніхто не бачив її з тих пір, як почалася пожежа.

— Хто послав тебе?

— Десідела, Симза і Габсаг.

— Що сталося з Торкою?

— Загинула в полум'ї.

— Вісник, повернися в Ебон і скажи: «Шия Сублули коротка, але вона прийде».

— Я лежу перед тобою в пилу!

Сублула, не зволікаючи, вирушила в дорогу. Незадовго до заходу сонця проїжджала вона повз головну водойму. Вийшовши з автомобіля, вона відкрила шлюзи, через які вода текла до Ебона. Покінчивши з цією справою, вона рушила далі. Був вечір, коли вона прибула в столицю. Місто було охоплене тривогою. Раптово водопровід перестав діяти, і пожежним нічого було робити. Габсаг кусала повітря⁹, бачачи, що її ґрунтовні вказівки нікому не потрібні; Симза оплакувала загибель рідкісного пам'ятника архітектури шістдесят сьомого століття, а Десідела визнала себе безпорадною боротися з вогнем. Але Сублула була спокійна, і ніщо не могло вивести її з рівноваги. Немов тихий вечір, що спускається на землю в призначений час, з'явилася вона народу у сум'ятті.

⁹ «Кусала повітря» означає у ебонітів «була у нестямі від злості».
(Примітка автора.)

— Мир! — сказала вона трьом лідеркам, які викликали її із замиського притулку. — Ви закликали мене керувати країною. Я прийшла, і управляти я буду. Довіртеся мені! Знайте, що я бачила сон. Ця пожежа сталася з волі Безмовної Першопричини, і гасити її не слід. За її волі водопровід перестав діяти. Хто бачив королеву?

— Ніхто.

— Я це знала. Але я її бачу. Бачу в цей самий момент. Дивіться!

І Сублула вказала на язика полум'я, які виривалися з вікон і тяглися до синього неба.

— Ось дух королеви. Моє сновидіння збулося. Уві сні відкрилося мені, що монархія наша буде вічною, але королева Еб II — остання наша королева у плоті. Бо настане день, коли вона перетвориться на велике полум'я, яке буде центром і душею ебонітового народу. Я знаю, що ви троє — жінки науки і не схильні вірити в сни. Я б могла вам сказати, що на ваших же очах сновидіння моє стало реальністю, хоча я особисто анітрохи тому не сприяла. Але я не хочу грати на вашій довірі до моїх слів і вважаю за краще апелювати до розуму. Тобі, Габсаг, я скажу: монархія, що замінила монарха вогнем, є по суті та ж республіка, а вартість палива — єдина витрата на утримання глави держави. Тобі, Симза, я скажу: вогонь не робить промахів і йому невідомі людські слабкості. Де знайдете ви монарха більш гідного на нашу повагу, монарха більш могутнього і величного? Вогонь непереможний і недоступний нападам. А тобі, Десідела, тобі — прихильниці обмеженої монархії, я скажу: ні одна королева не може бути більше неупередженою, ніж вогонь, і не можна вигадати монархічної системи більш обмеженої, ніж та, яка починається з сьогоднішнього дня, як було передбачено в моєму знаменному сновидінні. Сподіваюся, я переконала всіх вас у перевагах вогневої монархії.

Габсаг, Симза і Десідела, на яких ці слова справили глибоке враження, вигукнули:

— Сублула, ніс у тебе гострий¹⁰.

— Тому що шия моя коротка, — відгукнулася Сублула. — Нехай вогонь Ебону палає вічно! Ідіть і оголосіть народу!

¹⁰ Сенс цього виразу: «ти прониклива». (Примітка автора.)

ГЛАВА ІІІ

В якій вчені жінки Ебонії обговорюють питання, чи бажано та чи можливо існування суспільства, що базується на строго гоміністичних принципах

вечері того пам'ятного дня, коли докторка Бела сповістила світові про своє відкриття, докторка Зама, головуюча Ебонітового Наукового інституту, приймала у себе гостей — своїх колежанок та їхніх чоловіків. Тут зібралася верхівка столічного суспільства — письменниці, художниці та політики.

Докторка Зама була жінкою високоосвіченою та відданою науці. Однак до чистої науки вона схильності не мала і свою дивовижну здатність робити співставлення та розумні виводи присвятила науці історії, яку вчені Ебонії розглядали як мистецтво, тоді як представники мистецтва бачили в ній науку. У цій області докторка Зама завоювала популярність як терплячий та сумлінний дослідник. Стверджували, що жодна вчена жінка в світі не може пишатися більш повної картотекою.

Докторці Заме було років під п'ятдесят. Довгі години, дні, місяці, роки наполегливої роботи не могли не відбитися на її зовнішності. Шкіра її, колись чорна і блискуча, як очі пантери, стала в'ялою і придбала колір сухих маслин. Лоб у неї був високий, але вузький, ніс — трикутний; тонкі, як палець, червоні губи не приховували сліпуче білих зубів. Очі — дуже маленькі, але не веселі, якими зазвичай бувають маленькі очі, — здавалося, оповиті були серпанком смутку, що ніколи не розсіюється, викликаного хмурими роздумами.

Ходили чутки, що причиною цих похмурих роздумів був її власний чоловік. Ч'Зама був значно молодший за свою дружину і, не маючи дітей, схилився до тієї думки, що життя чоловіка вченої докторки дещо нудне. Тому цілком природно, що він намагався розважатися за межами свого будинку. Злі язики стверджували, ніби відступів від правил моралі налічувалося в житті Ч'Зами більше, ніж було карток в картотечі його знаменитої дружини. На жаль, у всіх країнах і в усі

віки процвітає дотепність, що базується на скандалах та плітках! Чи були якісь підстави для такої гостроти, покаже подальша історія, а поки слід зазначити, що в той день, з якого ця історія починається, Ч'Зама допомагав своїй знаменитій дружині займати гостей.

Чоловік докторки Зами був молодий чоловік років тридцяти, сильний і чудово складений, причому плаття підкреслювало лінії його м'язів. Риси обличчя у нього були правильні, лоб низький, очі великі, з жовтуватими білками, на тлі яких чорні зіниці вимальовувалися як місяць на грозовому небі. Чистий чорний колір обличчя зм'якшувався тонким шаром *poudre de truffes* — пудри з трюфелів, а великий рот з товстими губами походив на соковитий стиглий помідор.

В той день Ч'Зама був на засіданні Наукового інституту і слухав промови колег своєї дружини. Слухав і прийшов до того висновку, що у докторки Бели голос приємніше, ніж у докторки Шови, проте докторка Шова молодше і красивіше, та й зуби у неї біліше. Це останнє спостереження він залишив при собі, а першим поділився з чоловіками вчених, які зібралися навколо нього, щоб пліткувати і говорити про магазини та сукні. Тим часом вчені жінки і жменька тонкогубих¹¹ повернулися до обговорення питань, які розбиралися на засіданні. Докторка Зама висловила своє несхвалення з приводу промови Шови.

— Повинна зізнатися, докторка Шова, що мені стало великих зусиль не позбавити вас слова. Я не допускаю думки, щоб ви могли всерйоз захищати цю ненаукову і дискредитовану доктрину, яка стверджує, ніби у білої раси панівним була чоловіча стать. Адже це — старечі казки!

Але докторка Шова не мала наміру йти на поступки.

— Я говорила цілком серйозно, пані. Межі між старечими казками та історією такі туманні й хиткі, що я вважаю за краще керуватися здоровим глуздом. Зрештою здоровий глузд є єдиним вірним критерієм істини, якого ми можемо спокійно дотримуватися. Рано чи пізно ми звертаємося до нього. Чому ж в такому разі не визнати його з самого початку?

— Але чому ви називаєте здоровим глуздом почуття, притаманне тільки вам одній? — уїдливо запитала докторка Тонгава.

---

¹¹ Ебоніти «тонкогубими» називали «чоловіків, які цікавляться абстрактними питаннями». (Примітка автора.)

— Мені одній? Так, мабуть, моя точка зору може на перший погляд здатися оригінальною. Але здоровий глузд властивий далеко не всім. Правда, в якійсь мірі всі жінки не позбавлені здорового глузду¹²: вони розуміють те, що їм властиво, але не всі бачать шлях, цим сенсом вказаний. Однак цим шляхом йдуть всі, як тільки здоровий глузд скаже своє слово.

— Не думайте, що в цьому питанні будь-хто з нас з вами погодиться, — суворо зауважила докторка Зама. — Природа надто недвозначно призначила жінок для громадських справ, а чоловіків — для дому та сім'ї. А раз закон продиктований не суспільством, а самою природою, історична наука не виявить — і не може виявити — будь-яких порушень цього закону.

— Я по суті не знаю, пані, що ви називаєте історичною наукою. Мені здається також, навряд чи хто знає, що ми маємо на увазі під словом природа. В а ш а природа, мабуть, присвятила чоловіка для дому та сім'ї. М о я ж, навпаки, привітала б того чоловіка, який проявить інтерес до справ держави. Хто знає? Наш жіночий розум звик мислити формулами конкретними, і, можливо, уряд, до складу якого увійшли б чоловіки, вирішив би більшу частину наших нерозв'язних проблем, підійшовши до них з менш утилітарної точки зору. Знаю, ви скажете, що чоловіки полохливі. Але чи так це? Правда, в повсякденному житті сутички і сварки їх лякають. Але подивіться, чого досягли вони в тій сфері, яку за традицією вважають своєю. Подивіться, як вміють вони командувати слугами, як завзято торгуються з корисливими крамарями і, нарешті, як сміла їх фантазія в області нарядів! Скажіть мені, де знайдете ви жінку, яка ризикнула б з'явитися на людях одягнутою в один з тих пишних та оригінальних костюмів, які ми звикли бачити на наших синах і чоловіках? Те, що прийнято вважати боязкістю, притаманною всім чоловікам, я називаю лише сором'язливістю та нерішучістю. Чоловіки сором'язливі, тому що на своєму життєвому шляху звикли стикатися лише з відчутними перешкодами. Всі перешкоди духовного порядку ми змітаємо зі шляху наших чоловіків і вимагаємо від них тільки спорту та фізичних

¹² Гра слів: «The common sense» — це не тільки «здоровий глузд», а й «почуття, притаманне всім».

вправ, які зберігають їх тіло прекрасним і бажаним для нас — жінок. Дозвольте їм зайнятися духовними вправами, пов'язаними з управлінням країною, і я передбачаю, що невдовзі їх самовпевненість, рішучість і стійкість будуть змагатися з нашою!

Голос Шови привернув до групи слухачів усіх, хто був у кімнаті, в тому числі і чоловіків, які оточували красеня Ч'Заму. У чоловіків Шова користувалася популярністю як захисниця гоміністичної точки зору, а також тому, що ідеями вона грала, немов тенісними м'ячами. Чоловіки Ебонії не мали надмірної любові до ідей; це можна сказати навіть про тих, хто, не боячись уславитися тонкогубим, прикидалися зацікавленими. Ось чому, самі того не усвідомлюючи, вони були вдячні Шові за те, що вона настільки розв'язно оперувала ідеями, які не викликали в них поваги. Шова, помітивши, що ряди її слухачів поповнилися, продовжувала:

— Всі ми схильні вважати непорушними звичаї і традиції того світу, в якому ми живемо. Наш друг докторка Бела не допускає можливості існування суспільства, заснованого на строго гоміністичних принципах, проте, стверджує, що колись існувало суспільство, в якому біла шкіра була визнана найкрасивішою. Хто знає, можливо, в цьому суспільстві чоловіки або, вірніше, жінки — бо, на мою думку, у білих все було навпаки — намагалися зробити свою шкіру ще білішою і пудрилися *poudre de riz* — рисовою пудрою!

Цей жарт привів в захват чоловіків. Багато з них дістали свої пудрениці і освіжили *poudre de truffes* ніжну шкіру.

Тим часом докторка Бела, чий потужний розумовий апарат переховувався під широким чолом, наче під брезентовим навісом, вважала за свій обов'язок відповісти на цей пряий напад.

— Як і всі тут присутні, я захоплююся вашими науковими парадоксами, але ви повинні погодитися з тим, що це тільки... парадокси. Подумайте про те, на що прирікаєте ви суспільство, про яке говорите, які страшні потрясіння чекають його попереду! В наших умовах сила фізична та сила духовна не є надбанням однієї статі. У той час як наші чоловіки уособлюють мускульну силу народу, ми, жінки, контролюємо сили розуму та волі. Таким чином, функції керівництва та виконання суворо розмежовані.

Згадаймо, наприклад, про ту роботу, яку виконують мозок і рука. Отже, обидві статі, які в даному разі є противниками, в рівній мірі озброєні. Продумайте свою гоміністичну теорію до кінця! Логічним її висновком слід визнати, що чоловіки будуть грати головну роль в керівництві громадським життям, а якщо це так, то, зрозуміло, чоловіки розвинуть свою ініціативу, а ми, жінки, втратимо ті навички, які ми придбали, керуючи державою. Чи виживе раса при таких умовах?.. Хіба не слід захоплюватися мудрістю природи, яка настільки справедливо і рівномірно розподілила між статями силу і слабкість? З жахом думаю я про суспільство, в якому чоловіки відрізнялися б моральною і розумовою перевагою, яка в даний час є привілеєм жінок. Чоловіки стали б володарями світу. Жінка, нездатна високо нести голову, нездатна дивитися прямо в обличчя своєму владиці, повинна зів'янути, немов рослина, позбавлена сонячного світла. Подібно до того як рослина потребує прямого стебла, щоб жити і цвісти, так і душа людська повинна рости на прямому стеблі гордості, щоб насолоджуватися смаком життя!

— Дозвольте вам нагадати, — втрутився красень М'Зама, лукаво поглядаючи на докторку Шову, — що є такі рослини, як ліани.

— Саме так!

Докторка Шова використала, як трамплін, цю репліку свого чарівного союзника.

— Саме так! Я ні на секунду не допускаю думки, що сила є єдиним показником людської могутності. Ми говоримо про силу фізичну і силу духовну... Але що ви скажете про хитрощі? Чи не є також і вони людським знаряддям? Хто сильніший — слон чи жінка? І, проте, хто бере гору? Адже не знання математики допомагає нам приборкувати слонів! Отже, в даному випадку аж ніяк не духовна сила торжествує над фізичною. Нашу силу супроводжує хитрість, і їй ми зобов'язані перемогою. Так само я ніколи не погоджуся з тим, що духовні сили чоловіків поступаються нашим. Хитрість їх настільки могутня, як і наш розум, а іноді бере над ним перемогу.

— Це звучить непереконливо, — заперечила докторка Бела. — Наш соціальний порядок визнає за жінкою керівну роль. Отже, жінка диктує суспільству ідеали — зокрема ідеал краси. І, зрозуміло,

в цій області... Як би це сказати? Мені не хотілося б образити слух присутніх тут джентльменів... У цій області жінка свідомо чи несвідомо керується статевим інстинктом, іншими словами — природним потягом до іншої статі. Такі абстрактні поняття як чеснота, комерція, благоденство, історія, навігація уособлюються нашими скульпторками в образі прекрасних сильних чоловіків. Те ж можна сказати і про наших художниць — майстрів «пие». Ніколи не витрачають вони своїх фарб на зображення жіночого тіла, але відображають на полотнах м'язисті тіла чоловіків. І якщо докторка Шова не змінить звичайної своєї послідовності, вона змушена буде визнати, що в її фантастичному суспільстві улюбленою моделлю скульпторів і художників було б жіноче тіло.

— Проти цього я не заперечую, — заявила безстрашна Шова.

— Дуже добре. Знаючи вашу інтелектуальну сміливість, я іншої відповіді і не чекала. Але подивіться, які висновки диктує ваша відповідь. Історія показує, що мета пластичних мистецтв — дати расі стандарт природної краси. У той час як інтелектуальна і моральна перевага є привілеєм наших жінок, сила тваринна є надбання чоловіків. Вручаючи естетичну ініціативу жінці, ми тим самим проголошуємо нашим расовими ідеалом краси чоловічий тип. Зворотне положення ми б спостерігали, якби ваша гіпотеза щодо білої раси виявилася правильною. Бо в такому разі естетична ініціатива належала б чоловікам, як ви самі визнаєте, і, слідуючи статевим інстинктам, вони проголосили б естетичним ідеалом жіночу красу. А жіночний ідеал краси фатально привів би расу до фізичного виродження. Можна думати, що її історію, на відміну від нашої, що являє постійний прогрес, графічно варто було б зобразити у вигляді хвилеподібної лінії: кожна цивілізація розвивалася б тільки для того, щоб прийти в занепад.

— Цей аргумент великий ціни не має, — втрутилася в суперечку худорлява молода жінка з високим масивним чолом і опуклими надбрівними дугами.

З-під навислих брів блищали живі, розумні очі. То була велика Скрута, висхідне світило драматургії.

— Чи є історичний розвиток народів чимось стійким і безперервним, або непевним, як хвиля морські, — питання це здається мені несуттєвим. Зрештою все на світі ефемерне. Але важливо те, що в гоміністичному суспільстві, яке малює нам Шова, все здається пласким і спрощеним. У такому суспільстві психологія була б мертвою наукою, а любов — позбавленим смаку, вульгарним заняттям. Саму сутність любові, то, що надає їй характер захоплюючої пристрасті, ми бачимо в контрасті між фізичною та духовною природою кожної зі статей. В той час як фізично активний чоловік, а пасивна жінка, в духовному плані чоловік пасивний, а жінка активна. Вибір, заманювання, оволодіння — все це завдання жінки. Решта залежить від чоловіка. А драматичний інтерес любові зобов'язаний своїм існуванням тому єдиному моменту, якого закохані чекають, тремтячи і затамувавши подих, тому моменту, коли ініціатива раптово — сказала б я — переходить від жінки до чоловіка. Тоді жіноче духовне начало поступається місцем началу чоловічому, тварині, і здобич бере гору над мисливцем... На мій погляд, немає нічого більш темного, ніж гоміністична теорія, яку докторка Шова видає за сміливий політ фантазії. Ця теорія — просто-напросто — плаский раціоналізм. Варто вам потрапити в її тенета — і від трагічної краси кохання не залишиться сліду! Зникне велична влада долі, що змушує жінку вільно і розумно шукати завершення зустрічі в підпорядкуванні тваринній силі чоловіка. Дайте чоловікові духовну ініціативу — і любов стане не менш мерзеною, ніж забиття овець на бойні! Така любов може принести жінці тільки сором, а чоловікові — нудьгу... Ось чому я не можу змусити себе визнати гоміністичну теорію. Є в ній привабливий присмак лібералізму і щиросердності, який змушує тих, що мислять серцем, ненавидіти її противників. І тим не менш я відкрито заявляю про свій антигомінізм, бо не сумніваюся, що в суспільстві, очолюваному чоловіками, — буде таке суспільство можливо, — зникне те, що для нас є самою сутністю благородного поєдинку любові.

Скрута, молода, красива жінка з обличчям, яке прийнято називати благородним, мала багато шанувальників, особливо серед тонкогубих. Зрозуміло, в Ебонії всі тонкогубі були гоміністами, але цей духовний антагонізм лише розпалював те захоплення, яке в них викликала сліпуча Скрута. Крім того, Скрута була модною

письменницею, а тонкогубі — новачки в області літератури — в своєму завязтті стати на одну дошку з жінками спочатку обрали найлегший шлях, а саме — звернули свою увагу на відомих письменниць. Так сталося з молодим С'Телангою¹³, який не мав батька і, обертаючись в світі, користувався значно більшою свободою, ніж його однолітки. Йому ще не було двадцяти п'яти років, і для підприємливих жінок він був завидною та, завдяки своїй недосвідченості, легкою здобиччю.

С'Теланга залився рум'янцем, і шкіра його прийняла відтінок стиглих фініків, коли він втрутився в розмову.

— Мені здається, — почав він, — наш великий драматург Скрута думає, що гомінізм пропонує полам обмінятися між собою ролями. Але про це гоміністи ніколи не думали. Заява, ніби наша мета — відмова заради суспільного життя, від сім'ї, — це заява є безглуздим перебільшенням наших супротивників, і цією зброєю вони користуються для того, щоб нас розбити. Немає такого чоловіка — будь він гомініст або антигомініст, — який би не розумів, що будинок та сім'я є природною сферою його діяльності. Але дехто з нас вважає, що, не хехтуючи прямими нашими обов'язками, ми можемо принести користь суспільству, співпрацюючи з жінками. Справи громадські часто стикаються з тією областю, в якій авторитет чоловіків визнається всіма: я маю на увазі турботу про дітей і організацію сім'ї. Ми всі згодні з тим, що не слід порушувати рівновагу сил, яка в даний час існує між статями. Ми не вважаємо за доцільне надмірно розвивати в чоловіках ту духовну і розумову ініціативу, яка є привілеєм жінок. І хоча в цій галузі у мене немає досвіду (С'Теланга скромно посміхнувся), але я чув Скруту, бачив її п'єси, і цього достатньо, щоб кожен з нас визнав, що наше розуміння любові дарує радість. Сказати по правді, я не боюся, що гомінізм коли-небудь може це знищити.

У цей момент С'Теланга помітив, що Скрута не слухає, але пильно на нього дивиться. Він густо позеленів. Серце його на секунду перестало битися, і він обірвав свою промову.

¹³ Приставка С' у ебонітів передувала імені неодруженого чоловіка. Так, С'Теланга означає «син Теланги». (Примітка автора.)

ГЛАВА ІV

ПРО РОЗМОВУ SUB ROSA¹⁴,
ПРО КОМЕДІЮ ТІНЕЙ,
ПРО ЮНОГО ПОЕТА
ТА ЛІТНЮ ВЧЕНУ

Нехтуючи обов'язками, які накладає на господаря будинку звичай ебонітів, Ч'Зама пішов у відокремлену альтанку в своєму саду. Це була чарівна альтанка з трояндових кущів, які настільки густо розрослися, що днем він тікав сюди, рятуючись від спеки і сліпучих променів пекучого сонця Ебонії. Увечері ця альтанка здавалася особливо привабливою Ч'Заме, якого часто турбував Купідон, їй він довіряв свої зітхання, свої посмішки та свої захоплення. Що ж стосується вечора, про який йде мова, — дрімота троянд в цей вечір була порушена розмовою, в яку втягнув красень Ч'Зама дотепну і парадоксальну Шову. Подібно до всіх своїх колег, Шова дуже несхвально ставилася до погіршностей Ч'Зами, хоча вона була, мабуть, єдиною, яка не схвалювала також і карток його дружини. Коли Ч'Зама зі звичайною своєю прямою попросив її піти погуляти з ним в саду, вона як галантна жінка погодилася, але, будучи суворим другом, насупилася. Ця зморшка між її брів не вислизнула від уваги проникливого Ч'Зами, але йому подобалося долати перешкоди і вести боротьбу з сильним противником. «Хороший стрибун любить важкі перешкоди», — говорить ебонітове прислів'я.

— Докторка Шова, я хочу дещо вам сказати. Я чув, про що ви сьогодні говорили, і, мені здається, ви самі не вірите жодному своєму слову.

— Чому ви так думаєте?

¹⁴ Sub rosa (під трояндою) — латинський вислів, що означає «під великою таємницею». Походження цього вислову пов'язують з трояндою — емблемою єгипетського бога Гора. Пізніше греки та римляни продовжували вважати Гора богом мовчання та таємниці. В грецькій міфології Афродіта дала своєму синові Еросу троянду, а він передав її Гарпократу, богу мовчання, щоб вчинки його матері, а також усіх богів, залишалися таємницею. За часів стародавнього Риму в світлицях на стелі часто малювали троянду, щоб нагадувати присутнім на обіді, що те, що сказане напідпитку (sub vino), мусить залишатися таємницею (sub rosa).

— Ваше життя не узгоджене з вашими теоріями. Ви хочете, щоб ми, чоловіки, проявляли духовну і моральну ініціативу, а якщо я прошу вас повести мене в сад, ви такі похмурі, як мій старий дядько, коли я приходжу до нього в платті з короткими рукавами.

— Ви уїдливі, Ч'Зама. Або я вас образила?

— Ні, ви мене потішили. Ви думаєте одне, а відчуваєте зовсім інше. Відстань між вашим серцем і головою більше, ніж у Ууули, що тягнулася до золотого кокосу. І, проте, ви смієтеся над чоловіками, тому що у нас думка не суперечить почуттю. Як вам не соромно!

— Ч'Зама, мабуть, зараз ви думаєте дуже напружено, тому що відчуваєте глибоко. Я чую биття вашого серця.

— Що ви знаєте про серце чоловіка? Будь ласка, не думайте, що ваш розум допоможе вам, якщо ви коли-небудь... коли-небудь...

— Так? Що ви хочете сказати?

— Нічого. Я думав вголос, а це вважається зухвалим. Будь ласка, вибачте мене і повернемося до моїх гостей.

— Ч'Зама, «крокодил роззявляє пащу не для того, щоб позіхнути». Ви хотіли погуляти в саду, але ми ще не гуляли. Ви привели мене сюди, в цю рожеву альтанку. Тут...

— Дозвольте, я — не крокодил, і я не позіхав. Ви так само нечемні в житті, як і в книгах.

— Абсолютно з вами згодна, Ч'Зама. Як вам відомо, я — друг істини, а істина і нечемність — двоюрідні сестри. А ви... хіба ви не небезпечніше, ніж крокодил?

— Шова!

— Будь ласка, тихіше! А тепер скажіть мені, мій чарівний друг, скажіть тут, в тиші ночі, під покровом трояндових кущів, чи багато жінок ви налічуєте в числі ваших жертв?

— Шова! Ви смішні! Не підходьте до мене так близько, а то я розсерджуся.

— Сердитесь! Тут так темно, що я все одно не побачу вашого нахмуреного обличчя. І ваш гнів мене не лякає.

— Ви — смілива жінка, в цьому я не сумніваюся, до того ж — завзята. Але якщо ви підійдете ще ближче, я закричу! А мені не хотілося б будити ці ніжні троянди, дрімаючі над моєю головою.

- Ч'Зама, ви могли б оповити рукою мою талію.
- Шова, не кажіть дурниць і поведіться пристойно, коли ви залишаєтеся наодинці з джентльменом. Скажіть, хто такий С'Теланга?
- Молода людина.
- Що ви про нього знаєте?
- Саме так: що я про нього знаю?
- Хоч раз в житті утримайтеся від дотепності! Відповідайте просто і ясно, якщо не хочете, щоб я з вами посварився.
- Я нічого не знаю про С'Телангу.
- Ось як! А він все про вас знає.
- Невірно! Ніхто нічого про мене не знає. Але тепер ваша черга відповідати на питання. Чому ви цікавитесь С'Телангою?
- Це не чорно¹⁵. Але, якщо хочете, я вам відповім. Кажуть, що він дуже гарний, а так як я цього не знаходжу, то мені захотілося дізнатися вашу думку.
- Зазвичай чоловік не визнає краси іншого, а якщо і визнає, то тільки для того, щоб принизити третього.
- Ах, як дотепно! Мій блокнот! Де мій блокнот? Це я повинен записати. Так... А тепер дайте чоловікам спокій, раз про нас ви нічого не знаєте, і відповідайте, вважаєте ви С'Телангу красивим чи ні?
- Він гарніше мене, але менш красивий, ніж ви.
- Галантна відповідь. Але скажіть, якщо нечемність є двоюрідною сестрою істини, то кому доводиться кузиною галантність?
- Ви — нестерпний маленький чоловік. Я вам сказала правду, і іншої відповіді ви від мене не чекали. Ви ревнуєте до С'Теланги?
- Ревную? О ні! Адже не в мою дружину він закоханий!
- Прекрасна відповідь, вітаю вас. Але, в такому разі, в кого ж він закоханий?
- У вас.
- Звідки Ви знаєте?
- Він завжди вас проклінає.
- Дивний спосіб проявляти свої хороші почуття!
- Нітрохи не дивний! «Бути закоханим» значить «ніколи не забувати». Він не може не говорити про вас, але, будучи скромним

¹⁵ «Це не чорно» означає у ебонітів «це нечесно». (Примітка автора.)

юнаком, який піклується про свою репутацію, вибирає лихослів'я замість похвал. І те й інше дає можливість повторювати ім'я коханої... Здається, мої слова справили на вас враження. Як бачите, ми, чоловіки, складніше, ніж ви нас вдаєте в своїх книгах. Я впевнений, що вам нелегко було б вгадати, навіщо я все це говорю.

— Мені б хотілося знати...

— Справа ця делікатна, і я вам поясню тільки в тому випадку, якщо ви обіцяєте зберігати таємницю. Здається, я повинен дати пояснення, тому що це стосується вас, але пам'ятайте: мої слова ви можете взяти до відома, але не розголошуйте того, що я вам скажу.

— Я буду німа, як пальма.

— О Шова! Нехай Мовчазна Першопричина зробить вас настільки ж плідною! Отже, всьому виною ця пихата Скрута. Хтось їй сказав... ви знаєте, як люди пліткують... що шия С'Теланги тягнеться до вас. А Скрута вважає себе єдиним золотим кокосом на небі. Ось чому вона, вирішивши випередити вас, повела атаку на С'Телангу. Я не сумніваюся, що бідний недосвідчений юнак наражається на серйозну небезпеку.

— Але ж ви, здається, сказали, що він закоханий у мене?

— Яка ви дитина, Шова! І це говорить розумна жінка! Чи варто писати книжки, якщо жити по ним не вмієш? Невже ви не розумієте, що бідний хлопчик шукає виходу з того нестерпного становища, в яке він потрапив через вас, через вашу байдужість? І адже ви знаєте С'Телангу, хоча і говорите, ніби вам нічого не відомо. Він — тонкогубий. Він обожнює знаменитих жінок. А Скрута користується такою ж популярністю, як і ви. Так. Будь ласка, не робіть вигляду, ніби це вам байдуже. Отже, я анітрохи не здивуюся, якщо ви програєте цю гру... Що це?

Вигук цей був викликаний появою двох чорних тіней, які повільно ковзали по місячному світлу біля входу в альтанку. Ці дві тіні, поза сумнівом, відкинуті були двома людськими фігурами. А так як люди не можуть довго бути разом, не заплутуючись в комедію або трагедію, то ця пара незабаром стала розігрувати сцену, що відображалась, немов на екрані, на доріжці саду Ч'Зама. А Ч'Зама добровільно взяв на себе роль хору в грецькій трагедії.

— Так... Непогано... Вони зупинилися біля балюстради і, мабуть, дивляться вдалину. Небезпечно для жінки приводити сюди чоловіка!

— Абсолютно вірно, — вставила Шова. — Ви помітили, що парочки мають пристрась до балюстрад? Це пояснюється тим, що з майданчиків, обнесених балюстрадою, зазвичай відкриваються далекі горизонти... Далеко, далеко бачиш землю, небо, або, як тут, у вас, — море... Немов перебуваєш поза часом і простором, а це почуття сприяє розквіту кохання. Споглядання нескінченного викликає духовну близькість, за якою слідує і близькість фізична!

— Небо, земля і море! Як ви красномовні! Будь ласка, мовчіть і спостерігайте. Ці двоє свою справу знають і ваших пояснень не потребують. Хотів би я знати, хто вони. Сподіваюся, вони здогадаються повернутися в профіль, так, щоб ми могли їх впізнати. І здається, вони один іншим задоволені, судячи з того, як близько вони стоять. Між ними шпильку не просунеш. Так! Їх голови стуляються. Безсумнівно, один з них підслуховує думки іншого. Ви коли-небудь грали в цю гру, докторка Шова? Ні, ні, будь ласка! Тільки не зі мною! А то я знову розсерджуся. Дивіться ж! Ви бачили? На секунду мигнув профіль. Ви помітили високий лоб леді? Дивно... Здається, я пригадую... А ось його рука! О, ці двоє часу дарма не витрачають. Не знаю, чи пристойно дивитися на це видовище... Мабуть, програма вистави не для джентльменів. Так! Вона змусила його оповити рукою її талію. О, ця жінка знає свою справу! Хотілося б мені побачити її обличчя... Дивіться, дивіться! Вона щось шепоче йому на вухо! Цікаво, яку отруту вливає вона в душу бідного юнака... Я не сумніваюся, що це юнак. Або це С'Бела, або С'Зумзамба, або С'Теланга. Решта значно вище ростом... А можливо, це С'Тума...

— С'Тума навіть статую не посміє обійняти.

— А ви звідки знаєте, Шова?

— Чи не все одно? Знаю.

— Шова, яка нескромність! Ви — чудовисько!.. Але дивіться ж, дивіться! Куди зникла його рука? А, ось вона обвивається навколо шиї леді... Ця рука... мені вона здається знайомою... Ви не впізнаєте?

— Я — ні!

— Ха-ха! Стає цікаво. Сміливий хлопчик, чи не так? Ось вони повернулися в профіль... Зараз ми дізнаємося... О!.. С'Теланга?..

Так, це його ніс... А вона?.. О, цей лоб!.. Скрута!.. Я так і знав... дивіться, дивіться! Цілуються!

— Так, палкий поцілунок! Вітаю вас, Ч'Зама! Ваш вечір вдався. Ви вмiєте розважати гостей. Ця маленька комедія тiнею чарiвна.

— Нi, це неприпустимо! В моєму доми! С'Теланга — маленька мавпа, а Скрута... Як їй не соромно зловживати недосвiдченiстю хлопчика! А виннi ви!

— Дуже добре! Я пiду i скажу їм, щоб вони цього не робили. Але мушу сказати, що менi ця комедія доставила таке ж задоволення, як i вам.

— Пiдемо до них i заговоримо. Але, будь ласка, не галасуйте i помовчiть хоч хвилинку.

Ч'Зама i Шова вийшли з темної альтанки, що замiняла їм лoжу в театрі, i, крадучись, стали пробиратися по дорiжцi, на якiй застигли двi довгi тiнi. За кiлька крокiв вiд балюстради вони зупинилися i стали пiдслуховувати. (В пiдслуховуваннi ебонiти не бачили нiчого поганого, тому що завдяки цiй елементарнiй обережностi їм вдавалося уникати серйозних помилок.) Пролунав голос С'Теланги:

— Ось що приводить мене в здивування, коли я розмірковую ночами. Нiч наводить мене на думки про нескiнченне, а нескiнченне здається менi незбагненним.

Скрута вiдповiла:

— А я не можу осягнути скiнчене. Спробуйте уявити собi точку, за межами якої немає нi простору, нi часу. Це незбагненно.

— Мабуть, ви маєте рацiю. Менi це не приходило в голову. Як цiкаво!

У цей момент Ч'Зама вiрiшив втрутитися. Поклавши руку на плече С'Теланги, вiн сказав:

— Стає прохолодно, дитино, а ви розпаленiлi. Мiркувати вночi при мiсяцi — заняття ризиковане. Чи не краще повернутися в кiмнати? Скрута, вашi фiлософськi мiркування подобаються менi бiльше, нiж вашi п'еси.

Скрута i С'Теланга повернулися спиною до балюстради, i обличчя їх були в тiнi. Зелений рум'янець залив щоки С'Теланги, у Скрути вид був здивований, але в темрявi це пройшло непомiченим.

Тихо було в будинку. Завмерли шарудіння і звуки розмов. Провівши гостей, докторка Зама закрилася в своєму кабінеті і занурилася у вивчення карток, а Ч'Зама безцільно блукав по кімнатах, розмірковуючи, чи не лягти спати. Підійшовши до вікна, він побачив на листі дерев плями світла, які шли з вікна у верхньому поверсі. Ч'Зама згадав про свого брата С'Ірбара. «Він не спить. Бідна дитина... Хотів би я знати, що він бачив!». На навшпиньках Ч'Зама збіг по сходах і увірвався в кімнату С'Ірбара. Юнак злякано підхопився і, перекинувши стілець, повернувся, намагаючись затулити від брата стіл, за яким він щойно сидів.

— Я тебе налякав?

— Так, трохи. Ти увійшов так несподівано!

— А ти як завжди мріяв! Уві сні чи наяву?

— Не знаю... Чи не все одно?

— Бідний хлопчик! Все ще сумуєш?.. А що ти робив?

С'Ірбар здригнувся і обома руками закрив аркуш паперу, що лежав на столі, але Ч'Зама потягнув за куточок.

— Не дури! Дай мені поглянути! А, ти пишеш вірші! О, поезія...

*...Закоханих друг та ніжний утішитель
Сповнених відчаю сердець...¹⁶.*

— Так... Але, будь ласка, не говори Замі! Вона почне мене дратувати і отруїть мені існування.

— Я нікому не скажу, якщо ти покажеш мені вірш.

С'Ірбар простягнув йому списаний аркуш. Юнакові було років двадцять. М'язистий, стрункий, прекрасно складений, він був дуже боязкий та сором'язливий. Чорне обличчя його набрало шоколадний відтінок, коли Ч'Зама став читати про себе:

*Юнаком я був. Не відаючи турбот,
Я віддавався спорту й грі.
Чутки свідчили: серед юнаків Ебонії
Я найсильнішим був.
Моя душа була чорна, як ніч,*

¹⁶ Ч'Зама цитує Зембазу, великого ебонітового класика, даючи, таким чином, зрозуміти, що в Ебонії чоловіки отримували гарну освіту. (Примітка автора.)

*І дні і ночі я пустував,
Тут ти прийшла! І все змінилося.
В моє мовчання вторглися нові питання,
І про самотність миготять думки,
Чорна моя душа пізнала
Снігів далеких білизну...*

Дочитавши до кінця, Ч'Зама глянув на брата і посміхнувся чи то глузливо, чи то співчутливо.

— Бідний хлопчик! Ти й справді закоханий!

Пішла пауза. Потім С'Ірбар підняв голову і глухо запитав:

— Ти їх сьогодні бачив?

— Так. Вони були у нас. Та запитували про тебе.

— Хто перший запитав?

Ч'Зама відповів не відразу.

— Спочатку Скрута, потім С'Теланга.

— Але я питав тебе не про те, чи були вони у нас. Я хотів знати, чи бачив ти їх там... в саду... у статуї Нілу...

— У статуї?... Ні, не бачив.

— Вони посиділи там кілька хвилин, а потім підійшли до балюстради.

— Так, у балюстради я їх бачив... А, розумію! Значить, комедія тіней була епілогом! Ото ж бо вона здалася мені недостатньо бурхливою...

— Про що ти говориш? Яка комедія?

— Нічого, нічого, дружок... Незвертай уваги... і озбройся терпінням...

— Не можу! Тут справа не тільки в моїх почуттях, а й... Подумай, як все безглуздо! Навіщо бути сильним, здоровим, мужнім, якщо ти приречений на невдачу, а такий тонкогубий, як С'Теланга, бере гору? Пам'ятаю, в перший раз я побив його в школі, коли він був на три відділення старший за мене. А тепер я і не згадаю, скільки разів я його кидав на лопатки! Правда, філософію та історію Африки він знає краще, ніж я, але навіщо це потрібно Скруті? У сказ мене приводить не тільки приниження, але й нечернота всього цього... О, Ч'Зама!..

— Не будь дурним і перестань плакати! Покладись на мене. Скрута недурна, але вона соромлива, а сором'язливі жінки замість прямої дороги обирають звивисту. Зрештою, адже їй невідомо, що вона тобі подобається. І, бач, чоловіків Скрута мало знає. Тому цілком природно, що вона шукає розваг в суспільстві таких тонкогубих, як С'Теланга, з яким вона може говорити тільки про філософію. Але коли мова йде не тільки про розваги... ти можеш не боятися суперників, мій хлопчик. Я підготую для тебе ґрунт.

— Ти придумав певний план?

— Так. Але, будь ласка, дай мені час все обдумати. Перш за все ми повинні звільнитися від С'Теланги, який нам заважає. Сподіваюся, мені вдасться звернути його увагу на Шову. Йому потрібна всього-навсього талія знаменитої жінки, яку можна оповити рукою, а в цьому відношенні Шова не гірше Скрути, і — пробач — мені вона здається більш цікавою. А там подивимося.

— Але як поставиться до цього Шова?

— Вона буде в захваті. Жінки не знають любові, самолюбство і марнославство замінюють їм любов. Шова — жінка розумна, отже, пихата. Якщо ми їй вселимо, що С'Теланга її любить, вона відповість йому почуттям, що є відображенням його любові.

— Ч'Зама, ти лякаєш мене і приводиш в зневіру! Ти так багато знаєш!

— Скоро ти будеш знати не менше, ніж я, дорогий мій.

— Який це дивний світ!

— Дивний? Мабуть! Мені він здається дуже цікавим. Жінки ставляться до нього дуже серйозно, але ж у них немає почуття гумору... Ось чому вони стільки часу витрачають на дрібниці — на політику, науку, історію... Подивися на бідну Заму. Ночами вона пише свої картки, немов вони мають якесь значення.

— А що ж в такому випадку має значення?

— Життя.

— Ти, звичайно, маєш на увазі — любов. Але, як сказала наша поетеса, *Для жінок любов — одна лише година, а для чоловіків — все життя.*

— Дитя моє, ти закоханий і тільки про кохання й можеш говорити. Але вже пізно, пора спати. Підемо спробуємо відірвати Заму від її карток. Здається, вона займається історією навігації на Нілі.

Молоді люди спустилися вниз і, не постукавши, увійшли в робочий кабінет докторки Зами. Тут все було передбачено і організовано. Всі події ебонітової і доебонітової історії були зареєстровані на незліченних картках, розміщених в строго хронологічному порядку. Всепоглинаюча допитливість Зами не обмежувалася суто історичними фактами. Велика вчена вважала, що кордон між історією і легендою можна провести лише після того, як обидві території будуть занесені на карту і потім ретельно вивчені. Легенда, сама по собі, була, на її думку, історичним фактом, який слід було зареєструвати. Вона викликала захоплення у своїх сучасників, коли точно вирахувала рік, місяць і число, ознаменовані легендарним зішестям королеви Еб I на землю. Попередньо вона визначила кут, який утворює шия жирафа з горизонтом, потім, порившись в ебонітових анналах астрономії, встановила, якого числа схиляння місяця відповідає опівночі цьому кутку. А, згідно з легендою, велика подія відбулася саме опівночі. Отримавши кілька дат, вона зупинилася на тій, яка збігалася з повним місяцем, бо лише повний місяць міг бути прийнятий жирафом за золотий кокос. Зрештою Зама переконалася, що легендарна подія мала місце опівночі 13 серпня 3898 року, і в Ебонії цей день став днем національного свята.

Думки про велич Зами займали С'Ірбара, коли він разом зі своїм братом увірвався в святилище науки. Що ж стосується Ч'Зами, то внаслідок близького знайомства з великою вченою він вже не відчував колишнього благоговіння. Коли вони увійшли, Зама щось писала, але не на картках, а на аркуші паперу, що дуже здивувало її чоловіка.

— Ось новини! Що це ти пишеш?

Велика жінка відірвалася від рукопису та підняла на чоловіка тьмяні, сумні очі.

— Я не чула, як ти ввійшов. Я готую доповідь до наступного засідання інституту.

— А! Значить, ми скоро її почуємо.

— Поміляєшся, ви нічого не почуєте. Засідання буде закрите. У моїй доповіді я торкаюся тих сторін життя давніх народів, про яких не личить слухати джентльменам.

— Ну, значить, ми її не почуємо. Як би там не було, а зараз пора спати. Вигляд у тебе стомлений, ти занадто довго працювала. ☆

Велика жінка корилася, як ягня. Любовно подивившись на свій рукопис, вона сховала його в ящик, потім материнським турботливим поглядом окинула сотні маленьких скриньок в конторці, де покоїлися картки, і нарешті пішла за чоловіком. Незабаром вона поринула в малу смерть, яка дарує відпочинок і відновлює сили.

Як тільки подих її став ритмічним, подібно плескоту хвиль внизу, під вікном, Ч'Зама вислизнув з кімнати і повернувся в святилище науки. Відкривши ящик, він дістав рукопис і, тремтячи від хвилювання і цікавості, почав читати доповідь, якій за багато століть до цього вечора судилося стати п'ятою главою нашої повісті.

ГЛАВА V

В якій докторка ЗАМА
ПОВІДОМЛЯЄ НЕБАГАТЬОМ ОБРАНИМ
ПРО РЕЗУЛЬТАТИ СВОЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ,
ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ЖИТТЯ
ТА ЦИВІЛІЗАЦІЇ БІЛОЇ РАСИ,
А ТАКОЖ ПРО ДЕЯКІ РАЗЮЧІ ВІДКРИТТЯ,
ЩО МАЮТЬ ВІДНОШЕННЯ
ДО ІСТОРІЇ ДИНАСТІЇ, ЮСТИЦІЇ
ТА ДИВНИХ ЗВИЧОК АНГЛІЙЦІВ

Не без довгих коливань скликала я закрите засідання інституту. Як його головуєча я відчуваю ту тяжку відповідальність, яку зараз на себе беру. Сьогодні я маю намір говорити про деякі сторони життя та цивілізації нині зниклої білої раси. Питання, що підлягають нашому обговоренню, надзвичайно своєрідні, і підхід до них повинен бути неупередженим та чисто науковим. Мало того: мені доведеться торкнутися питань, що лежать за гранню пристойності, як розуміємо її ми — ебоніти. Ви погодитесь зі мною, що або я повинна була пожертвувати плодом довгих років наполегливої роботи і промовчати про відкриття, зроблені мною в одній з найважливіших областей фольклору, або на закритому засіданні повідомити інституту про свої висновки.

Не так давно ви захоплювалися науковою розвідкою докторки Бели, яка присвятила свою доповідь найдавнішій англійській літературі. Цієї області я не можу торкатися, не напрошуючись на невігідне для мене порівняння, яке пошкодило б моєї науковій репутації. Визнаючи в галузі літератури авторитет докторки Бели, я відводжу собі область чисто історичну.

Яка форма державного устрою була у білих найбільш поширеною? Знаючи, яку стадію дослідження я в даний час проходжу, ви, звичайно, не чекаєте від мене остаточної відповіді на це найважче запитання. Однак відомості про цей предмет у нас є; дозвольте вам сказати, що я збрала до трьох тисяч двохсот двадцяти семи карток. Моє особисте враження таке: в державах білої раси державний лад був той же, що і в Ебонії до нашої Великої революції, якій ми

зобов'язані Огневою Монархією. Більша частина білих артефактів, які символічно зображують владу в країні, мають відношення до понять «стілець», «трон» або «престол». Як вам відомо, саме такий символ королівської влади був і у нас до встановлення вогневої системи. Тому білі, як і наші предки, кажучи про «престол», мали на увазі те, що маємо на увазі ми під словом «вогнище».

Але хто займав цей престол? Хто вибирав королеву, якщо її вибирали, або який був порядок престолонаслідування? І нарешті, якою була влада королеви? На всі ці питання ми ще не можемо дати вичерпної відповіді. Однак одне безсумнівно: у білих монархія була особою священною, предметом культу. Дозвольте навести кілька прикладів. У нас є дані, що вказують на існування стародавньої династії в країнах, сусідніх з нашим африканським континентом, які знаходилися, мабуть, на північ від Тріполі. Нашим історикам вона відома як династія Цезарів. В даний час визнано, що при житті Цезарі займали в очах народу місце поряд з богами, а після смерті ставали предметом особливого культу. Наведу ще один приклад, ґрунтуючись на документах, знайдених мною в Алжирі, які проливають світ на форму правління у французів, білого племені, якому в проміжок між двадцятим та двадцять п'ятим століттями належав, очевидно, африканський континент. Монархія цього племені іменувалася «президентом», а слово це, згідно з аналізом нашого видатного філолога, докторки Полінги, означає: «та, що сидить першою». Ви помічаєте, що і тут ідея «сідниці» або «трону» висувається на перший план. Піддані цієї монархії вірили, що вона мешкає в Єлисейських полях¹⁷ — легендарному раю білих народів, куди прості смертні могли потрапити, лише минувши довгу алею, яка звалася «Avenue des Champs Elysée» — «Алеєю Єлисейських полів». Про божественну природу президента свідчить також той факт, що особа президента вважалася недоторканною. Крім того вона не несла відповідальності за свої вчинки, що в усі часи і в усіх народів було винятковим привілеєм богів.

Такий же ореол божества супроводжував королеву Англії. «Королева не може помилятися» — такою була аксіома їх

---

¹⁷ На Єлисейських полях у Парижі знаходиться резиденція президента. У Гомера на Єлисейські поля герої переселяються після смерті.

політичного життя. Народ міг бачити королеву дуже рідко, а, згідно з моєю карткою № 137, складеною на підставі приватного листа, який було знайдено в знаменитій скриньці у Делі та віднесено до дев'ятнадцятого сторіччя, — міністри називали свою монархиню «чарівницею». Докторка Полінга мені повідомила, що слово це означає «дух, наділений надприродними силами». Цей факт підтверджується відкриттям, зробленим докторкою Белою: англійський поет — був то Спенсер або Оксфорд — надаю вирішувати моїй колезі — написав поему, названу «Королева-чарівниця»¹⁸.

Внаслідок цієї віри в надприродну могутність англійських монархів особливого інтересу для нас набувають два представника відомої англійської династії, а саме — династії Георгів. Засновником її слід вважати чоловіка — святого Георгія. Мабуть, у білих слово «святий» було синонімом слова «винятковий». Святими були люди, які володіли винятковими знаннями; я маю на увазі якогось святого Фому, який, згідно з переказами, все знав; титулу «святий» удостоювалися люди виняткової сміливості, як святий Георгій, або виключної дурниці, що межувала з повним нерозумінням власних інтересів; так, святий Мартін першому зустрічному віддавав свій одяг, не вимагаючи за нього плати. Але повернемося до святого Георгія, який завоював свій титул, проявивши виняткову хоробрість і надприродну силу. Сама поява його на світ оповита вінком потойбічної таємниці. Матері його, особі королівської крові, наснилося, ніби вона зачала дракона, який стане причиною її смерті. Коли народилася дитина, виявилось, що «природа на його грудях відобразила зображення дракона; на правій руці — криваво-червоний хрест, а на лівій нозі — золоту підв'язку».

Чарівниця Каліб за допомогою талісманів і чар вкрала дитину у недбайливої годувальниці. Коли святий Георгій став дорослим, Каліб закохалася в гарного, наділеного надприродною силою юнака. Ось в яких вишуканих фразах каже вона йому про свою любов:

«Ти знаєш, божественний юнак, як пристрасно домагаюся я твоєї любові, як спокушають мене твої чоловічі чари. Але ти, більш жорстокий, ніж тигр лівійський, зневажаєш зітханнями моїми та

¹⁸ Автор «The Faerie Queene» («Королеви фей») поет Едмунд Спенсер.

сльозами. Але знай, мій лицар, якщо ти відкрисш мені свої обійми та даруєш щастя, я за першою твоєю вимогою покажу тобі чарівну силу магічних своїх талісманів, заради тебе я захитаю небеса, ворогів твоїх засиплю камінням, сонце та місяць перетворю на вогонь і кров, знищу цілі народи, пустельним стане поверхня землі».

Юнак-лицар оцінив щедрість чарівниці та зрозумів, що викликана вона мілітаристськими імпульсами. Але, побоюючись, як би обійми, за які обіцяна була така незвичайна нагорода, не привели до біди, він ухилився від відповіді та вирішив вичікувати, бо сподівався отримати вигоду з любові чарівниці. Було йому лише чотирнадцять років, але, діючи таким чином, він проявив мудрість, не властиву його віку, бо «хтива Каліб була настільки одурманена любов'ю своєю, або, вірніше, хіттю, що не тільки подарувала йому всі скарби, що зберігалися в її печері, але й, вклавши в його руку срібний прут, наділила його нечуваною могутністю та владою і тим самим підготувала собі загибель».

Навчившись володіти срібним прутом, святий Георгій незабаром використав магічну його силу, запроторив хтиву чарівницю в скелю, пристосовану спеціально для цієї мети. Здобувши цю першу перемогу, яка свідчить про його хоробрість, святий Георгій завоював собі свободу та вступив на шлях великих подвигів.

З цих подвигів найголовнішою є його перемога над єгипетським драконом. Діло було так. В Єгипет святий Георгій прибув, мабуть, з однією з тих екскурсій, якими так захоплювалися англійці, великі мандрівники, або, як вони себе називали, — туристи. В ту пору Єгипет стогнав під ярмом надзвичайно злісного дракона, який щодня вимагав собі на обід тіло діви. Спочатку єгиптяни сумлінно задовольняли потребу страшного чудовиська, але незабаром виникли несподівані ускладнення. Не раз бували випадки, коли дракон відмовлявся від доставленої йому їжі, і багато єгипетських леді, позбувшись одного чудовиська, потрапляли до пазур іншого, не менш страшного. Я маю на увазі лихослів'я. Вимогливість дракона, яка проявилася по відношенню до настільки делікатного питання, призвела до того, що запаси продовольства швидко виснажилися, і в день прибуття святого Георгія єдиною незайманою, яка мала

шанси бути прийнятою розбірливим чудовиськом, залишилась дочка королеви. Нічого не залишалось робити, як пожертвувати благородною дівчиною, якщо не з'явиться лицар доблесний та відважний, який знищить дракона та одружиться з леді. (Згідно зі звичаєм білих, лицар міг чинити на свій розсуд з врятованими ним дівчатами.) Святий Георгій вирішив стати цим лицарем, і в той день, коли принцесу повинні були принести в жертву, він замість неї з'явився перед драконом. Я пишаюся тим, що в моєму розпорядженні є точний опис цього легендарного звіра (картка № 2067):

«У довжину він мав від плечей до хвоста п'ятдесят футів; луска, що вкривала його тіло, виблискувала, як срібло, але була твердіше міді; живіт його, золотистого кольору, розмірами перевершував бочку ємністю в двісті п'ятдесят галонів».

Додам ще, що він мав крила, а з глотки його виривалися звуки гучніше гуркоту грому. Не дивно, що людина, яка вступила у бій з таким страхіттям, отримала титул святого. Але страшний вигляд звіра не злякав лицаря, і після запеклого бою святий Георгій прихитрився вбити дракона. Так було врятовано Єгипет та його цнотливих дів від жакливої небезпеки¹⁹.

Небагато відомо про наступників святого Георгія, хоча ця династія управляла країною протягом декількох століть — можливо, протягом тисячі п'ятисот років — і дала Англії ще трьох або чотирьох великих монархів. У всякому разі, слід припустити, що на крилах слави долетіли до нас імена цих людей. Зрозуміло, я маю на увазі Георга III, Георга, або Джорджа Вашингтона і Ллойд-Георга, або Ллойд-Джорджа²⁰. Про існування двох перших свідчить збережений в Америці переказ. Згідно раннього американського фольклору, який

¹⁹ Хоча докторка Зама скромно замовчує про те, звідки почерпнула вона відомості про святого Георгія, але я можу повідомити, що в її розпорядженні був науковий трактат Річарда Джонсона «Славна історія семи подвижників християнства», виданий Д. Уокером, Лондон, 1808 рік. Параграфи, запозичені докторкою Замою, цитовані вище. Через прірву часу, яка розділяла авторів, уява докторки Зами — справжнього історика — перекинула міст наукових припущень. (Примітка автора.)

²⁰ Англійських королів з ім'ям George ми називаємо Георгами, але чомусь говоримо і пишемо Ллойд-Джордж, хоча транскрипція однакова.

нині розглядається як дочірній або, мабуть, доамериканський, тобто англійський Георг III був тим англійським монархом, який відправив віце-королем в Америку свого брата, Джорджа Вашингтона. На думку докторки Полінги, «Вашингтон» є прізвисько, складене з двох коренів англійських слів і вказує на те, що брат Георга III, перший американський віце-король, прославив своє ім'я, удосконаливши або винайшовши нову систему очищення міських площ водою²¹. Як би там не було, але Джордж Вашингтон заснував американську державу і, мабуть, повстав проти свого брата, англійського короля. Тому він є першим монархом Америки, і дочірній переказ наділяє його творчою силою, не менш чудовою, ніж та, яку приписує наш народ королеві Еб I. В американській імперії ми знаходимо сліди переказу, згідно з яким Джордж Вашингтон відправив з Англії корабель з чоловіками та жінками. Якимось дивним чином він дарував цим людям вражаючу здатність розмножуватися, завдяки чому судно, що спочатку мало на своєму борту триста осіб, доставило в Бостон ні більше, ні менше, як сто мільйонів американських громадян! Можливо, в цьому міфі ми маємо символ творчої сили еміграції, бо назва легендарного судна «Mayflower» — «Травнева квітка» — мабуть, з'єднує два поняття — могутності (may — могти) і розмноження (символ його — квітка — flower)²².

Але одним з найзнаменитіших представників династії Георгів була людина, яку переказ також наділив надприродною силою і чие ім'я — Давид Ллойд-Джордж. Коли цей монарх виголошував промову, мільйони його підданих чули його голос; по одному й тому ж питанню він висловлював ряд різних думок, залишаючись при цьому для всіх цілком зрозумілим і нітрохи собі не суперечив. Нарешті, не будучи непослідовним, він одночасно приймав такі політичні рішення, які одне одного виключали. Згідно з усіма цими рішеннями він і вів свою політику. Як доказ магічної сили цієї воістину святої людини, наведу зміст балади, яку можна почути у Гонконзі, колишній англійській колонії. Помітивши, що піддані

²¹ Washington. To wash — мити; the town — місто.

²² На кораблі «Mayflower» — «Травнева квітка» — у 1637 році в Америку прибули пуритани, вигнані Яковом I з Англії.

його з глибокою увагою читають «знамення часу», Ллойд-Джордж ухитрився зачарувати чарівника, який відав зображенням цих знамень, і завдяки такому тактичному ходу затвердив свою владу. Побоюючись, як би в майбутньому знамення не навернулися проти нього — що в дійсності і сталося, — він відкрито заявив, що ці ознаки є результатом забобони та невігластва і ні найменшої довіри не заслуговують. Гонконгська балада трохи туманна, бо ми не знаємо, що означало у англійців вираз «знаки часу», але тим не менш вона ілюструє віру в надприродну могутність Ллойд-Джорджа. Встановлено, що цього монарха відкрито називали чаклуном. Так, моя картка № 3082, складена на підставі шматка скла, — скоріше за все негативу фотографічного знімка для газети, — дає вказівки, що його називали «маленьким валлійським чаклуном», а трьома рядками нижче — «хитрим чаклуном». Доводиться шкодувати про те, що ця згадка про одного з найцікавіших англійських монархів стикається з нашим нерозумінням слів «валлійський» та «хитрий». Однак цілком зрозуміло, що між ними існує якийсь зв'язок²³.

Ще один доказ божественної природи, яку приписували династії Георгів їх піддані, ми знаходимо, вивчаючи божбу та клятви англійців. Білі, як і ми, закликали богів, коли хотіли додати ваги своїм словам. Цим шляхом ми притягуємо божественну енергію, що управляє всесвітом, і з'єднуємо її з енергією, яка вкладена в наші слова. Так, ми говоримо: «клянусь Шиєю», «клянусь Пальмою», «клянусь Горбом Жирафа», а англійці говорили: «клянусь Небом», «клянусь Юпітером». Юпітер, один з англійських богів, мав, мабуть, якесь відношення до електричної промисловості, бо зазвичай його зображували зі снопом іскор в руці. Але мені вдалося встановити (мої картки №№ 2081 та 2082), що іноді англійці вживали такий вислів: «Клянуся Георгом»²⁴. В цьому я бачу, мабуть, найвагоміший доказ того, що англійці обожнювали своїх монархів!

Безсумнівно, від вашої уваги не вислизнув той факт, що всі монархи, про яких я згадувала, були чоловічої статі. Мабуть, у білих в більшості випадків стояв на чолі держави чоловік. Беручи до уваги їх тенденцію

²³ Wales — Уэльс — батьківщина Ллойд-Джорджа.

²⁴ Англійське by George — вигук-лайка. (Примітка автора.)

обоженувати монархів, ми знайдемо цілком природним, що жінки Англії обирали собі королів, а не королев. Філологія підтверджує це припущення. Мовчазну Першопричину англійці називали «лорд» — слово це чоловічого роду. Першопричину називали білі ще й іншим словом — *seigneur*, що означає «старий»²⁵. Це зауваження проливає світ на ставлення англійських жінок до людей похилого віку. Леді, я попрошу вас не сміятися. Питання суто наукове... Якщо ми і замикаємо наших старих, приховуючи їх від світу заради них самих, бо — на жаль! — руїни чоловічої краси не мають притягальної сили, то як жінки науки ми не маємо права ігнорувати справжню причину, яка примушувала білих почитати старих.

У мене є кілька карток, на яких прізвиська відомих англійців супроводжують букви О. М.²⁶, які означають, вірогідно, *Old Man* — «старий». Слід зазначити, що букви ці стоять першими, немов титул старості є найбільшим привілеєм. Я знайшла згадки про одного знаменитого англійця, який, досягнувши глибокої старості, отримав найпочесніший титул Великого Старця²⁷. Середньоевропейське слово, що означає Мовчазну Першопричину, — *seigneur* або старий — свідчить про те, що повага, яку вселяли старі люди, носила характер частково релігійний. До подібного ж висновку ми прийдемо, вивчаючи асоціації, пов'язані зі словом «Лорд». Титул цей, що є англійським найменуванням Мовчазної Першопричини, отримували англійці, які доводили своє божественне походження. Своїм одноплемінникам вони дарували ті блага, яких народ міг чекати лише від Мовчазної Першопричини, а саме — шпиталі, університети або газети. Своєї божественній природі лорди зобов'язані були багатьма привілеями. Звичайно, вони були удостоєні честі платити високі податки і в той же час позбавлені від необхідності брати участь в голосуванні; вони мали право друкувати на шпальтах усіх газет повідомлення про народження, шлюби та розлучення, що

²⁵ Гра слів: *Lord* (англ.) — *Seigneur* (франц.) — бог, а англійською *Senior* означає старіший, старший.

²⁶ О. М. — *order of merit* — англійський орден. Літери О. М. часто передують прізвиську, вказуючи, що мова йде про кавалера цього ордену.

²⁷ Натяк на Гладстона, якого називали *Grand Old Man* (скорочено — *G. O. M.*).

відбувалися в їх середовищі, і, нарешті, при бажанні вони могли збиратися та обговорювати всі державні питання, причому ніхто не змушував їх приймати будь-які рішення.

Мимохідь скажу кілька слів про форми чемності, що були у англійців. Правила диктувалися лордами та монархами. У нас ввічливість базується головним чином на скелі символічних дій, що мають відношення до пилу. Так, ми «валяємося» в пилу перед королевою, «лежимо» в пилу перед джентльменами; маючи справу один з одним, ми просто «стоїмо в пилу», а діти, звертаючись до батьків, «дивляться вниз, на пил». Як сказала наш великий сатирик: «Без пилу немає ввічливості». В Англії аналогічне прислів'я звучало б так: «Без рабства немає ввічливості». Однак англійці не були рабами — адже і ми не валяємося в пилу; маску раба вони надягали, щоб потішити особі, до якої зверталися. Зразком англійської ввічливості можуть служити вирази «весь ваш», «залишаюся вашим покірним слугою». Звичайно, особа, вислуховуючи такі слова, знала, що не можна розуміти їх в буквальному сенсі.

Здавалося б, така форма ввічливості вказує на відому витонченість моралі, і, проте, деякі сторони суспільного життя білих вражають своєю примітивністю. Мені б хотілося вказати вам на цікаві особливості їх цивілізації або, вірніше, на риси, які свідчать про відсутність якої б то не було цивілізації. Перш ніж говорити про відразливу та огидну сторону цього питання, я познайомлю вас з рисами цікавими та комічними. Такою була їхня система п р а в о с у д д я. Ідея правосуддя — вираз відданості найсильнішій партії в країні та повага до її величі та влади, — ця основа нашого соціального життя була чужа їх філософії. Позбавлена фундаментального принципу, на якому базується дія юстиції, остання втрачає своє місце в ряду наук і стає емпіричним мистецтвом. В результаті перекручується природний процес судочинства. Замість того щоб покарати злочинця, а потім за допомогою дотепної аргументації зв'язати цей акт уряду з принципами, визнаними легальними, білі насамперед досліджували кожен окремий випадок та виносили свій вирок в залежності від результатів цього дослідження. Ми, отже, можемо припустити, що вирок часто суперечили бажанням найсильнішої партії, хоча

важко собі уявити, як можна було за таких надзвичайних умов управляти країною. Слід зазначити, що при такому положенні справ білі вимагали від своїх суддів якостей, протилежних тим, яких ми чекаємо від наших. Наші судді насамперед повинні проаналізувати даний акт влади, тобто вирок уряду, приведений у виконання. Потім вони повинні піддати аналізу даний злочин, тобто проступок, який викликав втручання уряду; і нарешті зіставити ці два акти — показати, наскільки завдяки вирокам зростає велич правлячої партії. Що ж стосується білих суддів, останні повинні були порівняти даний злочин з іншими, зробленими раніше, і за аналогією обрати те чи інше покарання. Перша функція — функція наших суддів — вимагає кмітливості, тоді як друга — вичерпного знання найдрібніших фактів, і тільки. Звідси цілком природно, що судочинство ми довіряємо жінкам в розквіті інтелектуальних сил, тим часом як суддями білих були люди похилого віку. Згідно моєї картці № 122 англійський суддя призначається «після тривалої практики в барі». Я радилася з докторкою Полінгою щодо значення цього останнього слова; на її думку, воно свідчить про те, що у англійців кращою життєвою школою вважалося відвідування трактиру²⁸.

Різниця між функціями англійського судді та наших ебонітових суддів позначилася на тих вимогах, які пред'являлися їх зовнішньому вигляду. Зовнішність наших суддів повинна свідчити про їх розум та проникливість. Ось чому, йдучи в суд, вони надягають фальшивий ніс, надзвичайно гострий та довгий. Зовнішність англійського судді підкреслювала життєвий досвід, тобто похилий вік. Тому вони засідали в білих перуках. Цікаво, що хоча перуки ці надягали чоловіки, але волосся на них були довгі, як у жінок. Наводжу цей факт як наочний доказ того, що білі визнавали розумову перевагу жінки. Вибачте, що я обтяжую вашу увагу, приводячи ще один доказ на користь настільки незаперечної теорії, але дехто з нашого середовища до сьогодні вважає за краще дотримуватися протилежної думки.

Тепер я повинна торкнутися питання дуже делікатного. Нагадую вам, що, на мою думку, білі були людьми грубими, первісними.

²⁸ Гра слів: bar — суд, та bar — бар, кімната у трактирі, де продаються алкогольні напої.

Дозвольте навести приклад в достатній мірі відштовхуючий. Білі нітрохи не соромилися такої інтимної процедури, як прийняття їжі. Наша крайня стриманість в цій області була їм чужа. Їжа та процес насичення служили темою їхніх розмов навіть в самому вишуканому товаристві, і, яким диким це б не здавалось нам, але в даний час встановлено, що вони часто втамовували голод не на самоті, але на людях. Грунтуючись на численних картках, я стверджую, що огидний звичай був поширений у всіх білих народів, які навряд чи заслуговують назву народів цивілізованих. Беру на себе сміливість заявити, що «банкети», тобто зібрання, що переслідують настільки огидну мету, як спільна трапеза, були не менш популярні, ніж справжні розваги, які завжди людині необхідні.

Подібну ж відсутність смаку та такту ми спостерігаємо в ставленні до процедури, якій я можу дати лише таке громіздке визначення, як т у а л е т н о с а. Білі не вважали, що прочищенням носа можна займатися тільки в повній самоті, і робили це навіть при сторонніх. Маленькі шматки матерії, які ми ретельно ховаємо, — вибачте, що я про них згадую, — були у білих предметом особливої уваги. Колір та якість тканини диктувалися модою. Розмова на цю тему віддавалися з великою охотою, що здається безглуздим та варварським такому високоцивілізованому народу, як ебоніти. З іншого боку, сон, який нам вселяє почуття поваги та благоговіння, розглядався білими як дещо комічний прояв тваринної природи людини. Цілком природно тому, що з їх точки зору людина, що заснула в присутності сторонніх, в будинку іншого або в театрі, порушувала правила пристойності, тоді як ми бачимо в цьому нібито «порушенні» знак довіри і вважаємо, що той, хто заснув, зробив нам високу честь.

Про це необхідно було згадати, якщо ми хочемо зрозуміти ще більш серйозні помилки білих. Я змушена торкнутися предмета, який для нас, ебонітів, є відрозливим та делікатним. Але наука не визнає ні заборон, ні перепон. Безсумнівно, ви здогадалися, що я хочу говорити... про... будемо називати речі їхніми іменами... про с т а т и с т и к у. Немає жодного ебоніта, для якого статистика не була б верхом безсоромності та непристойності. Не так було

у білих, чию цивілізацію деякі блискучі, але парадоксальні уми все ще вважають якщо не вищою, то рівною до нашої. У статистиці білі не бачили нічого непристойного. Статистичні таблиці відкрито обговорювалися та друкувалися в газетах. На доказ я можу навести не тільки численні вказівки, занесені на мої картки, а й збережені мною під замком три іржавих металевих листа — мабуть, три матриці для статистичного журналу. Ці матриці доставлені з Бомбея і мають відношення до бавовняної промисловості в Ланкаширі — місцевості нам невідомій.

Зізнаюсь, побачивши цю знахідку, я відчула жах та огиду, що змінилися тривогою. Безсумнівно, ви чекаєте від мене абсолютної щирості, та й саме покликання вченого змушує бути щирою. Прийшовши до того висновку, що білі не поділяли нашої точки зору на статистику, я вирішила за потрібне досліджувати джерела — як психологічні, так і історичні — нашої непереможної до неї відрази. Я сподіваюся бути правильно зрозумілою. Я аж ніяк не ставила собі за мету критикувати або яким би то не було способом послаблювати це глибоко вкорінене в нас почуття. Дозвольте мені додати, що я особисто цілком його поділяю.

Я вважаю доведеним, що почуття, яке так глибоко в нас вкоренилося, налічує не менше двадцяти п'яти століть. Їм ми зобов'язані нашій великій Сублулі, засновниці Вогневої монархії. Незабаром після того, як загорілася королева Еб, між Ебонією та Ассінією вибухнула війна. Перемогу здобули ебоніти. Але війна була тривала та жорстока. Серце Сублули — джерело відваги, яка жила націю, — стікало кров'ю, бо втрати були численні. Під тягарем відповідальності вона до кінця війни посивіла та постаріла. «Де скорбота проводить борозну, там сходять насіння думки», говорить прислів'я. Тяжкі випробування дарували Сублулі мудрість. Вона запросила в Ебон прем'єр-міністра ассінійців і звернулася до неї з такими словами:

— Я вас викликала сюди, тому що хочу запропонувати вам союз.

— На жаль! Могутність нашу зламану. Ви — переможці.

— Коли народи воюють, торжествує тільки одне безумство.

Проти нього я хочу укласти з вами союз.

— Ці слова хоча і не позбавлені мудрості, але розпливчасті, як розсіяне світло.

— Я сконцентрую їх промені, щоб ви зрозуміли мене. Хто з жителів Ассинії хотів війни?

— Весь народ, як одна жінка.

— Глашатаїв²⁹ тут немає. Будь ласка, залиште цей пишномовний тон. Хто хотів війни? Селяни?

— Вони не знали, з ким ми воюємо.

— Робочі?

— Вони відмовлялися битися.

— Жерці?

— Як вам відомо, наша релігія подібна до вашої, а наші боги значно менш вимогливі, ніж були раніше.

— Генерали?

— Вони знайшли, що під час війни дисципліна падає і закони стратегії порушуються.

— Політики?

— Вони тремтіли, як лист, коли ми оголосили війну.

— В такому разі, хто ж?

— Ніхто. Але війна була неминуча.

— Чому?

— Тому, що нам потрібні були нові ринки.

— Навіщо?

— Ми випускали все більше і більше товарів.

— Чому?

— Тому що ми заохочуємо нашу промисловість.

— Навіщо?

— Ну, бачте... не знаю. Щороку до мене була депутація та стверджувала, що ви далеко випередили нас.

— Як могли вони це знати?

— Вони склали статистичні таблиці. Як вам відомо, у нас найкращі в світі статистики. Вони мені повідомили, що ви випустили вугілля на тридцять мільйонів тонн, заліза на п'ять мільйонів та міді на півмільйона більше, ніж ми. Що ж стосується

²⁹ Відповідає нашому «журналіст». (Примітка автора.)

плугів, рушниць і друкарських машинок, — особливо друкарських машинок, — то тут ви робили дива.

— Скільки машинок споживає щодня ассінієць?

— Споживає? Споживає? Ми машинок майже не використовуємо. Більшість ассінійців машинками не користуються. Йшлося про збут їх за кордон.

— Але у вас не було ринків?

— Через це-то ми і воювали.

— В такому разі висновок напрошується, — сказала Сублула. — Ви оголосили нам війну, щоб ваші статистики отримали можливість проставити в своїх огидних книгах більш високі цифри по таблицях Ассінії, ніж за нашими таблицями.

— Мабуть, ви маєте рацію, — пробурмотіла спантеличена жінка-прем'єр.

— В такому разі підведемо міцний фундамент під наші мирні відносини. Перш за все повісимо всіх наших статистиків та спалимо все їх книги. Потім накажемо нашим жерцям вселяти дітям жах і огиду до статистики, щоб ця злочинна наука не отруювала нам життя. Ми досягнемо двоякої мети: по-перше, наші народи будуть жити в мирі, а по-друге, вони зможуть займатися виробництвом товарів, не відчуваючи ні страху, ні заздрості, яку породжує в усіх власників свідомість володіння.

Таким чином, завдяки останнім моїм дослідженням, мені вдалося висвітлити походження нашої незнищенної відрази до статистики. Не будь Сублула наділена здоровим психологічним чуттям, глибину якого я зробила спробу вам висвітлити, їй ніколи не вдалось би впровадити це почуття в маси та зробити його життєздатним. Не прояви Сублула енергії та ініціативи, і делікатність, що перешкоджає перераховувати отримані зверху дари, виявилася б недостатньою. І до цього дня ми зберегли б один з біліших забобонів, яким заражена була біла раса.

ГЛАВА VI

В якій С'Теланга
марить наяву та уві сні

С'Теланга лежав в ліжку, але сон до нього не приходив. Час був пізній, ніч стояла задушлива, спекотна. Цей крихітний куточок світу, що зараз був його царством, С'Теланга постарався зробити комфортбельним та затишним. Жодна деталь не була забута, бо за справу він взявся з тієї уважною дбайливістю, яку в Ебонії проявляли представники чоловічої статі. Лежачи в ліжку, він дивився у вікно, за яким простягнувся темно-синій оксамит неба, усіяний зірками. На підвіконні, в високій тонкій кришталевій вазі стояли дві білі лілії, і здавалося, що в темряві вони випромінюють світло.

С'Теланга дивився на зірки, потім перевів погляд на квіти, а потім на знайомі ряди книг, розставлені дбайливою рукою людини, яка в книгах знаходить радість. Ліжко було дивним. Як і всі ебоніти, С'Теланга спав на круглому ліжку, причому ноги його перебували в центрі, а голова — на периферії. Подушка для такого ебонітового ліжка мала форму кільця, щоб сплячий міг приймати будь-яке положення та головою описувати коло. Підстав для цієї цікавої ебонітової звички було кілька. Багато ебонітів стверджували, що внаслідок земного магнетизму шкідливо спати всю ніч — і тим більше все життя — в одному і тому ж положенні по відношенню до лінії полюсів. Інші, не надаючи значення земному магнетизму, в задушливі літні ночі страждали від спеки і вважали, що на круглому ліжку завжди можна знайти прохолодне містечко. Були й такі, хто внаслідок свого невігластва не відчували впливу земного магнетизму і, будучи спартанцями по духу, мирилися зі спекою; однак і вони не могли обійтися без круглого ліжка, бо для них воно уособлювало одну з священних традицій ебонітів. Отже, все ебоніти по тій або іншій причині спали на круглих ліжках — факт, гідний уваги, бо він вказує на те, що хоча ебоніти й мислили по-різному, але вчиняли однаково, а ця риса є характерною для народу Ебонії.

У С'Теланги крім перерахованих вище був ще один аргумент, який говорив на користь круглого ліжка — таке ліжко можна

використовувати для бібліотеки. Ліжко С'Теланги було так влаштоване, що за круглої подушкою, на якій лежала його голова, тяглися три полки, заставлені книгами. На полицях було дванадцять відділень, причому кожне займало тридцять градусів окружності та відповідало певній годині ночі. Голова С'Теланги з методичністю, притаманній представникам протилежної статі, за ніч описувала коло, покриваючи тридцять градусів за годину. Цікава риса: книги в кожному з дванадцяти відділень були так підібрані, що строго відповідали тому часу, протягом якого призначені були розважати, надихати або заспокоювати людей. Белетристиці було відведено першу годину — від 11 до 12. Потім йшло відділення поезії — від 12 до 1. Далі слідувала філософія — від 1 до 2, метафізика — від 2 до 3, теологія — від 3 до 4, математика — від 4 до 5, астрономія — від 5 до 6, природознавство — від 6 до 7, географія — від 7 до 8, міфологія — від 8 до 9, історія — від 9 до 10, і нарешті музика і танці — від 10 до 11.

В середині цього магічного кола знань лежав С'Теланга. Мабуть, він не міг знайти спокій. Про це свідчило не тільки його схвильоване обличчя, але й той факт, що в руці він тримав книгу з метафізики, хоча не було ще дванадцяти годин, а до метафізики він вдавався лише тоді, коли йому траплялося прокинутися після другої години ночі. С'Теланга вважав, що цей тихий час ночі — від двох до трьох — найбільш сприяє абстрактній розумовій роботі. Але сьогодні метафізика загрожувала вторгнутися в годину поезії — факт, який свідчив про те, що поезія мала якесь відношення до безсоння молодого чоловіка — безсоння, яке виліковує метафізика.

Час від часу С'Теланга заглядав в книгу і читав одну фразу. То була праця, яка прославила ім'я Зумзумбель, — «До питання про вступ в теорію абстрактного мислення». С'Теланга тримав в руці перший том цієї монументальної праці, надрукованої на ебеновому папері та переплетеного в крокодилячу шкіру з прикрасами із слонової кістки. С'Теланга був зачарований цим шедевром ебонітової філософії і, щоб продовжити задоволення, читав повільно, дуже повільно, протягом декількох років, роблячи довгі перерви та ніби готуючись до інтелектуальної насолоди. Сьогодні він звернувся до Зумзумбель за допомогою. Час від часу він перечитував одну й ту ж фразу,

але не міг зрозуміти сенс її. Погляд його, ковзнувши по сторінці, спрямовувався у далечину. І С'Теланга занурювався в мрії — мрії тривожні, нерадісні, принизливі, туманні та моторошні.

Хоча поняття «нескінченного» представляється нашому кінцевому розуму поняттям кінцевим, але нескінченність, як субстанція, що відкривається Нескінченому (гіпотетично) Розуму, не є кінцевою в тому сенсі, в якому наші поняття кінцеві, хоча «скінченність» або «нескінченність», зрозуміло, суть функції нашого розуму, бо існують вони в силу тієї гіпотези, яку створив наш розум...

«Хотів би я, щоб вона побачила, як я читаю Зумзумбель! Я не сумніваюся, що, незважаючи на всю її самовпевненість, вона читає по філософії менше, ніж я. Мені здається, жінки тільки хваляться, а насправді читають не так вже й багато. У всякому разі, я не уявляю собі, щоб вони встигали багато прочитати. Зумзумбель була скромна, як і всі великі жінки. Я впевнений, що вона не дивилася на чоловіків зверхньо, як дивиться Скрута. А Скрута пихата, пихата, пихата! Я знаю, що вона пихата. Це видно по тому, як вона тримає голову. Але голова красива, шкіра така чорна, блискуча, обличчя широке. Очі її блищать, як зірка, на яку я дивився цілу годину. Тепер вона зникла за однією з лілій... Книги там, на столі, лежать в безладді... Цікаво, хто тут був...».

Хоча поняття «нескінченного» представляється нашому розуму поняттям кінцевим...

«Ось що вона мала на увазі, коли там, у балюстради, сказала, що розуміє кінцеве. Тоді вона не проти була говорити зі мною про філософію... Але вона наді мною сміялася, змушуючи мене оповити рукою її талію... Якою низинною та тваринною може бути жінка і як глибоко ображає вона наші найпотаємніші почуття! Я готовий був згоріти від сорому, коли Ч'Зама передав мені свою розмову з нею. А зараз я страждаю ще сильніше, хоча мені, здається, подобається подумки повторювати його слова... але я не хочу згадувати. Ні! Нізащо! Краще буду читати мою Зумзумбель. Яке чудове видання...».

Хоча поняття «нескінченного» представляється нашому кінцевому розуму поняттям кінцевим, але нескінченність, як субстанція, що відкривається Нескінченому (гіпотетично) Розуму, не є...

«Ч'Зама... його лист... багатозначна фізіономія, коли я до нього прийшов... Я ніби й зараз бачу його лукаві очі. Він намагається бути серйозним, а величезний красивий рот посміхається... Потім він відводить мене в дальній кінець веранди та починає говорити якось таємниче:

— С'Теланга, я просив вас зайти, тому що мені потрібно серйозно з вами поговорити. Сподіваюся, ви не зрозумієте неправильно моїх слів, коли почуєте від мене дещо для вас неприємне.

— Ви мене лякаєте, Ч'Зама.

— Не бійтеся, дитино. Крім того, у мене є для вас і приємні новини. Але я почну з мікстури, а вже потім дам вам цукру. Вчора тут була Скрута. Я бачу, ви стаєте зеленим. Нічого, нічого, це ознака молодості. Вона зрідка мене відвідує, тому що, як вам відомо, вони всі хочуть бути в хороших відносинах з чоловіком Голови Інституту. Ми поговорили про те, про се, і раптом, коли я найменше цього чекав, вона задає питання: „Хто такий цей С'Теланга?“. А я відповідаю жартома: „Молода людина“. Тоді вона питає: „Що ви про нього знаєте?“. Знову я хочу відбутися жартом: „Саме так, що я про нього знаю?“. Але, зрозуміло, вона чіплялась до мене, поки я не здався і не почав говорити про вас, хоча я терпіти не можу говорити про своїх друзів. І тим більше мені було неприємно, що... вона веде з вами нечисту гру. Незабаром я в цьому переконався...

— Я вас не розумію, Ч'Зама. Про яку гру ви говорите? Я Скруту майже не знаю...

— Звичайно, моя дитино, вам видніше, і, по суті, мене це не стосується. Але мені здалося, що вона... як би це сказати?.. бавиться більше, ніж би слід було. Ви знаєте її манеру дивитися на всіх зверхньо та цю дурну її посмішку. Вона весь час посміхалася, кажучи про ваші „комічні спроби зайнятися інтелектуальною роботою...“. Цитую її слова... На її думку, будь-яка жінка, яка написала хоча б одну книгу, може домогтися вашої прихильності і... Але я вас мучу, дитино.

— Анітрохи! Я сміюся. (Насправді мені було не до сміху. Злоба мене душила. Собі я можу в цьому зізнатися, але від нього я постарався приховати свої почуття.) Будь ласка, продовжуйте! Це дуже весело.

— Здається, мені нема чого додати до того, що я вже сказав. Все з тим же самовдоволенням виглядом вона висміювала тонкогубих взагалі і вас зокрема. Пам'ятаю, вона сказала впівголоса, немов розмірковуючи вголос: „Цікаво, які ці тонкогубі, коли люблять. Я повинна випробувати хоча б одного. Напевно, серед поцілунків він запитає, чи пройнятий урядом новий бюджет. А в місячну ніч, дивлячись на зірки і обвиваючи рукою талію коханої, він задасть питання, яка природа нескінченного...“».

...поняття... поняття «нескінченного» представляється нашому кінцевому розуму поняттям кінцевим, але нескінченність, як субстанція, що відкривається Нескінченому (гіпотетично)...

«Навіщо Ч'Зама розповів мені про це? І чому так лукаво блищали його темні очі? На секунду в мене промайнула думка, що він знає про мій тривалий tête à tête зі Скрутою в його саду. Ці поцілунки в місячну ніч, безсумнівно, його розвеселили. Я не спускав з нього очей, але був так збентежений, що думати ні про що не міг. Думати! О, яке щастя вміти мислити, і як я заздрю філософам на кшталт Зумзумбель, яка написала цілу книгу, черпаючи думки зі своєї голови! Поки Ч'Зама вимовляв ці жахливі слова, у мене промайнула підозра, що він переслідує якусь мету. Знову пролунав його голос:

— С'Теланга, мені здається, вас дивує, навіщо я вам все це говорю. Повірте, моя дитино, у мене є підстави. По-перше, ви дуже молоді, і у вас немає батька... Немає нікого, хто б керував вами в житті. А по-друге, мене бентежить почуття, яке Зама назвала б почуттям солідарності. Ви розумієте, що я хочу цим сказати? Ми обидва — чоловіки. І коли ця самовдоволена Скрута висміювала вас, мені здавалося, ніби вона з мене сміється, і я дав собі слово про все вам розповісти. Але тепер мікстуру ви взяли, і я вас пригощу шматочком цукру. Одна леді, яка користується більшою популярністю, ніж Скрута, була тут сьогодні. І вела зовсім інші розмови. О, як вона захоплювалася! „Яка кмітливість! Який живий, сприйнятливий розум! Тонке розуміння! І до того ж він дуже гарний, а ми, як відомо, цінуємо в чоловікові не тільки розум“. Все це вона говорила про вас. А ви ні за що не здогадаєтесь, хто вона. Ви нічого не помічаєте, дорогий мій С'Теланга.

Будь ви більш спостережливі, ви б знали, що це була Шова. Так, дорогий мій, Шова, найзнаменитіша жінка в Ебонії! ☆

Зізнаюся, я страшенно здивувався, мене охопило дивне почуття — якесь гордовите торжество! Шова дійсно велика жінка. Потрібно прочитати її книги. Вони повинні бути десь тут... Так, я їх бачу. Але зараз не хочеться рухатися. А Ч'Замі, мабуть, приємно було доставити мені задоволення. Значить, серце в нього добре, і без жодної задньої думки він говорив мені про Скруту. Зазвичай чоловіки такі дріб'язкові, ось тому-то я його і запідозрив. Але слід визнати, що він не дріб'язковий... „хоча поняття нескінченного...“, „обвиваючи рукою талію коханої, він задасть питання, яка природа нескінченного...“. Я ненавиджу — чи ненавиджу? — цю огидну жінку! Я її принижу, показавши, що дехто значніше, ніж вона, мною цікавиться. Дивно, як це я нічого не помітив... Які гарні ці зірки... дві лілії... книги в безладді... хоча поняття... моя рука обвивається навколо талії... ніч...».

С'Теланга заснув. І коли він вступив в цей вільніший зі світів — в світ малої смерті, мрія його, що була полонянкою його мозку, розправила крила та піднялася у вищі сфери. Ось він стоїть біля балюстради і дивиться на оксамитове небо, всіяне зорями. Чистий диск місяця урочисто та повільно спливає над горизонтом і лле на долину тихе блакитне світло. С'Телангу охоплює шалене бажання поцілувати місяць, і він відчуває, що шия його тягнеться до прекрасного його лику. У прохолодній ночі спливає місяць, а внутрішній голос шепоче С'Теланзі про марність його бажань, нагадує про долю Ууули... Але чи може гостра сталь поради обрізати крила бажання? С'Теланга піднімається до неба, і здається йому, ніби він наближається до місяця і до поняття «нескінченного», яке він нарешті досягне своїм обмеженим розумом. Раптом дві зірки спалахують на лику місяця — дві зірки, два місячних ока. І образ місяця раптово змінюється... С'Теланга бачить добре знайомий високий лоб і очі-зірки... бачить обличчя Скрути. Воно наближається до нього... він тягнеться до її губ... зараз він зіллється з нею в поцілунку... і в цю секунду С'Теланга запитує: «Чи пройшов бюджет?». Це питання має магічну силу:

Скрута раптово перетворюється на Ч'Заму. Лукаві очі дивляться на нього насмішкливо та ласкаво, з почуттям батьківським та братським. С'Теланга зніяковіло опускає очі, а через секунду він вже не впізнає Ч'Заму. Повно, невже це Ч'Зама? Незнайомець схожий на нього, але здається вищим, стрункішим та набагато молодшим, та й погляд його недружелюбний. С'Теланга здивований та відчуває, що його просте сновидіння стає заплутаним і загрожує вийти з-під його контролю. Але йому нема коли віддаватися меланхолійним роздумам, бо його передчуття виправдовується. Без будь-якого попередження гарний незнайомець накидається на бідного С'Телангу, причому проявляє виняткову майстерність у благородному мистецтві боксу. С'Теланга присідає та намагається захищатися. На втіху собі він згадує, що, не будучи хорошим боксером, він наділений винятковим для чоловіка інтелектом, проте ця думка виявляється поганою захисницею проти важких ударів. Схвильований, побитий, він відступає і в спогадах про минуле хоче забути про важкі миті, які дарує йому сьогодні. Хто бив його так в минулому? І раптом він прокидається і шепоче ім'я:
— С'Ірбар.

С'Теланга прокинувся. На своєму ліжку-бібліотеці він лежав якраз проти відділення філософії і, отже, під егідою географії. Тому він зробив висновок, що була восьма година ранку, і вирішив встати. Однак він завжди утримувався від необґрунтованих вчинків і, отже, почав міркувати, варто чи не варто вставати. Цілком природно, що думки його звернулися до нічних сновидінь, але, не знайшовши тут спокою, стали шукати будь-якої світлої точки. А єдиною світлою крапкою виявилася та іскра захоплення, яку С'Теланга зронив у холодне серце Шови.

Роздуми про почуття, яке він вселив Шові, призвело до того, що С'Теланга вирішив, не встаючи з ліжка, прочитати сторінку з книги своєї знаменитої шанувальниці. Він підповз до сектору літератури і дістав твір Шови — «Реальність та інші мрії», видання de luxe. Розкривши навмання, він став читати:

«Це можна сказати про найбільш ілюзорну з усіх реальностей — про любов. Саме слово насичене брехнею, яку воно вбирало

протягом усієї своєї довгої і безславної кар'єри. Чоловіки та жінки обплели реальні факти буття такою густою павутиною вигадок, що поступово ми перестали розрізняти землю, на якій стоїмо. Але, якщо можете, звільніть свій розум від місячного світла, квітів, гітар, клятв вірності, віял, спорідненості душ і віршів, як римованих, так і неримованих, від сліз, що є, так би мовити, атрибутами цієї комедії маріонеток, яку ми називаємо любов'ю. Що залишається? Непорушні голі факти. Чоловік хоче дітей. Жінка хоче влади. У цьому зав'язка комедії та трагедії любові. Зрозуміло, він є найсильнішим, бо його мета більш реальна. Правда, задовольнити своє бажання він не може, якщо жінка не буде захоплена зненацька. Але він має могутнього союзника в демоні статі, що бере участь в грі. Цей демон вливає в жіночу душу шалену гордість, яка змушує жінок уявляти, ніби вони є володарками люблячих чоловіків. Але я спитаю вас, що означає — бути володаркою? Відповідь — підкоряти своїй волі. А чия воля торжествує в любові, якщо не воля чоловіків, які бажать мати дітей? Той же демон статі вселяє жінкам впевненість, ніби в любовних справах ініціатива належить їм. Було б дивно, якби на полюванні ініціативу проявляла дичина, а не мисливець. Але в той час як жінки тільки розумні, чоловіки проявляють мудрість, впевнюючи жінок в думці, ніби в світі любові мисливець — жінка, а не чоловік».

Книга вислизнула з рук С'Теланги. Він подзвонив. Увійшов його слуга Буба.

— Я лежу в пилу, С'Теланга. Погода жахлива. Листя обпалені палючим сонцем.

Але С'Теланга не схильний був підтримувати розмову.

— Приготуй ванну.

Буба мовчки вийшов, а через кілька хвилин повернувся і доповів:

— Ванна готова.

Потім він повернув та опустил тригодинну частину ліжка, що служила драбинкою. С'Теланга спустився та пішов у ванну. Своім туалетом він займався сьогодні старанніше та довше, ніж зазвичай. Під час його відсутності Буба подав сніданок — половину кокосового горіха, яйце, кокосове молоко та підсмажені банани. Потім він скромно пішов.

Вийшовши з ванної та побачивши сніданок на столі, С'Теланга раптово вибухнув наріканнями, хоча накритий до сніданку стіл йому доводилося бачити щодня.

«Яка мерзенна тварина — жінка, і жалюгідний її супутник — чоловік! Як скуті ми низинними потребами природи! Чому повинен я, здатний розуміти або у всякому разі обговорювати високі думки Зумзумбель та цінувати поезію Зембази, — чому повинен я принижувати себе цією огидною процедурою насичення і — що ще гірше — передчуттям цієї процедури? О Мовчазна Першопричина, важко нам, простим смертним, вірити в тебе! Бо, якщо ми — твої діти, навіщо принизила ти нас, зробивши рабами тваринної природи? Навіщо поставила в залежність від кокосової пальми і бананового дерева — неживих предметів? І від курки — цієї неприємної птиці, яка сокоче? Як важко, що мозок безмежний, як небо, і серце, бездонне, як море, приречені функціонувати в залежності від цієї купи гною — шлунка! І як ганебно, що думки та почуття, які народжуються мозком і серцем, харчуються соками, що виробляються органами травлення, негідними згадки! Чи можна за таких умов жити і бути щасливим? Я ненавиджу цих веселих людей з товстими червоними губами, які завжди складаються в задоволену посмішку! Звичайно, вони ні про що не можуть думати, інакше розсіялося б їх задоволення. Я сумніваюся, чи читають вони коли-небудь. Втім, Ч'Зама іноді читає. Мені доводилося бачити його за книгою... гарною книгою. Зрештою, можливо, він має рацію. Ну що ж, раз ми повинні харчуватися, будемо снідати в мирі та тиші. Це яйце переварене. Доведеться посварити Бубу».

Через півгодини С'Теланга увійшов до кабінету, де працювала його мати. На ньому був кремовий шовковий костюм та чорна сорочка з малиною краваткою. Крислатий капелюх з рисової соломки, прикрашений штучними квітами, захищав голову від сонця. Одна квітка — чудова червона троянда — звисала над самим вухом.

ГЛАВА VII

ПРИСВЯЧЕНА ДОСЛІДЖЕННЮ ІНСТИТУТУ,
ЯКИЙ ВИКОНУВАВ ФУНКЦІЇ
ВИРАЗНИКА ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ,
І ЯКА МІСТИТЬ БАГАТО ВІДОМОСТЕЙ
З ЦЬОГО ПИТАННЯ, ЯКІ НАВРЯД ЧИ
ХОЧ ОДИН ІСТОРИК НАДУМАЄ СПРОСТОВУВАТИ

Вогнева монархія, заснована талановитою Сублулою, подібно всім державним організаціям — не виключаючи і монархії абсолютної — базувалася на громадській думці. Ось чому ебоніти вважали за необхідне дбати про чистоту потоку громадської думки. Вода в потоці залишається чистою та незатмареною за умови вільного доступу повітря і світла. Те ж можна сказати і про громадську думку. Маючи на увазі цю мету, ебоніти суворо заборонили висловлювати громадську думку у пресі, бо — казали вони — «слово написане народжене рукою прихованою». Далі, ебоніти вважали, що думка складається не тільки з ідеального зерна — думки, але також з оболонки. Оболонкою є голос і жест, що свідчать про щирість промовця і про завзятість, з якими він готовий цю думку захищати. Навряд чи потрібно додавати, що ебоніти поняття не мали про інститут преси. Думки та інформації збиралися та поширювалися в Ебонії специфічним ебонітовим суспільним інститутом, який мав назву Г л а с.

В і щ у н к о ю була жінка-професіоналка, на якій лежав обов'язок мати свою думку з кожного питання, досліджувати явища суспільного життя, інтерпретувати їх зі своєї точки зору і нарешті сповіщати про них своїх співвітчизниць, щодня між дев'ятьма та дванадцятьма годинами ранку, виголошуючи промову в Головному сквері Ебону. Віщунки говорили з тумб, або, як називали їх ебоніти, «колон», висотою в два ярда, що оточували чотири сторони скверу. Колони були тонкі та круглі, і на маленькому верхньому майданчику можна було тільки стояти. Завдяки такому устрою віщунка — щоб не злетіти з колони — повинна була протистояти політичному ентузіазму і, отже, зберігала стриманість та холоднокровність, що так необхідні для тлумачення громадської думки.

Хто був тою геніальною людиною, якій вперше прийшло в голову влізти на стілець або стіл і з цього узвишся пояснювати публіці, що робиться на світі? В Ебонії ніхто цього не знав, — не знала навіть докторка Зама, яка збрала тисячу сімсот сімдесят карток, що стосувались питання про виникнення Г л а с у. Але, хоча ім'я творця Г л а с у і не було відомо, однак історики Ебонії знайшли цілком прийнятне пояснення того, як виник цей найважливіший інститут. У професії віщунки вони відзначили три фази розвитку. Спочатку ця професія була вільною, причому кожна віщунка могла говорити на будь-яку тему. Віщункою могла стати будь-яка жінка, яка мала сильний голос, дар красномовства, добре обізнаних друзів і здатність стояти на вершині колони, не відчуваючи при цьому запаморочення. Однак ебонітова нація потрохи просувалася по шляху прогресу і завдання мати по кожному питанню свою думку та збирати інформацію стала непосильним для однієї людини. Тоді-то й виникла думка про співпрацю. Якось вранці громадяни Ебонії, прийшовши в Головний сквер, щоб послухати Г л а с, побачили, що шість найвідоміших віщунок підвели під свої шість колон один п'єдестал, на якому яскравими жовтими буквами написані були слова, що увійшли згодом в аннали Ебонії.

«Національний Глас» був блискуче організований. На першій колоні стояла керівна, або передова, віщунка, звана також «передовим гласом». В обов'язки її входило викладати свою точку зору на поточні події. З другої колони політична віщунка пояснювала своїм слухачам таємниці міністерських криз, фракцій, розколів та злиття партій. Третю колону займала енергійна молода ебонітка, яка досконало знала людей та була в курсі всіх справ. Їй доручено було збирати відомості для її колег, і лише зрідка з'являлася вона на своїй колоні, з висоти якої чарувала слухачів пікантними плітками та балаканиною. У дні її відсутності пробіл заповнювали дотепники, які не отримували постійної платні, тимчасово запрошені «Національним Гласом». Їм дозволялося говорити на будь-яку тему. Четверту колону займала «економістка». Це ебонітове слово складається з двох давніх ассинійських коренів: «економ» та «іст». Перший означає «образи, картини», другий — «те,

що існує». Англійська мова не знає відповідного слова. Сенс, який вкладали в нього ебоніти, приблизно такий: «вивчає духовні цінності». Економічній науці як галузі знання вони надавали великого значення. Економічним прогресом цікавилися всі, а події і люди розцінювалися ебонітами з точки зору економічних принципів. П'ята та шоста колони «Національного Гласу» перебували в розпорядженні репортерів. На цоколі між цими двома колонами написано було motto, що яскраво виражало ставлення ебонітів до репортажу: «Час перевіряє вісті і є творцем точності».

З появою «Національного Гласу» професія віщунок, залишаючись вільною, все ж, як ми бачили, піддалася обмеженням. Але історія її була б неповна, якби щасливі обставини не сприяли її переходу в третю та останню фазу. Політичні партії Ебонії не забарилися виявити, наскільки велику владу має Г л а с над громадською думкою. Правляча партія зробила все можливе, щоб забрати в свої руки «Національний Глас». Випробувано було все — підкуп, пропозицію офіційних постів та інших вищих почестей, але жодний з цих засобів не мав успіху; вперше в історії Ебонії жінки, що не належали до Вищої Сотні, відмовлялися від Білого Зонта. Шість віщунок залишалися вірні старим заповідям своєї професії. Марно доводили їм, що з плином часу заповіді повинні змінюватися. Марно зверталися до думки експертів, які стверджували, що у ебонітів, як і у ассінійців, слово «мораль» є синонімом «звичаю» — і тільки. Шість жінок не визнавали змін і залишалися глухі до доводів філологів. Нарешті цю справу, що застигла на мертвій точці, було передано Суавелі, генерал-інспектору піратства, яка користувалася репутацією жінки розумної та виверткої.

Цю репутацію Суавела виправдала, розробивши і провівши в життя наступний план: за її порадою уряд протягом трьох місяців погоджував свою політику з принципами та пропозиціями, висунутими «Національним Гласом». Як тільки передова віщунка цього популярного органу вказувала на необхідність проведення будь-якого законодавчого акту, уряд негайно цей акт проводив. Коли з політичної колони «Національного Гласу» передбачали кому-небудь нове призначення, ця особа незмінно призначалася

на нову посаду. Ледве встигала економістка висунути принцип «національного добробуту», як уряд цей принцип підхоплював, цитував устами міністрів і на ньому будував свою політику.

Результати не забарилися. Маси, довірливі та простодушні, сповнилися глибокою повагою до «Національного Гласу», тоді як деякі вибрані, запідозривши таємну угоду, від нього відвернулися. Шість віщунок зрозуміли, що доля їх знаходиться в руках уряду. Якщо уряд раптом змінить політику, то «Національний Глас» позбудеться настільки швидко придбаної популярності у мас, тоді як обрані будуть переконані, що таємна угода розірвана. Нічого не залишалось робити, як піти на капітуляцію. Передова віщунка пішла до Суавели.

— Суавела могутня. Я лежу перед нею в пилу.

— Притискаю вас до свого серця. Будь ласка, сідайте.

— Шия моя тягнеться до того, щоб сказати, яке глибоке враження справляє на нас політика уряду.

— Сподіваюся, ви її схвалюєте?

— О, зрозуміло! Ви буваєте в Головному сквері?

— Ні, бачте, я так зайнята...

— Так, звичайно. Насправді все так: блискуча політика уряду призвела до того, що нам нічого не залишається, як оспівувати йому хвалу.

— Я б сказала, що ви як професіоналки потрапили в дещо скрутне становище.

— О, ви не уявляєте собі всіх труднощів! Деяка розбіжність між урядом і виразником громадської думки абсолютно необхідна — інакше зникне будь-який інтерес до суспільного життя.

— Отже, ви звертаєтеся до мене з проханням час від часу робити промахи?

— Суавела настільки ж дотепна, як і могутня. «Національний Глас» не сміє про це просити, а крім того міністерські промахи можуть стати в нагоді при більш серйозній кризі. Але мені прийшла в голову така думка: раз у нас немає розбіжностей з урядом, то було б доцільно укласти угоду і приступити до спільної роботи. Така робота, нітрохи не обмежуючи нашої незалежності, забезпечить вільний обмін думок та розширення інформаційного відділу, що стане у пригоді як уряду, так і «Національному Гласу», і — в кінцевому рахунку — суспільству.

— Дуже розумно сказано! Дозвольте мені вас привітати. Недарма вас називають найкращою віщункою у всьому королівстві! Які ваші фінанси?

— Похвалитися нічим. Ебоніти зайвою чесністю не відрізняються. Двічі доводилося нам розширювати площу, куди громадян пускають за плату, але сотні людей стоять за огорожею і слухають даром.

— Такі люди заслуговують на презирство. Не звертайте на них уваги. Ви повинні прагнути до того, щоб відкрити нове джерело доходу. Що ви скажете про невидимого компаньйона?

— Нехай Суавела пояснить сенс своїх слів.

— Припустимо, що який-небудь друг погодиться забезпечити вас грошима за умови участі в прибутку.

— Цьому другу доведеться бути дуже щедрим.

— На світі багато щедрих людей.

— Мабуть, Суавела має на увазі певну особу.

— Так. І з цією особою ви розмовляли протягом останніх десяти хвилин.

— Однак ми повинні зберегти нашу незалежність. Сильний голос вивирається тільки з грудей вільної людини.

— На вашу незалежність ніхто не зазіхне. Про це подбаю я.

— Що хоче цим сказати Суавела?

— Бачите, відтепер мова буде йти не про в а ш у, але про н а ш у незалежність. До сих пір вас було шестеро, тепер нас буде семеро, і незалежність зросте в пропорції сім до шести.

Так «Національний Глас» став органом Жовтої партії, але не втратив того незворушного спокою, тієї неупередженої розважливості, яким зобов'язаний був своєю славою. Цей план вдалося привести у виконання лише завдяки спритності Суавели, яка цілком виправдала ебонітову приказку: «Між т а к та н і розум будує міст».

Ідея Суавели виявилася плідною, бо незабаром після таємного її побачення з «передовою віщункою» «Національного Гласу» — вперше світ дізнався про це побачення лише з попередніх рядків — нове сузір'я з'явилося на небосхилі. Шість інших віщунів об'єдналися та створили новий орган — «Оратор». Ходили чутки, що вони спираються на впливових представників Зеленої

партії. Через деякий час з'явилося трете о б ' є д н а н н я. Його обслуговували тільки чотири віщунки, він захищав ідеали нижчих прошарків та називався «Крик».

Було десять годин, коли С'Теланга з матір'ю увійшли через південні ворота в заповнений народом сквер. Над дахами будівель сяяло сонце, і вогняні його промені палили ебонітів, що переходили від колони до колони в пошуках улюблених своїх віщунок. Миготіли чорні парасольки представниць нижчих прошарків, світлі парасолі Вищої Сотні, і де-не-де виднілися білі парасольки — носити їх мали право тільки сановники.

Теланга, мати нашого юного друга, була «передовою віщункою» «Національного Гласу». Саме вона вела згадані переговори з Суавелою, що мали на меті забезпечити незалежність цього найважливішого органу. Її знала кожна поважаюча себе ебонітка. Тут, в натовпі, Теланга відчувала себе, як вдома; незнайомі люди кланялися їй та посміхалися, друзі з нею заговорювали, пишаючись своєю близькістю з віщункою.

Теланга виглядала серйозною та стурбованою. Сьогодні вона мала виголосити дуже відповідальну передову промову, що зачіпала саму сутність ебонітового політичного життя. Вельми вірогідно, що від цієї промови залежала подальша кар'єра генерал-інспектора піратства. Уважно та всебічно Теланга обдумала свою промову, в той час як її син марив наяву та уві сні. Сама Суавела мала з нею тривалу бесіду, ще раз проявивши багату фантазію та винахідливість. Велика віщунка була настільки поглинена своїми думками, що забула про сина, і, дійшовши до огорожі «Національного Гласу», покинула його, не попрощавшись. С'Теланга провів її поглядом та посміхнувся. Він був розумний не по літах.

Але раніше, ніж Теланга підніметься на передову колону «Національного Гласу», необхідно відволіктись для історичного огляду. Десять століть пройшло з того великого дня, коли Сублула, послухавши голос богів Ебонії, заснувала Вогневу Монархію. Народ Ебонії був вірний «вогнищу» так само, як колись престолу, бо у ебонітів вірність була самою основою їх існування. Принципи, на яких ґрунтувалася нова державна система, обросли звичаями,

легендами та традиціями; так повзучі рослини покривають стіни. Ебоніти звикли до своєї вогненної королеві, вогненна королева звикла до ебонітів.

Однак спочатку справа йшла зовсім не так гладко, і мудрій Сублулі часто доводилося долати великі перешкоди. Почалося з того, що королівське полум'я проявило тенденцію померти природною смертю. Але Сублула цю можливість передбачала і, щоб запобігти загибелі нової монархії, звернулася за допомогою до чоловічого населення, запрошуючи добровольців перетворити палаючий палац на гігантське вогнище. Зупиняючи свій вибір на чоловіках, вона керувалася міркуваннями, які, будучи розумною жінкою, залишила при собі. Ми ж можемо спокійно їх оприлюднити, беручи до уваги, скільки століть відділяють Сублулу від нашої ери. По-перше, Сублула розуміла, що операції, пов'язані з цим перетворенням, вимагають значної фізичної сили, а такої немає у представниць жіночої статі; по-друге, вона враховувала, що в Ебонії чоловіки чуйно реагують на релігійні віяння. Користуючись своїм авторитетом, який вона завоювала завдяки спілкуванню з небесними силами, Сублула, зміцнюючи Вогневу Монархію, базувалася на релігії. Маючи на увазі велику мету, вона випустила маніфест. Ми наводимо його дослівно:

«Хай славиться велика королева Еб! Немає їй рівних. Вона випромінює тепло, дарує світло, якщо нами задоволена, і дим, якщо ми їй не догнали. Королева Еб гнівається, коли не може підніматися прямо до небесних сфер, звідки прийшла її мати. Тоді починає вона зиватися, і сонячна плоть її приймає темне забарвлення людської шкіри. Зробимо ж її сонячною і світлою, даруючи їй вогняні сходи³⁰. Все ебоніти повинні виконати свій обов'язок. Одні нехай працюють, інші доставляють матеріали, а ті, що на це не здатні, нехай допомагають радою. Хай славиться велич королеви Еб!»

Цей маніфест дав можливість Сублулі спорудити гігантське вогнище — предмет захоплення віків прийдешніх і — завдяки цій книзі — століть минулих. Королівський димохід піднявся там,

³⁰ «Вогненні сходи» у ебонітів означає «димохід». (Примітка автора.)

де знаходився центральний купол старого палацу; алюмінієвий каркас цього купола протистояв люті вогню. У старому палаці купол служив дахом круглого залу, до якого вели вісім коридорів, що тягнулися від восьми головних воріт. Підлога цього залу була перетворена на гігантську решітку, над якою вставало величною колоною королівське полум'я. З восьми коридорів притікало повітря з вулиць і площ Ебону, де стояв гул тисячного натовпу. А під центральним залом містилася кімната Золи. Тут збирали чарівний «темний порошок», яким в пізніші роки стали користуватися для добрива для ебонітових ланів.

Наступною проблемою, яку вирішила Сублула, була регулярна поставка палива для королівського полум'я. Будучи багатою жінкою, вона вирішила підтримати Вогневу Монархію, доставивши дрова зі своїх власних лісів. Так народ Ебонії заспокоївся, побачивши, що завдяки щедрості та мудрості Сублули вогненна королева переможно піднімається до неба прямою сонячною колоною. Але «тільки далекозора бачить тигра», говорить ебонітове прислів'я, і Сублула не поділяла спокою та задоволення свого народу. Вона відчувала, що престиж Вогняної Монархії пов'язаний з безсмертям вогненної королеви, а тим часом буття надприродних істот, як і буття простих смертних, ґрунтується на фізичних законах. Королівське полум'я цілком залежало від робочих, в чії обов'язки входило жити його, нагнітати повітря та прочищати решітку. Усвідомлюючи, що не можна доручати таку відповідальну роботу найманим службовцям, Сублула вирішила заснувати особливий орден молодих людей, які присвятили б своє життя служінню палаючій монархині. Так виник Священний Орден Святих Кочегарів. Статут ордену вимагав від присвячених високої чистоти принципів, аскетичного життя та відмови від всіх радостей любові. Ось чому в орден приймали переважно тих юнаків, яким не пощастило в любові.

Заснувавши священний орден, Сублула завершила справу, яку настільки блискуче розпочала в той день, коли закрила шлюзи великого каналу. Тим часом народ Ебонії вже встиг щиро прив'язатися до своєї вогненної королеви та готовий був енергійно протестувати проти будь-якої зміни, що загрожувала її дорогоцінному існуванню.

Оскільки паливо для королівського полум'я доставлялося з лісів Сублули, то цілком природно, що спадкове право на пост прем'єр-міністра могло бути закріплено за сім'єю цієї великої державної діячки. Але Сублула знайшла вихід з положення, викликавши до життя опозицію, яка вимагала поставки дров з іншого лісу, що належав кузині Сублули. І цій кузині Сублула запропонувала стати на чолі опозиції. Ліси її покривали вузьку смугу землі між пагорбами та морем, і дрова з цих лісів, просочені морською сіллю, давали яскраве жовте полум'я, тоді як дрова Сублули давали вогонь зелений, бо ліси Сублули покривали гористу місцевість, де земля була багата мінералами. Завдяки такому щасливому випадку, народ Ебонії з самого ранку міг упевнитися, яка з двох партій перебуває при владі, і ця обставина значною мірою сприяла політичному розвитку країни та зміцненню суспільного життя.

Поступово обидві партії винайшли свою точку зору та розробили програму. Жовта партія захищала свободу торгівлі та лібералізм, тоді як зелена партія стояла за протекціонізм та консервативні принципи.

Залишалось тільки винайти методи, які дозволили б двом партіям по черзі приходити до влади. Ебоніти ці методи виробили. У той час, коли Теланга стала «передовою віщункою» «Національного Гласу», конституційний звичай був такий: через кожні п'ять років оголошувався конкурс на поставку палива. Поки тривало змагання, Священний Орден Святих Кочегарів передавав повноваження на поставку дров самим громадянам. Кожна партія запрошувала своїх добровольців-кочегарів і доставляла свої дрова. Дрова, що дають полум'я зелене, і дрова, що дають полум'я жовте, підкидалися в вогонь громадянами, які хотіли пофарбувати монархію в колір своїх власних думок. Протягом цих тривожних днів королівське полум'я гарячково змінювало забарвлення: сонячно-жовтий колір змінювався смарагдово-зеленим, іноді обидві кольори зливалися в один. А потім одна з партій починала поступово слабшати. Запаси її палива виснажувалися, тоді як приплив дров ворожої партії все зростав. Нарешті, протягом цілої години королівське полум'я не змінювало забарвлення, залишаючись або жовтим, або зеленим, причому в свідки призивався настоятель Святих Кочегарів. Змагання оголошували закритим.

Одна зі статей основних законів Ебонії — цей пункт робив честь політичній прозорливості ебонітів — дала можливість скласти наступну угоду: якщо протягом години королівське полум'я не змінювало свого забарвлення, визнавалося, що сама монархія в божественній своїй мудрості закликає до влади певну партію. Обрана партія користувалася необмеженою владою і повинна була лише підкорятися законам честі та проявляти здоровий глузд, пофарбований в партійний колір. Знавці конституційних законів стверджували, що, виробляючи цю систему, ебоніти проявили виняткову неупередженість та розважливість. Бо — говорили вони — ми починаємо з того, що вибираємо партію, ґрунтуючись на змаганні, яке вимагає організованих здібностей, витримки та громадянського ентузіазму. Потім, якщо партія пройшла через це випробування, ми даємо їй необмежену владу та відмовляємося підривати її авторитет будь-яким регламентом або принижувати її гідність призначенням контролю.

Під впливом Суавели ця мудра система зазнала значних змін. Успішні переговори Суавели з «Національним Гласом» були лише одним зі штрихів її стрімкої кар'єри, що веде до вищого посту в країні. Сталося так, що незабаром після благополучного закінчення цих переговорів «Національний Глас» виявив виняткові обдарування генерал-інспектора піратства. Ось чому віщунки зі звичайною своєю прямою, яка базується на громадянській мужності, стали оспівувати Суавелу в передових промовах та спеціальних звітах. З усіх шести колон в приймач громадської думки щодня виливалися похвали Суавелі, так само, як лилася вода з пащі шести бронзових крокодилів, що прикрашали центральний фонтан скверу. І не було нічого дивного в тому, що рівень поваги ебонітів до Суавели підвищувався подібно до того, як підвищувався рівень води у фонтані, бо закони духу мають багато спільного з законами матерії. В очах усіх ебонітів Суавела стала особою занадто значною для того поста, який вона займала, і всі одностайно вказували на неї, як на жінку, яка могла б врятувати країну, якщо б країна потребувала порятунку.

Суавела була перш за все жінкою, яка мала тверді переконання. Коли народ ясно висловив бажання бачити її на високих постах,

вона вважала за свій обов'язок піти назустріч народу. В Ебонії лише той міг вершити долі, хто ставав вождем нації. До цього високого посту було тільки два шляхи: потрібно було стати лідером або жовтої партії, або партії зеленої. Але Суавела проявила виняткову винахідливість, відкривши третій шлях. Увечері вона мала довгу розмову з Телангою.

«Пліткарка», яка займала третю колону «Національного Гласу», почала натякати на те, що готуються якісь зміни: «З міністерством не все гаразд»; «Всім відомо, що генерал-інспектор піратства проявляє ознаки тривоги та невдоволення»; «Чи не занадто ми віддані старим гаслам?»; «Дійсність не назвеш ні жовтою, ні зеленою — вона пофарбована в усі кольори веселки». Ця остання фраза була більше ніж натяком; її зрозуміли як виклик, кинутий обом партіям. Всім було відомо, що для «Національного Гласу» плани і задуми Суавели не є таємницею; ось чому ця фраза викликала сенсацію. Таким чином, публіка була підготовлена і нетерпляче чекала появи Теланги, яку ми покинули на попередніх сторінках.

Нарешті Теланга з'явилася на своїй колоні — знаменитій передовий колоні «Національного Гласу», чий славі вона чимало сприяла. Приступаючи до виконання своїх обов'язків, ебонітові віщунки, як і судді, надягали фальшивий ніс — символ проникливості. Але у суддів ніс був чорний, бо мав свідчити про чесність їхніх намірів, а у віщунок колір носа залежав від кольору партії, чийм рупором вони були. Справа в тому, що ебоніти дотримувалися наступної точки зору: оскільки в політиці немає абсолютної істини, то найбільше до неї наближається думка, що явно тяжіє на сторону певної партії. Ось чому вони таке значення надавали кольорам носа, іншими словами — проникливості, яка породила цю думку.

Теланга була відомою представницею жовтої партії і тому носила жовтий ніс, який оживляв її дещо плоске обличчя і надавав їй вид значний та аристократичний. Не встигла вона піднятися на колону, як збуджений гул пробіг по натовпу і завмер біля огорожі. Радіючи своїй популярності, вона посміхнулася і почала так:

— Останнім часом стали циркулювати чутки про розбіжності в кабінеті. «Немає вітру, якщо немає руки, що тримає віяло». Кабінет

дійсно розколовся. Навіщо прикидатися, ніби ми цього не знаємо? Генерал-інспектор піратства не згоден з політикою кабінету. Той факт, що один міністр розходиться в думці зі своїми колегами, можливо, ще не заслуговує пильної уваги суспільства. Але якщо цим міністром є Суавела — Суавела, яку ми, спираючись на більшість, не раз проголошували з наших колон найчорнішою жінкою Ебонії, — тоді всі — як друзі, так і противники — зобов'язані ознайомитися з причиною її хвилювання та невдоволення. Сталося так — та й чи могло бути інакше? — що причина ця зачіпає інтереси всієї нації. З незапам'ятних часів ебоніти управлялися двома партіями — жовтою та зеленою, які змінювали одна іншу. Правда, за останній час гармонійна рівновага була трохи порушена появою третьої партії, що прийняла бурий колір. Але ви, безсумнівно, погодитесь зі мною, що не можна ставитися серйозно до людей, які заперечують необхідність обмежувати особисту власність, заявляючи, ніби цей захід суперечить ідеалу цивілізованого суспільства. Тому обійдемо мовчанкою бурих і займемося реальною політикою.

Всіх нас виховали в вірі, що думати ми повинні або «по-жовтому», або «по-зеленому». Звичайно, ви не чекаєте від мене зречення від моєї партії. Жовті слова «Національний Глас», написані на нашому п'єдесталі, і з-під жовтого носа ллється моя промова. Друзі та слухачки, я пишаюся кольором мого носа не менше, аніж кольором мого Гласу, і — якщо доведеться від нього відректися — не я заявлю про це з колони. Як і раніше, я стверджую, що думки та ідеї, висунуті жовтою партією, завжди сприяли та сприятимуть процвітанню ебонітового народу. Доказ своєї правоти я бачу в тому, що її величність пофарбована в колір нашої партії.

Але настали часи, коли ми повинні дивитися далі свого носа. Дозвольте мені зняти цей ніс та замінити його іншим, більш відповідним тому, що я збираюся сказати. Тепер я буду говорити вже не з жовтої точки зору, але з ебонітової. Нехай мою проникливість надихають як зелені, так і жовті принципи, оскільки й ті й інші відповідають нашому національному добробуту. Повернемося до Суавели, цієї великої жінки. Вона вище тієї справи, яку їй доручено. Що говорить вона? На її думку, і жовті й зелені, піклуючись про

благо нації, обмежені партійною програмою, тоді як обставини вимагають широкого кругозору. Чи призведе злиття програм до загибелі обох партій? Ні в якому разі! Бо потиск рук гарантує цілість обох.

Цю пропозицію нашого генерал-інспектора піратства я обмірковувала довго та всебічно. І про результати своїх роздумів я повідомлю сьогодні вам. Всі ви знаєте, що шия моя ніколи не тяглася до почестей. Нехай золоті змії, крокодилячі зуби та білі парасольки дістаються жінкам: більш марнославним, якщо не більш гідним, ніж віщунки, що говорять з наших колон. Наше честолюбство піднімається вище колони, на якій ми стоїмо, коли ми звертаємося до слухачів, а площа, яку займають наші слухачі в Головному сквері, є мірилом успіху, з яким ми захищаємо найвищі економічні інтереси країни. На цих принципах базувалася я, коли міркувала про план Суавели. Друзі, мені здається, вона має рацію.

Настав час, коли зелені та жовті повинні об'єднатися. Чи назавжди? Ні в одному політичному словнику немає такого слова. Але зараз злиття необхідно. Ми, з колон «Національного Гласу», сміливо радимо Суавелі йти цим шляхом. Ми глибоко переконані, що її величність цей шлях схвалить і після закінчення наступного конкурсу ми побачимо полум'я не жовте і не зелене, а й з е л е н е й ж о в т е. Щоб були ці чотири слова символом єдиної Ебонії!

ГЛАВА VIII

В якій повідомляються
подальші деталі,
що стосуються Гласу,
а також надзвичайно корисні відомості
про музичні смаки і звички Ебонітів

’Теланга знав, як важлива промова його матері, бо знаменита вішунка повідомила синові, що в результаті її промови міністерська криза може статися в той же вечір.

Юнак, що загубився в натовпі, відчував, що він як би відзначений перстом долі. Гордо ніс він відповідальність, яку накладала на нього таємниця, відома лише йому. Поки його мати виголошувала промову, С’Теланга вдавався до роздумів, як обтяжливих, так і приємних.

«Ні Скрута, ні Шова цього не знають. Отже в даний момент моя таємниця має величезне значення. Хотів би я побачити Шову! Я повинен спробувати ближче з нею познайомитися. Шова — жінка прониклива і, безсумнівно, менш пихата, ніж... та, інша. Вона повинна бути тут. Але, можливо, вона не знає... Вона мені якось сказала, що політики не розуміє. Чи не піти пошукати її? Але через цей натовп не проберешся. У Шови сліпучі зуби, таких зубів я ні у кого не бачив. Цікаво, що станеться, коли моя таємниця стане надбанням всіх і кабінет впаде... Пам’ятаю, вона мені сказала, що буде говорити сьогодні з третьої колони „Оратора“. Вона виступає майже кожен день. Все від неї в захваті. Варто було б дозволити і чоловікам говорити публічно. Я спробую її знайти. Ох, який натовп! Не розумію, чому сьогодні стільки народу. Ах так! Я зовсім забув... Промова матері!.. Що за гомін? Здається, вона закінчила».

Вибух оплесків порушив його роздуми. Пробираючись крізь густий натовп, С’Теланга почув, як дві ебонітки критикують тільки що виголошену промову.

— Якого кольору був цей ніс, який вона наділа? Я не помітила різниці.

— Ніс був жовтий, але з зеленими смугами по краях.

— По-моєму, це нечорна гра. Якщо вона переходить до зелених, нехай так прямо і скаже.

С'Теланга поспішив відійти від цієї нелюб'язної особи, яка не оцінила патріотичного виступу його матері. Він визнавав тільки творчу та плідну критику. Спритно пробравшись крізь натовп, він увійшов за огорожу «Оратора» і попрямував прямо до третьої колоні. Але Шови на ній не було. На колоні стояла віщунка — музичний критик «Оратора». С'Теланга любив музику і цікавився музичними теоріями. Він став уважно слухати.

— Строусці приписують найрізноманітніші фантастичні теорії. Але дозвольте мені сказати наступне: майже всі ці теорії нею запозичені та спотворені — іноді спотворені гротескно, тоді як спочатку вони були зухвалі, але не мають сенсу. У чому сутність символу віри Строуски? Нам легше буде її зрозуміти, якщо ми попередньо проаналізуємо наше власне уявлення про музику. Це уявлення поділяємо ми всі, але приймаємо ми його інстинктивно, не зупиняючись на питанні про його походження.

Що ми називаємо симфонією? Візьмемо якусь певну кількість музикантів. Кожен з них грає на якомусь одному інструменті. Ми чекаємо, що вони, зібравшись разом, прийдуть в однаковий настрій, і в результаті кожен створить свою мелодію та зіграє її на своєму інструменті. Грунтуючись на властивій всім людям сприйнятливості, ми стверджуємо, що всі ці мелодії, створені людьми однаково налаштованими і поставленими в однакові умови, дадуть більш-менш гармонійне ціле. І це гармонійне ціле ми називаємо симфонією.

Які заперечення проти цієї системи призводить Строуска? Всі вони зводяться до одного: а саме — така система заснована на примітивному сприйнятті музики зокрема і мистецтва взагалі, а тому вона не варта високоцивілізованого народу. Така музика — каже Строуска — є природа, але не мистецтво. Завдання мистецтва — відбирати та групувати матеріали, що доставляються природою, і з них створювати щось ціле, що повинне милувати. З цього виходить друге її заперечення: вона стверджує, що майже всі наші симфонії не милують слух і є як би звуковим вираженням бійки між інструментами. Ці симфонії ми можемо слухати тільки тому, що вухо наше не здатне вловити різницю між гармонійними акордами і дисонансами.

Що таке гармонійний акорд? Що таке дисонанс? Зізнаюся, я сама не зовсім розумію, що має на увазі під цим Строуска. Вона ставить ці поняття в якийсь зв'язок з числом коливань звукових хвиль. Це здається мені надзвичайно абстрактним та туманним. Те ж саме я можу сказати і про її заяву, що акорди повинні подобатися нашому вуху, а дисонанси повинні його дратувати. Я особисто не розумію, яке відношення до нашого слуху має арифметика і чому одні поєднання звуків приємніші, ніж інші.

Але наш сміливий реформатор йде значно далі. Строуска хоче обмежити вільне право створювати свої власні мелодії — право, яким в даний час користуються всі музиканти оркестру. Я навіть підозрюю, що вона хоче позбавити їх цього права і змусити кожного музиканта виконувати мелодію, написану заздалегідь. Але ким написану? Строуска вводить в музичний світ нову дійову особу і називає її «композитором». Композитор — єдиний інтерпретатор природи для оркестру; музиканти зводяться на щабель інтерпретаторів композитора. У природи запозичує композитор матеріал і з нього створює мелодії для скрипки, флейти, кларнета та інших інструментів. Ці арії композитор записує і роздає їх музикантам.

Яка б не була зухвала ця теорія, але ми повинні розцінювати її не тільки як безглузду фантазію. Строуска стверджує, що майбутня симфонія буде радувати наш слух, коли ми його розвинемо і зможемо вловлювати різницю між акордами і дисонансами. Але далі фантазія веде її від гіпотез серйозних і гідних уваги до теорій безглузвих і комічних. Вона пропонує наступне: щоб оркестр виконував задум композитора, необхідно на чолі його поставити «диригента» або «керівницю», яка, тримаючи в руці маленьку паличку, буде ним керувати, давати кожному музиканту знак, коли потрібно починати, коли грати голосніше чи тихіше.

Ці брудні знецінюють ту дешицу істини, яка, можливо, міститься в теоріях Строуски. Ще більш безглуздий ухил її парадоксального розуму проявився в тому історичному трактуванні, яке вона дає своїм теоріям. Згідно Строусці, ці теорії аж ніяк не нові. Вона стверджує, що колись вони були відомі всьому світу і застосовувались білою расою. Наша музика є лише результат еволюції, що почалася

кілька тисячоліть тому і викликана бажанням наблизити мистецтво до природи. На її думку, у білих музиканти виконували твори, написані композиторами, іншими словами, грали як би під диктовку, а оркестром керував диригент. В мелодії намічався початок теми, розвиток та фінал, і рівновага цих частин відповідала почуттю форми, тоді як поєднання звуків відповідало законам гармонії. Але поступово ця інтелектуальна і духовна музика почала розпадатися на складові елементи під впливом більш впливової тенденції до зближення з життям природи, що не відає вищих духовних цінностей. Стиралася грань між акордами і дисонансами. Загублено було відчуття форми. Твори композиторів позбулися чіткості, а музиканти оркестру стали ухилятися від лінії, наміченої композитором, і навіть складати свої мелодії. З цього дня композитор відходить на другий план і нарешті зникає з музичного світу. За ним слідує диригент. Так, згідно Струосці, розвивалося наше уявлення про музику. Але старі ідеї вона вважає більш вірними. І, раніше ніж винести їй вирок, ми повинні послухати, як її оркестр виконує її власний твір, написаний в старому стилі. Вона має намір сама ним керувати за допомогою маленької палички. Користування цією паличкою є, мабуть, найбільш уразливим пунктом її зухвалої і навряд чи здійсненої на практиці теорії...

— Ви чули «Крик»?

Знайомий голос змусив С'Телангу здригнутися і озирнутися.

— О Шова! Як ви мене налякали! Я з головою поринув у теорію Струоски. Але поясніть, що це за «Крик»?

— А що являє собою теорія Струоски?

— О, я не зумію розповісти! Мені вона здалася занадто абстрактною. Скоро ми повинні будемо читати Зумзумбель, щоб насолоджуватися музикою. Але що таке «Крик»?

— Щось надзвичайно конкретне. Ніякої філософії. Це — нова в і щ у н к а, яка претендує бути дотепною.

— І це їй вдається?

— Іноді. Підемо послухаємо. У них три колони, і одна з віщунка каже, стоячи на голові.

— Багато хто стверджує, що ви робите те ж саме, Шова.

— Оптична ілюзія! Очевидно, у них не все гаразд з мозком. Але ця дотепна вішунка «Крику» дійсно стоїть на голові. Раджу на неї подивитися.

— Ви чули промову моєї матері?

— Ні. А про що вона говорила?

— Як, невже ви нічого не чули?

— Ні. Річ у тім, якщо це має відношення до політики...

— Так, але питання надзвичайно важливе. Навряд чи хто-небудь усвідомлює, до якої міри це важливо... Мене дивує, як можна бути байдужим до кольору уряду.

— В даний момент мене значно більше цікавить колір вашого капелюха.

— О Шова! Яка легковажність! Чи можна висловлювати такі цинічні думки?

— Цинічні? Здається, це синонім «сміливих».

— Будь ласка, поясніть.

— Ні, не тут. Не дуже-то легко пробивати дорогу до колон «Вереску». Що ви робите сьогодні ввечері?

— Нічого. Може бути, трошки почитаю.

— Чи не хочете покататися на човні по затоці? Ви вмієте веслувати?

— Дуже люблю.

— Дуже добре. О дев'ятій годині я буду вас чекати на північній набережній. Вибачте, що я задала питання, чи вмієте ви гребти. Варто було б мені знати... Адже Ч'Зама оспівував вас як атлета.

— Ч'Зама? О!

— Так. Будь ласка, не зеленійте. Сором'язливість — порок, хоча, можливо, один з найбільш добродесних. Ч'Зама запевняє, що ви як боксер не маєте суперників в Ебонії.

— О, знаєте, Ч'Зама — мій друг. Правда, колись я непогано боксував. Але давно вже не практикувався... Втім...

— С'Теланга, дозвольте мені вас пожурити! Сором'язливість, безсумнівно, є пороком. Не соромтесь, дитино... Вибачте мені це дружнє звернення. Якщо боксувати ви вмієте, тим краще. Кричіть про це на всіх перехрестях. Молодий чоловік повинен бути хорошим боксером.

— Але мені здавалося, що ви висловлювалися за інтелектуальний розвиток чоловіків.

— Абсолютно вірно. Але «бивні хоботу не заважають», говорить наше прислів'я. Сила — запорука краси; я маю на увазі активну силу. Я сама люблю дивитися на боротьбу і бокс. В даний час я організую змагання з боксу. Ось чому я вирушила до Ч'Зами, розраховуючи на його допомогу. Але він порадив мені звернутися до вас.

— А його брат?.. С'Ірбар?

— Мабуть, на нього сподіватися нічого. Меланхолія. Анемія...

— Ну що ж! Я подумаю...

— Дурниці! Не соромтесь і не дивуйтеся. Ч'Зама говорив мені про вашу сором'язливість, і я бачу, що він не помилився. Якщо він був правий і щодо вашого вміння боксувати, то ви будете чемпіоном.

— Повірте мені, Шова, я не хочу, щоб мене вважали соромливим.

— Звісно. Всі соромливі люди так думають. У цьому таємниця їх чарівності. Але це питання ми обговоримо сьогодні ввечері. А поки я хочу заручитися вашою згодою. Ви повинні бути організатором і учасником змагання.

— Добре, я згоден...

— А ось і «Крик».

Нова віщунка мала мету, яку випустили з уваги інші віщунки: вона хотіла забавляти публіку. «Крик» вирішив бути дотепним і за справу взявся серйозно, наполегливо та сумлінно. Три його віщунки почали з того, що сміливо відкинули фальшивий ніс, освячений традицією, яка вимагала, щоб всі ебонітки, що виступають публічно, надягали носи. Коли віщунки піднялися на свої колони, нормальні чорні носи справили бажаний ефект: публіка вибухнула нестримним сміхом, а віщунки «Оратора» і «Національного Гласу» обурилися. «Передова віщунка» «Оратора» зазначила, що «порушення традицій в нашому суспільному житті підриває основи державності». Стоячи на колоні «Національного Гласу», Теланга замкнулася в холодне мовчання: вона мала змінити колір її власного фальшивого носа і тим підкреслити значення традиції.

Однак вороже ставлення колег не бентежило віщунку «Крику». Вважаючи себе фахівцями в області жартів та дотепів, вони нікому не дозволяли критикувати методи, які допомагали їм заманювати слухачів. Перша віщунка сконцентрувала свої зусилля

на пародіюванні передових промов. Друга поставила собі за мету говорити, стоячи на голові. Третя, відмовившись від старих заповітів своєї професії, бавила публіку фокусами та жартами. Коли Шова і С'Теланга підійшли до колон, друга віщунка, стоячи на голові, пояснювала теорію свого відкриття: ✧

— Чеснотою вважають вони вміння зберігати стриманість та рівновагу, коли ноги їх стоять на майданчику колони. Але значно важче стежити за своїми ногами, ніж зберігати спокій духу. Коли віщунки вільні від виконання своїх обов'язків, ноги роз'їжджаються в різні боки та заносять їх в непотрібні місця — наприклад, в приймальню міністерства, а в результаті колір їх носів змінюється разом з погодою. Що може бути пристойніше чорного носа? Дивіться! (Вона потягнула себе за ніс.) Скромний чорний ебонітовий ніс! Він-то не злиняє і не покриється плямами! ✧

— Досить нерозумно, — сказав С'Теланга.

— Справді, стоячи на голові, вона могла б говорити розумніше, — тоном знавця помітила Шова.

Тим часом віщунка продовжувала:

— Стояти на голові і не надягати фальшивого носа — ось що я рекомендую. Коли голова твоя спирається об камінь, шия не може витягуватися. І, лише приймаючи таке положення, ти отримуєш можливість правильно поглянути на світ. Багато що стає тобі ясным, коли ти стоїш вниз головою. Так ти починаєш розуміти книги Шови, політику Суавели, чесноти Непорочних Кочегарів... Бідолахи, я не хочу їх ображати. Я знаю, що серце у них чорне, як смола...

— Вона старається в міру сил, — сказала Шова. — Послухаємо третю віщунку, ту, яка малює карикатури, співає і танцює на майданчику в один квадратний фут. Ви знаєте, вона винайшла цікавий спосіб заробляти гроші.

— Який?

— Вона розхвалює товари різних фірм і за це отримує винагороду.

— Як же вона може їх хвалити, якщо не випробувала їх спочатку?

— Можливо, вона вважає більш розсудливим не робити проби. Але вислухайте її та судіть самі.

— Джентльмени, ви можете спокійно слідувати моїм порадам, бо я — особа незацікавлена. Чи не думаєте ж ви, що я особисто зацікавлена в тому, де ви купите *poudre de truffes*! І тому, якщо я вам скажу, що найдешевшу і ніжну пудру ви знайдете в магазині парфумерної фірми постачальників королівського полум'я і Священного Ордена Непорочних Кочегарів, ви можете повірити мені на слово. Витончена коробочка коштує один золотий жираф. Цю пудру я випробувала на своєму чоловікові, у якого надзвичайно ніжна шкіра, і він залишився дуже задоволений. І ці півгодини, поки він сидить вдома, а я перебуваю тут, пролітають у нас без подружніх сварок. Не смійтесь! Я говорю цілком серйозно. Що ж стосується капелюхів, я знаю, ви хочете, щоб я вам повідомила, де продаються хороші капелюхи. Дозвольте, зараз пригадаю... Капелюхи, капелюхи... Це питання надзвичайної важливості... Жінки надають великого значення тому, що знаходиться у них в голові. Вони припускають, що там мозок, але іноді голова буває набита соломою. Чоловіки вважають за краще цікавитися тим, що знаходиться у них на голові. Зазвичай голову покриває солома. Кращі солом'яні капелюхи робляться з рисової соломки. А витончені моделі ви знайдете у «Срібного Павлина». Цей магазин знаходиться поруч з будинком, де проживає генерал-інспектор піратства Суавела. До речі, там-то і купує собі капелюхи чоловік Суавели. Мене цікавить питання, хто постачає Суавелу мізками. Що ж стосується кольору її носа, то, як усім відомо, вона запозичує його у веселки. Між іншим, для багатьох походження веселки є загадкою. Я почитаю своїм обов'язком сприяти прогресу науки і тому хочу поділитися своїми знаннями. Переконавшись в своїй помилці, Ууула побажала, щоб голова її покинула запаморочливі висоти. Розчарована, вона знову відчула здатність спостерігати і, в міру того як шия її скорочувалася, зауважила, що за тьмяним білим безповітряним простором починається оточуючий землю пояс фарб. Щоб подорож її не минула безслідно і послужила службу мешканцям нашої землі, вона головою описала коло, що є кордоном барвистого пояса. Окружність ця і є веселка! А наші політичні партії не можуть через неї переступити, бо там, за

межею, зникає і жовтий, і зелений колір. Але, здається, до Суавели нова ідея прийшла з-за веселки. Це свідчить про те, що за останній час шия її значно витягнулася. Звичайно, ви можете не повірити моїй розповіді про походження веселки, але не сумнівайтеся в тому, що кращу губну помаду — молоді люди, красиві тільки червоні губи! — кращу губну помаду випускають постачальники королівського полум'я. Половину жирафа коштує коробочка, якої вистачить на кілька місяців. Втім, це залежно від того, чи часто ви торкаєтеся губами чистої ебенової щочки вашої леді, про яку — хто б вона не була — поетеса склала такий вірш:

Лише чорне обличчя прекрасно!

— Ну, як вам сподобалося? — запитала Шова.

— Мене обурює зухвалий тон, яким вона говорить про Ууулу. Зрештою у нас і так майже нічого святого не залишилося. Жирафу вона могла б і не чіпати. А цитата її недоречна, бо, безсумнівно, поетеса мала на увазі чоловіка, а не жінку.

Підійшла докторка Бела разом з докторкою Замою. Вона прослухала промову Теланги, і незабаром жінки зав'язали серйозну розмову, а Ч'Зама і С'Теланга відійшли в сторону.

— Ч'Зама, ви не вмієте тримати язика за зубами!

— У чому я завинив?

— Навіщо ви сказали Шові, що я — хороший боксер?

— Але ж це правда. Я довіряю думці С'Ірбара, а він вважає, що з усіх його суперників ви — найнебезпечніший. Він дуже високої думки про вашу силу.

— До речі, як він себе почуває?

— Погано, дуже погано. Шова хотіла, щоб він взяв участь в змаганні, яке вона організовує, але про це не може бути й мови... Я бачу, ваша дружба з Шовою стала тіснішою.

— Не треба підсміюватися наді мною, Ч'Зама. Я слухав музичного критика «Оратора», коли вона підійшла.

— А що я вам казав!

— Ви багато про що говорили, Ч'Зама.

— Будьте уважні! Вона дуже сентиментальна, хоча і прикидається байдужою. Парі тримаю, що вона скоро запропонує вам покататися на човні.

— Вона вже запропонувала. Сьогодні ввечері...

— Вітаю! Ви чарівні. А ви погодилися?

— Хіба потрібно було відмовити?

— Ви абсолютно праві, мій хлопчик. Я припустив, що ви могли відмовити з тактичних міркувань, але з Шовою найпростіша тактика є найкращою.

— О, Ч'Зама, Ч'Зама! Які ви розумні, і як багато ви знаєте! Занадто багато! Ви дієте на мене гнітюче.

— Мені вже доводилося це чути. Ну, нічого, нічого! Скоро ви будете знати не менше, ніж я, не сумуйте. Ви слухали віщунку «Крику»?

— Я недавно прийшов. Мені вони не до вподоби. Тільки що одна з них пустила шпильку на адресу Шови.

— Дорогий мій, а мені говорили, що вони жохливі, особливо ця жінка на третій колоні... Куди це вона пішла? Вона не зупиняється перед сміливими жартами, переступає межі пристойності і...

Ч'Зама прошепотів кілька слів, що не дійшли до слуху історика. Тим часом Бела сказала Шові:

— Я йду. Мені тут не подобається. Здається, ці особи не цілком пристойні.

— Які особи? Віщунки «Крику»? Але, запевняю вас, дорога моя Бела, що вони не менш пристойні, ніж представниці «Оратора» або «Національного Гласу».

— Я знаю те, про що говорю. Їх гостроти точно непристойні, і я підозрюю, що ця жінка з третьої колоні... до речі, куди вона пішла?... вторгається у заборонену область.

— Що ви маєте на увазі?

(Пошепки.) — Статистику!

У цей момент віщунки, на яку впала підозра, піднялася на свою колону і із-за тієї ж колоні вийшла голова Ебонітового Наукового інституту. Побачивши друзів, докторка Зама трохи зніяковіла і поспішила сховати в кишеню зв'язку якихось паперів. Сумне обличчя її засвітилося усмішкою.

— Джентльмени, я лежу перед вами в пилу.

— Хай буде пил для вас м'яким ложем, докторка Зама, — шанобливо сказав С'Теланга.

— Леді, я стою перед вами в пилу.

— Хай буде вона м'яка для ваших ніг, — відгукнулися обидві жінки, а Шова додала:

— Бачу, ви цікавитесь «Криком», пані. Дозвольте дізнатися, чи не забезпечуєте ви їх дотепами?

— Ні, я збираю корисні відомості. Майбутні історики будуть мені вдячні за мої труди. Для історика кожна дрібниця варта уваги.

— Вам вдалося перевірити чутки, ніби «Крик» нехтує поважними традиціями, пов'язаними з цією професією?

— Я не розумію, про що ви говорите, Шова. До мене ці чутки не доходили.

Зама говорила дуже серйозно і переконливо, правою рукою стискаючи пачку якихось паперів, засунуту в кишеню.

— Не сердься, мій друг, — втрутився її чоловік. — Докторка Бела питала мене, чи знайдеться у тебе час обговорити з нею два-три пункти, на яких ви не сходитеся. Я запропонував їй побачитися з тобою сьогодні ввечері. Ти вільна?

— Я із задоволенням загляну до вас, докторка Бела.

Один за одним попрямували вони до виходу. Останньою йшла докторка Бела. Біля виходу вона побачила віщунку з третьої колони, яка звідкись виринула. Жінка зашепотіла їй на вухо:

— Точні цифри! Таблиці... Ассінійська і ебонітова промисловість... За минулий і поточний рік... Ціна — двадцять жирафів.

Докторка Бела густо позеленіла і, не озираючись, прошепотіла:

— Повернуся через півгодини.

ГЛАВА ІХ

В якій Ч'Зама шукає поради,
яку може принести Джерело Мовчання,
і... отримує її

ісля полудня Ч'Зама мчав в автомобілі до Дзвінкого Вулику Мовчання в Лухулу. Дзвінкий Вулик Мовчання був притулком святих слуг Мовчання, іменованих також «Мовчазними Бджолами». Це були жінки, що дали обітницю порушувати мовчання лише в разі потреби. Таке самозречення та постійне спілкування з Мовчазною Першопричиною привели до того, що Мовчазні Бджоли сповнилися мудрості та отримали знання, недоступні простим смертним.

Рік заснування святого ордена не був внесений до анналів ебонітової історії. Сама докторка Зама не могла пролити світ на це питання, хоча вона перша насмілилася заявити, що Орден Мовчазних Бджіл був заснований раніше, ніж вогнева монархія. На користь цієї гіпотези вона навела докази, ґрунтуючись на своїх шістдесяти п'яти картках.

У ебонітів мовчання шанувалося як найбільша чеснота. До нього ставилися з такими повагою та благоговінням, що на зорі цивілізації жоден ебоніт не наважувався мовчати в присутності людей і лише наодинці з собою зберігав мовчання. Уникали навіть самого слова «мовчання» і замінювали його словом «чеснота». Символом чесноти була сова, і таємні адепти, вдаючись до татуювання, носили на грудях зображення сови. Навіть в пізніші часи ебоніти противилися тому, щоб на їхні зібрання спускалася чеснота, і багато з них здригалися, почувши далекий заклик сови до мовчання. У таких випадках всі — а особливо жінки — потоком слів намагалися заглушити страшний поклик.

Ось чому до безстрашних та самовідданих Мовчазних Бджіл ставилися з глибокою повагою. Подібно давнім адептам, вони зображували на своїх грудях традиційну і символічну сову. В ордені було три ступені:

Перший — слуги Мовчання.

Другий — слуги Абсолютного Мовчання.

Третій — слуги Мертвого Мовчання.

Теоретично перехід до вищого ступеня залежав від суворого дотримання обітниці, але практично критерієм була вага. Ще в давні часи було відзначено, що тенденція порушувати обітницю найслабше проявляється у найбільш великовагових слуг. Ось чому серед новонавернених не було жодної, що важила б менше двохсот вісімдесяти фунтів; слугою Абсолютного Мовчання ставала та, що важила триста, а третього ступеня досягали деякі щасливиці, що важили триста п'ятдесят фунтів.

Повагою та престижем Мовчазні Бджоли користувалися в суворій відповідності з їх положенням в ордені. Слуги першого ступеня ніякого титулу не мали, і імені їх передувало тільки одне слово «Бджола». Проте вони могли похвалитися своєю популярністю, і благочестиві миряни були постійними їх відвідувачами. Слуги Абсолютного Мовчання носили титул «Достойна», на них дивилися з глибокою повагою, тоді як слуги Мертвого Мовчання вселяли не тільки повагу, але й благоговіння. Відвідувачі рідко наважувалися їх турбувати, а звертаючись до них, говорили «Найдостойніша». Перше місце серед них займала, звичайно, найважча та найтовстіша. Її називали «Бджолина Матка», а також «Піднесена». Титул її був — «Найвагоміша», і перед нею, як і перед вогненною королевою, відвідувачі «валялися в пилюці». Їй в гулі мовчання відкривалося те, чого не чули інші. Зазвичай вона спала ледве не цілодобово.

Вулик за своїм устроєм та розташуванням келій відповідав поділу ордену на три ступені. За формою він нагадував цукрову голову і складався з трьох поверхів. Оскільки у Вулику переважали Бджоли першого ступеня, то їм відведена була найбільша площа, тобто перший поверх. Бджоли другого ступеня займали меншу площу — другий поверх, і, нарешті, бджоли третього ступеня розміщалися на самому верху. Все келії розташовані були навколо центральної вежі, всередині якої були сходи. Вежа піднімалася над верхівками пальм та була увінчана гігантською Срібною Совою. Цю сову можна було бачити і чути навіть з далекого Ебону. По суті сова була не срібна, а алюмінієва, покрита нікелевою оболонкою. У променях сонця нікель виблискував як чисте золото. Ночами спалахували дві електричних лампи і загоралися величезні очі Сови, які світилися на темно-синьому

оксамиті неба, — очі неблаганної совісті, що постійно стежить за світом, перед обличчям якої тріпотіли всі ебоніти. Був у Срібної Сови і голос — голос всім відомого птаха, який завдяки мистецтву інженерів звучав дуже голосно. В урочисті дні далекий поклик долітав навіть до Ебону, нагадуючи про мовчання і медитації.

Все келії були однакові. Щоб потрапити в них, потрібно було, вийшовши з центральної вежі, перетнути коридор. Мовчазні Бджоли спали не в ліжках, але в гамаках. Один кінець гамака прикріплювався до алюмінієвої жердини, поставленої в центрі кімнати. Навколо жердини тяглися перила, вздовж яких за допомогою складної системи мотузок можна було пересувати узголів'я гамака. Такий пристрій мав на меті змусити Бджіл прокидатися через кожну годину і присвячувати п'ять хвилин медитаціям. Меблів в келіях не було. Бджоли, а також їх відвідувачі, сиділи на підлозі. Статут ордену наказував тримати в кімнаті два предмети — раковину та книгу. Раковину слід було час від часу прикладати до вуха. Для Бджіл вона була символом ідеальної істоти, яка відмовилася від власної індивідуальності і вічно повторює невгамовний гул нескінченного моря. Книга називалася «Глас Мовчання».

Коли, де, ким був почутий та записаний Глас Мовчання? В Ебонії ніхто цього не знав. Найбільш консервативні відкрито зізнавалися у своєму невіданні, тоді як радикали обмежувалися посмішками. І тим не менше «Глас Мовчання» був священною книгою ебонітового народу. Розпадалася вона на сім глав або «листів», названих так тому, що благочестива легенда приписувала їх походження «письменному черв'яку», який харчується пальмовим листям і залишає на них візерунки, схожі на знаки ебонітової абетки. Ось ці Листи «Гласу Мовчання»:

- I. Лист аргументів.
- II. Лист «Не звертай уваги».
- III. Лист слів літаючих, або Лист вихваляння.
- IV. Лист слів падаючих, або Лист презирства.
- V. Лист дотепів та веселощів.
- VI. Лист домашніх істин.
- VII. Довідник, або Лист припливів та відливів.

Перший Лист був зразком ебонітової діалектики. Його вивчали всі адвокати та політики, які хотіли набути здатність швидко міркувати і знаходити аргументи — здатність, яка, тріумфуючи над фактами, приводить людину — і її супротивника — до бажаного висновку. Лист «Не звертай уваги» вмовляв забути про тривоги та турботи і названий був так тому, що кожен вірш починався цими словами. Лист слів літаючих вчив співати хвалу і був абсолютно незамінний для слабких смертних, які цілком залежать від Мовчазної Першопричини, королеви та міністрів, тоді як Лист слів падаючих вчив сильних світу цього бути милосердними до слабких і нікчемних. Лист дотепів та веселощів був неперевершеною збіркою анекдотів і скарбницею стародавнього гумору. На жаль, він був написаний занадто вільною мовою для того примхливого століття, до якого належить наша повість, і лише в найурочистіших випадках наші герої наводили з нього цитати. Лист домашніх істин користувався особливою популярністю у ебонітів. Це був трактат, який викриває таємницю людської природи, написаний з точки зору здорового та добродушного песиміста. Що ж стосується Довідника, то колись він був незамінним супутником всіх моряків, бо містив всі необхідні відомості про припливи, відливи, морські течії і рух місяця та зірок. Однак мудрий його укладач не дотримався необхідної точності в обчисленнях, тому молоді та радикально налаштовані моряки наважувалися стверджувати, ніби Довідник трохи застарів. Але багато старих морських вовків бачили в ньому випробуваного друга і інших порадників не потребували, бо практика показала, що розбіжності між Довідником та більш сучасними посібниками по суті ніякого значення не мають.

Отже, «Глас Мовчання» був книгою, яка впливала на всі сторони життя ебонітів: на політику та навігацію, на судочинство та сімейний уклад. У кожному будинку можна було знайти, принаймні, один примірник «Гласу Мовчання», а для Мовчазних Бджіл він був єдиною книгою. Примірники, якими користувалися Бджоли, були переплетені в білу шкіру, і на білому фоні рельєфно виділявся чорний силует символічної сови.

Такий був Дзвінкий Вулик Мовчання, до якого мчав в автомобілі Ч'Зама. Не так давно чоловікам дозволили керувати автомобілями, і до

цього останнього завоювання гоміністів ебоніти ставилися глузливо та недовірливо. Ч'Зама ніколи не відставав від моди та сидів за кермом. Поруч з ним сидів Зук, людина років сорока, який виконував в будинку Ч'Зами найрізноманітніші обов'язки і до свого господаря ставився з собачою відданістю. У Зука голова була квадратна, підборіддя квадратне, квадратні плечі, кисті рук та ступні ніг. Слід зазначити, що і мозок у нього був квадратний, а ця форма найбільш сприяє розвитку тих чеснот і вад, в основі яких лежить відданість.

Була третя година, коли Ч'Зама і Зук виїхали з Західних воріт Ебону. День стояв спекотний, і вони змушені були їхати повільно, щоб не перегрівся мотор. Спочатку обидва мовчали. На захід від міста тягнулася низинна рівнина, але далі дорога стала більш живописною, з'явилися пагорби та звивиста долина річки Гло. Побачивши знайомі місця, Зук відчув зворушення. Рідні пагорби він покинув в ранній юності, але на все життя зберіг любов до зелених оксамитових галявин і маїсових ланів, що розкинулися уздовж берегів повноводної річки.

— Маїс в цьому році вродився, господар. Селяни будуть раді... А он там, далеко, видніється покинута хатина. Бувало, туди ми тікали і грали в різні ігри — мої брати, сестри і я.

— Скільки було в родині дітей?

— Дванадцять, господар.

— Певно, твоя мати працювала, не покладаючи рук, щоб усіх вас поставити на ноги.

— Не мати, господар, а бідний мій батько. І найгірше те, що не всі діти були від нього. Моя мати була веселою особою — таких ви називаєте вітрогонка. Удома вона бувала рідко. Батькові доводилося не тільки господарювати в будинку, але й обробляти землю. Зрідка мати приїжджала невідомо звідки і кілька тижнів проводила вдома. Бувало, вколеться о шип та повернеться до нас.

— Вколеться о шип?

— Хіба ви не знаєте, господар? Так у нас кажуть, якщо жінка погуляла та завагітніла.

— А, розумію...

— Так, ось яка була у мене мати. Спочатку вона негайно ж приїжджала додому, задовго до пологів, щоб батьку не доводилося

червоніти, але потім перестала церемонитися. Сусіди, бачачи, що у нас робиться, підсміювалися над батьком, питали, чому він не читає Довідника. Ви знаєте, що це за народ — сусіди!

— Знаю, знаю, Зук! Я сам сусід.

— Я не про вас говорив, господар. Звичайно, кожен кому-небудь доводиться сусідом. Але в вашому стані такого не буває...

— Чого не буває у нас, Зук?

— Так ось того, що я вам говорив про свою матір, господар.

— Та ти з глузду з'їхав, Зук! Невже ти гадаєш, що в нашому стані жінка може... як це ти сказав?.. «вколотися о шип...» поза своїм будинком?..

— Так, господар, у вас це рідко трапляється. Звісно, жінки вашого стану більше знають або їм щастить... А якщо і трапляється біда, то завжди можна виправити становище. «Немає масла краще золота, а гіркі сльози витирай шовковою хусточкою». У вашому стані, господар, витівки дружини ніколи не паплюжать чоловіка, а мій бідний батько...

— Він сумував, бідолаха?

— Здається, сумувати йому не було коли, але ночами він часто плакав і проклинав день свого народження. Якби він не був такий чесний...

— Що ти маєш на увазі, Зук?

— Він міг би чудово влаштуватися «Домашнім заступником».

— Що це означає?

— У нашій окрузі було багато бездітних жінок, яким хотілося мати в будинку дітлахів. А оскільки від своїх власних чоловіків вони нічого не могли добитися... Це вигідна справа, господар. Одного разу зайшов до нас сусід і, бачачи, як важко доводиться батькові, порадив йому піти в «заступники». Сказав, що сам цим займався і за рік заробив двадцять жирафів. Ризику, каже, ніякого, а задоволення велике. Мій батько страшно розсердився, а цей сусід став найлютішим його ворогом. «Немає оцту кисліше, ніж скисле вино», як каже прислів'я.

— Не диво, що ти так і не одружився, Зук.

— Не диво, господар. І повірте мені, якби природа нас не перемагала, жоден чоловік і не думав би про одруження. Подумайте,

яка наша доля! На наших плечах і господарство, і турбота про дітей, і чорна робота, тому що у жінок немає сили в руках. А якщо батьківщині загрожує небезпека, хто йде захищати її, як не ми? Так, жорстко обійшлася з нами Мовчазна Першопричина, подарувавши жінкам більше розуму, ніж нам. А вони цим зловживають.

— І все-таки, Зук, мені здається, що ми, чоловіки, не зовсім беззахисні.

✦ Так, господар, в вашому стані чоловік не беззахисний. І те, що я говорив, до господаря С'Ірбара не відноситься. Знаю, ви хочете його одружити. Мені б самому хотілося бачити його одруженим. Шкода бідолаха... І якби ви мені дозволили...

— Ну?

— Господар, я знаю вірний спосіб домогтися того, чого ви хочете.

— Чого я хочу?

— Одружити С'Ірбара на леді, яка йому подобається.

— Можу я дізнатися твій вірний спосіб?

— Так, господар. Потрібно виліпити з воску дві фігурки — його та її, так, щоб воскова лялечка була в сім разів менше людини. Віск повинен бути чистий. Потім покладіть обидві фігурки в мідний котел, а коли віск розтопиться, виліпити з нього зображення Ууули, схоже на те, що стоїть над брамою храму в Ебоні, тільки в сім разів менше. Якщо воску залишиться досить для горба, року не пройде, як вони будуть одружені. Але воску має вистачити.

— Дякую, Зук. Я випробую твій спосіб, якщо мій план провалиться. А ось і Лухулу.

Автомобіль зупинився перед Дзвінком Вуликом Мовчання. Ч'Зама бував тут рідко, бо не належав до числа тих чоловіків, які завжди шукають підтримки у жінок. Однак у Вулику його добре знали. Популярністю він користувався навіть у Бджіл, які займали верхні поверхи Вулика, а одна Мовчазна Бджола — його духовна керівниця і порадиця — удостоїла його своєю милістю. Цю достойну особу звали Бджола Рорарора і саме до неї він сьогодні приїхав. Рорарора була слугою першого ступеня і не носила титулу «достойна», але Ч'Зама завжди йменував її цим титулом з любові до неї, оскільки Рорарора була жінкою веселою та добродушною і ніколи не ховала своїх зубів³¹.

³¹ Що значить: «Вона посміхалася часто та охоче». (Примітка автора.)

Як тільки Ч'Зама з'явився в дверях її келії, Рорарора розсипалася в привітаннях і добрих побажаннях.

— Як добре, що ви нас відвідали, дитино! Давненько ви тут не були! Як же ваше здоров'я? Як поживає докторка Зама? Нехай благословить Мовчазна Першопричина її витягнуту шию, нехай пошле їй Святий Жираф нагороду за труди її! Нехай буде так. Сім місяців пройшло з тих пір, як ви тут були. Невірний! Ви забули свого друга, Рорарору. Про неї ви згадуєте тільки, коли кричить Срібна Сова або коли вас спіткають негаразди... Що привело вас сюди сьогодні? Говоріть. Ви мовчазні, як пальма, нехай буде благословенна її плодючість! Здається, тривога ваша не серйозна. Виглядаєте ви чудово. І губи у вас все такі ж червоні. А як поживає С'Ірбар?

Мовчазна Бджола зупинилася, щоб перевести дух, а Ч'Зама поспішив скористатися паузою:

— Якраз про нього-то я і хотів поговорити...

— Говоріть, дитино. Вуха мої для вас відкриті. Шия моя тягнеться вам допомогти. Я не сумніваюся, що ви завжди робите правильно. Скажіть, рішення ваше вже прийняте?

— Так. Ось тому-то я і приїхав. Я хочу узгодити своє рішення з четвертою заповіддю.

— Дуже добре. Іншої відповіді я й не чекала. Ви завжди глибоко вірили в наші сім заповідей... Ось чому на вас почило благословення жирафа. Однак знаєте, моя дитино, я буду вас слухати лише після того, як ви мені прочитаєте всі сім заповідей. Закрийте очі, руку притисніть до серця та починайте.

— Добре, достойна Бджола, я підкоряюся:

*Турбот поменше чини
Чоловікові, жінці та звіру.
Даючи радість, не скупися,
Але гостя не перекодууй.*

*Праця — радісна. Але ти
Помірно їй насолоджуйся.*

*Спершу зважся, а вже потім
І про принципи згадай.*

Небезпечна правда — гострий ніж.

Але все ж в міру бреши.

На чоловіка ближньої не дивися

З гріховним бажанням.

Бджіл Мовчазних почитай,

Їх нагороджувати не забувай.

Дійшовши до сьомої заповіді, Ч'Зама лягнув себе по лобу і, доказавши останні слова, вигукнув:

— Ах, я зовсім забув!

Вискочивши з келії, він побіг на двір, де залишився його «Форд», і через кілька хвилин повернувся з важким згортком. Рорарора посміхалася та сором'язливо позеленіла, але не порушила обітниць мовчання. Ч'Зама поклав в кут кімнати згорток з шістьма окостами і дюжиною копчених язиків домашнього приготування. Рорарора знала, що якість їх найкраща; кількістю вона також була задоволена і запалала надією невдовзі досягти другого ступеня.

— Якщо всіх заповідей ви будете дотримуватися так, як дотримуетесь сьомої, щастя буде вашою долею, Ч'Зама. Я впевнена, що вашу тривогу легко розсіяти. Я навіть підозрюю, що це тільки привід, щоб приїхати сюди. Або я собі насвистую³².

— Може, ви праві, достойна Бджола. По суті, я відчуваю себе прекрасно. Як я вже сказав, справа стосується С'Ірбара. Він закоханий — закоханий в жінку, яка, мабуть, його не помічає. Він такий сором'язливий! Втім, ви знаєте про цей його недолік.

— Знаю. Я не можу змусити його приїжджати до мене. А всьому виною його сором'язливість. Йому подобається тут бувати, але він соромиться.

— Те ж саме відбувається і зараз. Жінка, через яку він сумує, зовсім його не знає і бачила тільки мигцем. Ось я і придумав досить зухвалий план... Як вам відомо, ми з С'Ірбаром дуже схожі один на одного. Таким я був десять років тому. А план мій такий: я змушу цю жінку мною зацікавитися. У разі необхідності я готовий зайти далеко, я ні перед чим не зупинюся. А потім, коли вона зацікавиться, я відійду в сторону і скажу: «Більше ви від мене нічого не отримаєте,

³² У ебонітів це означає: «Чи не помиляюся я?». (Примітка автора.)

але дехто не проти продовжувати гру». Ось мій план. Прийнявши рішення, я згадав про четверту заповідь і приїхав до вас, щоб ви мені допомогли узгодити його з принципами.

— Ви вчинили правильно, Ч’Зама. Але погодьтеся, що допомогти я вам можу тільки в тому випадку, якщо мені будуть відомі всі деталі.

— Я вам усе сказав, достойна Бджола.

— Про децо ви забули згадати. Хто вона?

— Як! Невже я не сказав? Це Скрута.

— Скрута! Вітаю вас! Тобто, я хотіла сказати, — вітаю С’Ірбара. Вона була тут на днях, приїхала побачити Ра.

— Найвагоміша її прийняла?

— Так. Ра недолюблює відвідувачів, але Скрута її зацікавила. Виявляється, Скрута пише історичну трагедію, в якій Найвагоміша Бджола грає головну роль.

— Ось як! А я думав, що вона чимось стурбована і хоче узгодити свою поведінку з четвертою заповіддю.

— Бідна моя дитина! Ви мені нагадуєте про мету вашого візиту. «Вагітна жінка не розлучається зі своєю дитиною», говорить Лист домашніх істин. У цьому Листі ми, віруючі, знаходимо все, що нам потрібно. Що ж стосується четвертої заповіді, то розуміти її слід так: спочатку дізнайся, що ти хочеш зробити, потім погоджуй своє рішення з іншими шістьма заповідями мовчання. У школі вам пояснювали сенс великої ересі. Вона спотворила четверту заповідь, вимагаючи, щоб людина спочатку зверталася до принципів, а потім вже приймала рішення. Нічого блюзнірського в цій ересі немає, але вона безглузда, і тому прихильники її не могли розраховувати на перемогу. Принципи не впливають на наші рішення, бо рішення випливає із здатності діяти — здатності, чудій мисленню, тоді як принципи породжують здатність мислити — здатність, що паралізує дію. Іншими словами, раз думка може зупинитися тільки на вчинках минулих, тобто мертвих, або майбутніх, тобто ще не народжених, то природно, що на наші рішення вона нітрохи не впливає. Рішення є народження вчинку, тоді як вчинок вже здійснений — мертвий. Звідси випливає наша ортодоксальна доктрина: рішення вільне, як птах. Вчинок у момент свого народження також вільний, бо в собі

самому містить буття. Коли ж вчинок здійснений — іншими словами мертвий, — думка може їм житися. Ви запитаете: навіщо потрібна нам четверта заповідь? Це питання я передбачала, як передбачав його і «Глас Мовчання», де, як ви знаєте, всі сім заповідей включені в Лист аргументів. Так, моя дитино, все передбачено «Гласом», і це свідчить про божественне його походження. Бо передбачення і внутрішнє знання суть печатка божества. Сказано в Листі домашніх істин: «Легко мати гострий ніс, спрямований зовні, але важко мати гострий ніс, спрямований всередину. Бо повітря — розріджене, а плоть — щільна...». Вибачте, про що це я почала говорити?

— Ви пояснювали мені четверту заповідь.

— Абсолютно вірно. Що велить нам четверта заповідь?

Спершу зважся, а вже потім

І про принципи згадай.

Зауважте, тут не сказано: «спочатку згадай про принципи, а вже потім приймай рішення». Бо заповідь ця пояснює, що принципи є як би квінтесенцією, яку розчиняють наші вчинки, але не суть причини або мотиви вчинків, як думали бідні еретики. І тому четверта заповідь велить пам'ятати, що кожен твій вчинок рано чи пізно вплине на принципи. Однак не личить, щоб люди раптово переробляли або перекроювали свої принципи. Приймавши тверде рішення, людина повинна згадати і про принципи і, приступаючи до дії, по можливості їх щадити.

— Але як же це застосувати до даного випадку, достойна Бджола?

— «Юна кров кипить без вогню», сказано в Листі домашніх істин. Як ви нетерплячі, дитино! Хіба ви не чуєте, що з самого вашого приходу я тільки про це і кажу. «Не звертай уваги на вигини річки: шлях до моря вона завжди знайде», сказано в Листі «Не звертай уваги». В даному випадку морем є питання, як вам примирити ваше рішення з принципами. Ваш обов'язок — проаналізувати шість інших заповідей і, приступаючи до дії, по можливості з ними рахуватися. Перша заповідь — зразок глибокої мудрості та поблажливості.

Турбот поменше чини

Чоловікові, жінці та звіру.

Ясно, що в даному випадку докторка Зама є особою, з якою ми повинні рахуватися. Якщо не помиляюся, в минулому вона схильна була хвилюватися, коли ви приймали аналогічні рішення. Тепер зверніть увагу, наскільки мудрі ці сім заповідей. На допомогу вам приходять п'ята:

*Небезпечна правда — гострий ніж.
Але все ж в міру брешеш.*

Божественна крапля мудрості, що впала з хмари вічності! Нехай ця хмара вічно кропить нас дощем! Нехай буде так! Ця заповідь вчить нас говорити правду дуже обережно. Гострий ніж безпечний тільки в руці мудрого та розумного. Ви самі повинні вирішувати, коли і як слід повідомити Замі про вжиті вами кроки. Можливо, випадок так і не трапиться. Тоді ви можете звернутися до другого рядка. Він вчить нас не зловживати брехнею, але брехати, думаючи про благо зацікавленої особи. Навряд чи потрібно зупинятися на тлумаченні другої заповіді:

*Даючи радість, не скупися,
Але гостя не перегадує.*

Безсумнівно, ви від неї не відступите. Я хочу лише звернути вашу увагу на серйозну небезпеку, яка загрожує вашим планам, буде ви відступите від припису, продиктованого другим рядком цієї мудрої заповіді. Отже, моя дитино, «гостя не перегадує».

— Будьте спокійні, достойна Бджола, цього закону я не переступлю.

— Перейдемо до третьої заповіді:

*Праця — радісна. Але ти
Помірно їй насолоджуйся.*

Як вам відомо, подвигу любові ми віддаємося радісно, але і в насолоді потрібно знати міру. Я не сумніваюся, що ви візьмете до уваги цю розумну пораду. П'яту заповідь я вам вже розтлумачила, згадаємо тепер шосту:

*На чоловіка ближньої не дивися
З гріховним бажанням.*

Цій заповіді ви повинні приділити найбільшу увагу. Хоча вона повчає жінок, але, безсумнівно, її слід застосовувати також і до

чоловіків. Формально вона забороняє бажати заміжніх та одружених, але, зрозуміло, ця заборона поширюється і на незаміжніх та неодружених. В даному випадку мова йде не про жадання, але про спокусу Скрути, незаміжньої особи. Але за допомогою аналізу ми отримуємо можливість ухилитися від буквального тлумачення цієї заповіді, бо сказано в Листі аргументів: «Виняток — хвртка в огорожі закону». Чому шоста заповідь забороняє спокушати незаміжніх та неодружених? Лише з уваги до майбутніх їх супутників життя, бо сказано в Листі домашніх істин: «Заміжня із незаміжньої народжується, як рослина росте з насіння». А оскільки ви, розробляючи свій план, мали на увазі лише благо С'Ірбара, якого хочете зробити супутником життя Скрути, то про ухилення від шостої заповіді не може бути й мови. Про сьому заповідь я не скажу ні слова. Ви завжди ставилися з великою увагою і до неї, і до мене, і з почуттям справжньої подяки я повинна розцілювати вас, моя дитино!

Сказано — зроблено. Але подальші розмови були перервані стуком у двері. У келію увійшла послушниця.

— Бджола Рорарора, хай буде з тобою Мовчання!

— Та не вичерпається воно! Що привело тебе сюди?

— Достойній Бджолі Мурмрі відкрилося в медитаціях, що у Вулику знаходиться Ч'Зама. Вона бажає його побачити і з радістю дарує йому пораду та розраду.

— Скажи достойній, що я негайно приведу до неї Ч'Заму. Але Ч'Зама дуже поспішає і шкодує, що не може залишитися довго.

— Достойна Бджола, — сказав Ч'Зама, коли послушниця вийшла, — здається, Мурмра — близький друг Ра. Як би мені хотілося побачити сьогодні Ра! Я відчуваю, що це необхідно для успіху моєї справи.

— Справді, моя дитино? Ну що ж, хай буде так! Якщо від цього залежить успіх справи, я не можу вам відмовити. Але нам доведеться в загальних рисах викласти ваш план Мурмрі.

— Я не заперечую.

Коли Ч'Зама та його вірна Бджола увійшли в келію Мурмри, ця достойна особа — в ордені вона досягла другого ступеня — була занурена в читання «Гласу Мовчання». Вона чула, як вони увійшли,

але око не підняла. Протягом декількох хвилин відвідувачі чекали мовчки. Нарешті Мурмра закрила книгу і вимовила:

— Ласкаво просимо, Ч'Зама. Сідайте. Сідай, Рорарора.

— Достойна, — почала Рорарора, — Ч'Зама приїхав сюди у справі і від тебе чекає поради і допомоги. Якщо ти мені дозволиш, я розповім. . .

Мурмра лівою рукою торкнулася Сови, яка була витатуювана у неї на грудях. В ордені цей жест закликав до Мовчання. Зніжковівши, Рорарора замовкла, а Мурмра проголосила:

— Я знаю. Доброчесність мені все відкрила.

(Вже не вперше Мурмра проявляла надприродний дар ясновидіння. Вона завжди була в курсі того, що відбувалося в суміжних келіях, або в келії Рорарори, що знаходилася якраз під келією Мурмри.)

— Дитя, — продовжувала Мурмра, звертаючись до Ч'Зами, — в «Гласі Мовчання» знайдете ви допомогу і пораду. Послухаємо, що скаже він нам сьогодні.

Вона розкрила книгу і, підвищивши голос, почала читати співуче: *«Було це в ті дні, про які ви нічого не пам'ятаєте. Тоді не мала слониха бивнів, а хвіст у неї був довгий і спускався він до землі. Прийшла слониха до Мовчазної Першопринцини і стала скаржитися:*

— Дивний цей світ. Я не можу відрізнути хобота свого від хвоста, а подруги дразнять мене і називають звіром з двома хвостами. А коли я втомлююся, я не знаю, в який бік іти.

Пояснила їй Мовчазна Першопринцина:

— Хобот твій висить проміж очей твоїх.

— Але очей своїх я не бачу, — заперечила слониха, — а отже, і не знаю, де в мене хобот.

Тоді Мовчазна Першопринцина повеліла, щоб два бивня вирости по обидва боки її хобота, а на задніх ногах бивнів не було. Але незабаром повернулася слониха і знову стала скаржитися:

— Дивний цей світ. Подруги мене називають звіром з двома хоботами. Вони бояться мене та мені не довіряють.

Сказала Мовчазна Першопринцина:

— Твої подруги жартують.

А слониха запхикала:

— Ні, вони не жартують, о Мовчазна Першопрчина. Пожалій мене! Відріж мені або хобот, або хвіст. ☆

— Що ж відрізати? — запитала Мовчазна Першопрчина.

— Відріж хвіст! — попросила слониха.

І коли повернулася слониха до своїх подруг, вони стали кепкувати з її короткого хвоста, але вона чванилася і говорила:

— Легко мати довгий хвіст, але не у всякого ніс довгий.

Тоді розгнівалася Мовчазна Першопрчина на чванливу слониху і, піднявши відрізаний хвіст, зробила з нього нову тварину, яка нагадувала і хвіст, і хобот.

Так народилася змія».

Слуга Мовчання та її відвідувачі слухали, опутивши очі долу, а потім хором вигукнули:

— Хай буде так! ☆

Мурмра продовжувала:

«Було це в ті дні, про які ви нічого не пам'ятаєте. Тоді у ворони голос був мелодійний, і співала вона краще солов'я. Але сталося так, що залетіла вона на млин, і ледь не засипало її борошном. Нарешті вибралася вона на волю і полетіла, але пір'я її стало білим. Пролітаючи над річкою, вона побачила у воді своє відображення та від жаху втратила голос. Скорбота спонукала її опуститися на землю і згадати про чесноти мовчання. Так, віддаючись сумним роздумам, сиділа вона біля підніжжя пагорба. В цей час по дорозі проїжджав автомобіль, і шофер раптово перевів його на іншу швидкість. Сильно перелякалася ворона. Вона затремтіла всім тілом, і обсипалося борошно, що вкривало її пір'я. І тоді знову повернувся до неї голос, але з того часу замість мелодійного співу з горла її виривається звук, що нагадує хрипіння автомобіля при переході його на іншу швидкість».

— Хай буде так! — вигукнули всі присутні. Достойна Бджола продовжувала:

«Було це в ті дні, про які ви нічого не пам'ятаєте. Тоді якась ослиця була настільки чутлива, що не могла їсти траву, на яку сонце кидало її тінь. І на пасовище вона завжди стояла мордою до сонця. І їла

траву — траву, на яку падала тінь від її носа. Але цієї тіні вона не бачила і була щаслива».

Мурмра почекала, поки слухачі не відгукнулися:

— Хай буде так!

Потім вона урочисто вимовила:

— Ч'Зама, схиліться перед мудрістю «Гласу». Галасливі³³ проявляють дещо зневажливе ставлення до Листу дотепів та веселощів. Але, прослухавши ці три притчі, ви, безсумнівно, переконалися в тому, наскільки необґрунтована така зневага. Ви починаєте справу серйозну, що вимагає великої обачності. Пам'ятайте ж, що ви завжди повинні знати, де у вас хвіст і де хобот. Найбільш проникливі з нас іноді помиляються і, задкуючи, уявляють, ніби йдуть вперед. І подбайте про те, щоб з хвоста, залишеного вами далеко позаду, не народилася змія. Пам'ятайте в польоті своєму про загрозову небезпеку побілити і втратити голос. Бо, якщо згодом ви знову знайдете голос, мелодійним він вже не буде. І перш за все дбайте про те, щоб ваша ослиця їла траву, стоячи мордою до сонця!

— Я збережу в пам'яті всі ваші повчання, достойна Бджола. Я не забуду, що джерело мудрості б'є з вуст Мовчання.

— Здається, ви хотіли бачити Піднесену?

— О, якби це було можливо! — вигукнув Ч'Зама.

— Ви її побачите. Але не знаю, чи почуєте її. Піднесена проводить ці дні в мовчанні, і на очі її спустилася тінь малої смерті. Але ходімо, дитино, я проводжу вас до неї. Дайте мені опертись на вашу сильну руку, бо велика тяжкість мого тіла. Рорарора, ти можеш нас не супроводжувати.

Важке тіло Мурмри, незграбно перевалуючись, поплигло до виходу. Вона нагадувала якусь гігантську тварину, вирвану з рідної стихії. Ч'Зама, легкий і граціозний, йшов біля неї. Вийшовши в коридор, вони попрямували до ліфта і увійшли в величезну кабінку, яка піднімалася найміцнішими сталевими тросами. Благополучно діставшись до поверху Мертвого Мовчання, Мурмра перевальцем попрямувала до келії Ра, а Ч'Зама, охоплений побожним жахом,

³³ «Галасливими» називалися у ебонітів миряни. (Примітка автора.)

слідував за нею навшпиньки. Біля дверей, прикрашених зображенням сови, стояла послушниця. Очі її були закриті; можливо, вона спала. Мурмра не звернула жодної уваги на настільки незначну особу, що важила не більше двохсот вісімдесяти фунтів. Не постукавши, вона увійшла в святилище і знаком покликкала Ч'Заму.

Ця келія була схожа на всі інші. Але посеред кімнати громадилася на підлозі якась чорна маса. То була Ра. Стоїть вона, сидить або лежить — важко було сказати. Ця туша, що містилася на підлозі, нагадувала пагорб, який хвилястими складками спускається до долини. На очі її були опущені «штори малої смерті»; товсті губи затиснуті пружкою зі слонової кістки, що зображувала сову.

Мурмра звернулася до неї з такими словами:

— Найвагоміша, я валяюсь перед тобою в пилу. Галасливий друг прийшов відвідати тебе. Прекрасний Ч'Зама. (Ра відкрила ліве око і знову його закрила.) Він просить твоєї поради по одній важливій справі. У Ч'Зами є брат, молодший за нього на десять років. Він такий само гарний, як і самий Ч'Зама. (Ра знову відкрила ліве око і знову його закрила. Руки її спочивали на колінах. Вона повільно підняла один палець. Мурмра, яка розуміла всі її жести, підвела Ч'Заму впритул до цієї німої туші.) Брат Ч'Зами закоханий в Скруту. Вона була тут минулого тижня. Струнка. Гарні очі. Високе чоло. (Ра відкрила ліве око і знову його закрила. Потім як матір погладила Ч'Заму по руці.) Скрута байдужа. Ч'Зама задумав добитися її уваги, а потім направити її до свого брата.

На цей раз Ра широко розкрила ліве око і посміхнулася цим оком Ч'Замі. Знявши сову, що замикала їй рот, вона вказівним пальцем тильнула в бік Ч'Зами і прохрипіла:

— Х р р р...

ГЛАВА Х

Про пригоди Ч'Зами на суші і на морі

куштувавши меду мудрості з квітів, зібраних на галявині Мовчання, Ч'Зама спокійно чекав вечора. Свій план він вирішив привести у виконання між дев'ятою і одинадцятою годинаю. Як було домовлено вранці, докторка Зама вирушила до докторки Бели, і молодий чоловік не сумнівався в тому, що великі жінки, занурившись в наукові дослідження, згадають лише на світанку про існування реального світу. Вранці, коли С'Теланга повідомив йому в Головному сквері про запрошення Шови покататися по затоці, Ч'Замі прийшла в голову смілива думка. Займаючись домашнім господарством, він навчився бути ощадливим і знаходив, що до щасливих випадковостей, як і до грошей, потрібно ставитися дбайливо. Цю прогулянку по затоці він відніс до категорії щасливих випадковостей і твердо вирішив її використати.

О пів на восьму Ч'Зама, одягнений просто, але елегантно, пішов в свою улюблену рожеву альтанку і натиснув кнопку дзвінка. (Звертаю увагу читачів: ця альтанка з троянд служила Ч'Замі як би будуаром.) Негайно з'явився Зук, і Ч'Зама віддав йому такі розпорядження:

— О дев'ятій годині до мене прийде одна знайома. Будь ласка, проведи її прямо сюди. Поки вона буде тут, зі мною, нехай ніхто мене не турбує. Мені потрібно поговорити з нею про одну дуже важливу справу, ти здогадаєшся, про що, коли її побачиш. А ти тим часом не відводь очей з затоки. Близько дев'ятої години — можливо, пізніше — від північної пристані відчалить човен. Човен з двома пасажирами — жінкою і чоловіком. Десь о пів на десяту вони будуть плисти близько рифа, тому що на той час їм набридне гребти, і вони кинуть весла, а течія потягне човен в ту сторону. За цим човном ти повинен стежити. Коли побачиш, що його тягне течією, свисти, але не голосно. Слух у мене хороший. А далі вже моя справа.

— Добре, господар.

— Почекай. Дуже можливо, що ми теж здумаємо покататися по морю. Приготуй заздалегідь човен.

— Слухаю, господар.

— Почекай. Що робить С'Ірбар?

— Сидить у себе в кімнаті. З ним перебуває Чеснота. Здається, він щось пише. У всякому разі, писав, коли я до нього заглянув. Що ви ще покладете на мої плечі?³⁴

— Більше нічого. Хоча ні, постій! Якщо човна ти не побачиш, або вони попливуть в іншу сторону, не давай свистка і не підходь до альтанки.

— Добре, господар.

— Ну, спасибі, Зук.

Залишившись один, Ч'Зама вирішив почитати. У рожевій альтанці було декілька електричних лампочок, що за формою нагадували троянди. Коли ці лампочки світили, навряд чи хто-небудь міг би їх відрізнити від справжніх квітів. Того вечора Ч'Зама розкрив збірник п'єси Скрути, але очі його відривалися від книги, а думка намагалася охопити весь світ.

«В якому дивному світі ми живемо! Ось, наприклад, я, чесний і врешті-решт позитивний чоловік... Правда, я не відмовляюся від розваг... Я хочу захопити знамениту письменницю, що користується репутацією жінки холодної та стриманої, хочу захопити її, щоб порадувати хлопчика, який в неї закоханий, хоча по суті поняття не має про те, що таке любов. Зав'язка цікава! Непоганий сюжет для нової п'єси Скрути! Цікаво, коли почав я плести цю павутину? Звичайно, цю подорож в невідому країну я роблю для С'Ірбара, але чи не здається вона мені захоплюючою сама по собі? Чи пустився б я в плавання, якби корабель не припав мені до смаку? Чи погодився б я пожертвувати собою для брата, щоб завоювати... ну, скажімо, докторку Тангаву (вона — вилитий гіпопотам), або докторку Суангсуу, довгу та слизьку, як змія? Але, звичайно, С'Ірбар не міг би в них закохатися, отже, безглуздо про це міркувати. Чому ми завжди аналізуємо наші вчинки та розпорюємо ляльці живіт, щоб висипати з неї тирсу?.. Я стаю філософом! Мабуть, такий настрої відповідає любовній грі, особливо на перших її стадіях. О Скрута,

³⁴ Цей вислів слід розуміти: «Чи немає у вас ще якихось розпоряджень?». (Примітка автора.)

зараз ти наближаєшся до цього будинку, не підозрюючи, що невід розкинутий і рибалка чекає! Дивний рибалка, який в той же час є і приманкою... Я чую кроки. Ось моя золота рибка...».

— Ч'Зама, я лежу перед вами в пилу.

— Хай буде пил м'яким ложем для вас, Скрута. Будь ласка, сідайте. На жаль, всі, кого я сьогодні запросив, мене зрадили. Повідомили мене по телефону, що не можуть прийти. ☆

— Це мене дуже радує... ☆

— Як ви галантні, Скрута!

— Ні, я тільки щира. Загальна розмова — це не моя сфера. Я віддаю перевагу tête à tête.

— Але в своїх п'єсах ви майстерно будуете діалог.

— Ч'Зама, ніколи не судить про письменницю за її п'єсами. Часто вона дає в них те, що чуже її натурі. ☆

— Ви говорите про себе?

— Мабуть. Але, прошу вас, не штовхайте мене на шлях зізнань.

— Навпаки, мені б дуже хотілося вас підштовхнути. Ви мовчазні, а це мені не подобається. Нехай віддаються Чесноті мешканки Вулика. Будь ласка, поясніть мені фразу, яку ви тільки що кинули, і наведіть який-небудь приклад.

— А що саме я сказала?

— У своїх п'єсах ви подаєте те, що чуже вашій натурі.

— Спробую пояснити. Може, ви звернули увагу, що я завжди виводжу дуже багато дійових осіб?

— Так, я помітив. Дійових осіб у вас більше, ніж у кого б то не було з наших драматургів.

— І, проте, я ненавиджу людей. Найкраще я себе відчуваю на самоті або наодинці з ким-небудь. Але досить говорити про мене!

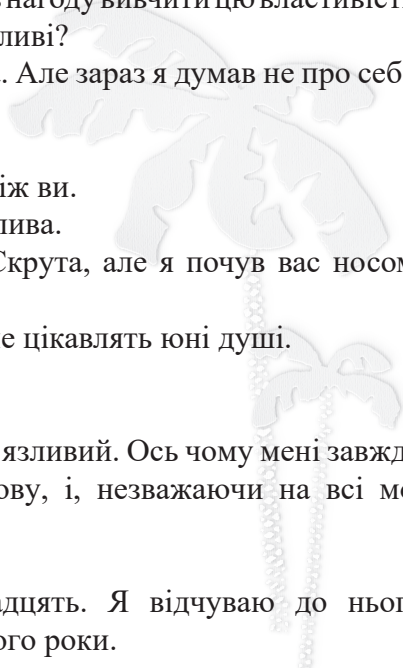
— Ні, ні, ви занадто цікаві, Скрута, щоб про вас не говорити. А що вам не подобається в людях?

— Мені нудно з ними. Я все про них знаю.

— А, ось доля психолога! Проте... проте...

— Так?..

— Хочете, я теж наведу приклад... наскільки ваше життя не в'яжеться з вашою творчістю?

-
-
- Говоріть, Ч'Зама. Я вся — увага.
- Ви не образитесь?
- А чому мені ображатися?
- Це трохи нескромно.
- Ні, не ображуся.
- У п'есах ви одну з головних ролей відводите любові.
- Ви хочете сказати, що в моєму житті любов ніякої ролі не грає?
- Так...
- Скрута, я не хотів звертати вас на шлях Чесноти, улюблений ваш шлях. Про що ви думаєте?
- Про вислів з Листа домашніх істин: «Сором'язливість пожирає соромливих і з вчинків їх витягує серцевину».
- Прекрасний вислів, але чому він спав вам на думку?
- Так... випадково.
- Дивно... Поки ви віддавалися Чесноті, я теж думав про сором'язливість. Справа в тому, що я мав нагоду вивчити цю властивість.
- Як, Ч'Зама! Невже ви сором'язливі?
- Ні, хоча боязкість мені знайома. Але зараз я думав не про себе, а про свого брата С'Ірбара.
- Він сором'язливий?
- О так! В значно більшій мірі, ніж ви.
- Я вам не говорила, що я соромлива.
- Так, цих слів ви не сказали, Скрута, але я почув вас носом. Втім, я і раніше це знав.
- Поговоримо про С'Ірбара. Мене цікавлять юні душі.
- Ви самі ще не старі, Скрута.
- Поговоримо про С'Ірбара.
- Я вам уже сказав, що він сором'язливий. Ось чому мені завжди буває важко втягнути його в розмову, і, незважаючи на всі мої вмовляння, він уникає людей.
- Скільки йому років?
- Нещодавно виповнилося двадцять. Я відчуваю до нього батьківські почуття. Таким я був в його роки.
- Таким же сором'язливим?

— Ні. Адже у нього сором'язливість межує з хворобою. Він не виносить товариства людей.

— Що ж він робить? ☆

— Полює. Переважно на тигрів. Він подарував мені ось цю шкуру, яка лежить у ваших ніг. Пише вірші.

— Який оригінальний хлопчик! Я його бачила? ☆

— І так і ні. Ви кілька разів зустрічали його тут, в будинку. Але оскільки ваш погляд завжди спрямований у глиб вашої душі...

— Як, Ч'Зама, ви знову переводите розмову на мене? Ви — неблаганний ворог. ☆

— Від щирого серця бажаю, щоб найлютіші ваші вороги ставилися до вас так, як я. Або вам здається, що я погано з вами розмовляю?

— О, ні, тут я відпочиваю, Ч'Зама. Повірте мені, я дуже самотня.

— Невже це правда? Ви так добре розумієте людей... ☆

— Мабуть... Тому-то я і самотня. В розумінні — запорука самотності. І зауважте, що драматург, зображуючи пристрасті, тим самим захищає себе від реальних пристрастей, які є долею тих, хто живе для себе, а не для глядачів. Я вам заздрую, Ч'Зама.

— Тепер моя черга, Ч'Зама, сказати вам, що я не хотіла звертати вас на шлях Чесноти, шлях для вас незвичайний.

— Дотепно сказано, Скрута! Ваші гостроти подобаються мені більше, ніж ваші здогадки, які часто не потрапляють в ціль.

— Хіба ви не щасливі, Ч'Зама? Але, можливо, я не маю права...

— Я вам даю це право, друже мій. Будьте спостережливі, і ви побачите, що самотність випала на долю не тільки вам.

— Невже ви самотні, Ч'Зама? Ви завжди веселий і смієтесь!

— А хіба сміх не є часто піною скорботи?

— Чи можу я дізнатися причину вашого смутку?

— По суті я і сам не знаю, Скрута. Але відчуваю, що мені було б легше, якби я мав близького друга.

— О Ч'Зама, мене давно вже тягне до вас! Здається мені, причина скорботи у нас одна. А я і не підозрювала... Я теж... Проклята сором'язливість — моя тюрма.

— Дайте мені вашу руку, друже мій. Ми спробуємо допомогти один одному. Значить, я вгадав? У вашому житті любов грала лише незначну роль?

— Ч'Зама! Чи можу я сподіватися, що ви будете такі добрі до мене... Цих слів чекав Ч'Зама. Сказані вони були з тим запалом і хвилюванням, які заслуговують на глибоку та зосереджену увагу. Але сталося так, що одночасно з цими словами до слуху Ч'Зама долетів свист — неголосний, але наполегливий.

Провівши Скруту до альтанки Ч'Зама, вірний Зук зайняв свій пост біля парапету і став дивитися на північну набережну. Затока була оповита темрявою. На тлі темно-синього неба чітко вимальовувався чорний силует пагорба, який замикав бухту зі сходу. Уздовж північної набережної простяглася лінія світлих точок, які відображалися у темній воді. Прислухаючись до тихого плескоту води біля парапету, Зук занурився в роздуми. Погляд його був спрямований на північну пристань, а думка полетіла до далеких пагорбів, де він провів свою юність. Ось чому він не помітив, як з-за чорного пагорба виплив срібний серп місяця, і на темну гладь води лягла світла смуга, що обривалася біля самих ніг Зука. Інший кінець її торкався північної пристані. За кілька кроків від пристані Зук побачив самотню фігуру жінки. Жінка стояла нерухомо і, мабуть, когось чекала. Незабаром до неї наблизилася інша фігура, а через кілька хвилин від пристані відчалив човен і перетнув блискучу смугу місячного світла. Зук переконався, що в човні сидять двоє — чоловік і жінка.

Обидва енергійно гребли, лишаючи по собі легкі бризки, по яким пробігали довгі срібні пальці місяця. Через деякий час один з веслярів опустил своє весло, і човен поплив повільно, ухиляючись від прямого шляху. Гіпотеза Ч'Зама підтвердилася — човен плыв по волі течії. Течії наполегливої та завзятої. Але як сказано в Листі домашніх істин: «Шлях наполегливості довгий, але вузький». Течія завжди відрізняється постійністю, і в затоці Ебону вона незмінно утягує плавців до рифу. Саме туди відносило течією маленький човен, за яким стежив Зук. У цей момент він дав свисток.

«Сигнал Зука! — подумав Ч'Зама. — Пора перейти до інтермедії».

Відсторонивши Скруту, яка встала і підійшла до нього, він повернув вимикач. Спалахнули все лампочки, приховані в рожевих кущах альтанки. Сліпучий світ залив альтанку. Скрута була шокована.

— Навіщо ви це зробили?

— Вибачте. Іноді напівтемрява діє мені на нерви. Стає важко дихати. Сядьте. Дайте мені вашу руку.

— Сподіваюся, я не...

— Ні-ні! Ви тут ні при чому. Всьому виною спека. Вночі, коли прохолодно, я відчуваю себе значно краще. Зараз все пройде. Зазвичай я в таких випадках йду до моря. Мені допомагає прогулянка по затоці.

— Так давайте влаштуємо...

— А ви любите такі прогулянки? Човен завжди чекає мене біля парасету.

— Дуже добре. Я буду гребти.

— Ні-ні, гребти буде мій слуга Зук. І я впевнений, що С'Ірбар погодиться...

— Ваш брат вдома?

— Так.

Ч'Зама подзвонив. З'явився Зук.

— Зук, ми хочемо покататися на човні. Будь ласка, скажи С'Ірбару, що я кличу його. Але він не повинен знати, що я тут не один... І приготуй човен.

Мовчання. Потім біля входу в альтанку з'явилась струнка юнацька постать, немов замкнута в рамку з троянд.

— Зайди, С'Ірбар. Тут нікого немає, крім Скрути. Адже її ти знаєш.

— Лежу перед вами в пилу, С'Ірбар. Як ви чарівні під цією аркою з троянд!

— Хай буде пил м'яким ложем для вас, Скрута, — тремтячим голосом відповів юнак.

— С'Ірбар, ми вирішили покататися на човні. Мені б хотілося, щоб ти поїхав з нами.

— Якщо ти хочеш...

— А ти?

— Я згоден, Ч'Зама.

— Попереджаю, С'Ірбар, що Ч'Зама змусить вас гребти.

— Адже ти нічого не маєш проти, С'Ірбар?

— Я буду гребти, Ч'Зама.

В цю хвилину з'явився Зук і доповів, що човен біля пристані. Компанія вийшла з альтанки і попрямувала до моря. Попереду йшов Зук, за ним С'Ірбар, потім Скрута; хід замикав Ч'Зама. Якби Зук мав очі на потилиці, він би побачив на обличчі С'Ірбара задумливу посмішку; здавалося, юнак міркував: «Цей приземкуватий чорнуватий хлопець поняття не має про муки любові. Ось чому сором'язливість йому не притаманна». Якби у С'Ірбара були очі на потилиці, він би помітив, що обличчя Скрути освітілося посмішкою, а в зірках очей спалахнули вогники; пильно вдивлялась вона в струнку фігуру граціозного юнака, що йшов попереду, і про щось думала... А якби у Скрути були очі на потилиці, від її уваги не вислизнула б лукава посмішка, що пробігала по обличчю Ч'Зама. Він згадував комедію тіней, розіграну не так давно на цій самій доріжці. У комедії одну з головних ролей грала тінь Скрути — Скрути, яка зараз вступила на «правильний шлях». «На правильний шлях», подумки повторив Ч'Зама, бо в Листі «Не звертай уваги» сказано: «Не звертай уваги на дорогу, по якій ступають твої ноги — значення має шлях, обраний твоїм серцем». Так вони йшли один за одним, а на їхніх обличчях блукали посмішки. Справедливо говорить «Глас Мовчання»: «Три гірлянди обвивають світ: гірлянда посмішок, гірлянда сліз та гірлянда аргументів».

Тепер два човни пливли по гладі затоки. Чи була передбачена долею їх зустріч? І якщо так, то де? В якійсь точці мали зійтися їхні шляхи. Чи не для того, щоб ця зустріч породила нові події? Сказано в Листі домашніх істин: «Свобода — поїзд, який, не відчуваючи рейок, вважає себе автомобілем».

Два човни вільно ковзали по гладі затоки, повільно, але неухильно наближаючись до наміченої мети. Наміченої? Так, мета була намічена Ч'Замою. «Чого хоче чоловік, того хоче й Мовчазна Першопричина», свідчить старе ебонітове прислів'я.

Зук і С'Ірбар веслували ритмічно та машинально. Думки Зука знову полетіли до далеких пагорбів, а С'Ірбар задумався, розглядаючи благородний лоб Скрути. Ч'Зама сидів біля керма;

Скрута, зайнявши місце поруч з ним, стежила за місячними відблисками, що пробігали по воді.

— Вам добре, Скрута?*

— Втомлені очі відпочивають, впиваючись місячним світлом та морем.

— Я знаю ще один п'янкий напій. Напій з неба та зірок. Чи траплялося вам їм насолоджуватися? Для цього потрібно лягти на дно човна та дивитися на небо.

— Здається, цим займається та, що пливе в тому човні.

— Ви помиляєтесь.

— Помиляюся?

— В тому човні плывуть двоє, Скрута.

— Звідки Ви знаєте? Я бачу тільки два весла.

— Так, але весла ці призначені для двох веслярів. Хіба ви не бачите, що вони знаходяться не на одній лінії?

— Як ви спостережливі, Ч'Зама!

— О ні! Якби ваш погляд не був спрямований в глиб душі, ви б теж вловлювали різницю між одним та двома!

— Як би там не було, але ми скоро дізнаємося, скільки людей перебувають в тому човні. Ви тримаєте курс прямо на неї.

— Хіба ви не помічали, Скрута! Коли сидиш біля керма, то мимоволі посилаєш човен до того предмету, про який випадково зайшла мова.

— Абсолютно вірно. Це можна застосувати і до уряду. Варто міністрам заговорити про загибель країни, і — можете бути впевнені — до неї вони й поведуть країну. А ви ведете нас прямо...

Крик. З дна човна піднялися дві фігури. Ч'Зама встиг впізнати в них тих, кого розраховував побачити. Він різко повернув кермо. Але повернув не в той бік. Не в ту сторону?.. Пролунав тріск, пронизливий крик та плескіт води.

Ч'Зама не розгубився.

— Зук, витягни леді. А ти, С'Ірбар, рятуй молодого чоловіка. Він не вмє плавати.

Знову сплеск. Незабаром біля борту човна з'явилось мокре обличчя Зука; правою рукою він притискав до себе голову Шови — Шови,

завжди такої блискучої і дотепної, але зараз вона була непритомна. За допомогою Ч'Зами поклали дорогоцінну ношу на дно човна, і незабаром безсмертний дух повернувся в тлінну свою оболонку. Через секунду Шова вже не проти була б взяти участь в розмові, але тим, хто був у човні, було ще не до розмов. Всі вони напружено стежили за С'Ірбаром, який мужньо намагався врятувати С'Телангу. Останній був притомним і, боркаючись у воді, тільки заважав своєму рятівнику, піддаючи серйозній небезпеці обох.

— Вибийте з нього пам'ять³⁵, господар С'Ірбар!

С'Ірбар не забарився та вчинив згідно пораді вірного Зука. Піднявши гнучку м'язисту руку, він важко опустил кулак на витончений ніс С'Теланги. Приголомшений ударом, С'Теланга перестав борсатися і незабаром опинився на дні човна поряд з Шовою. Здавалося, точно так само лежав він поруч з нею кілька хвилин тому, але скільки подій відбулося за цей час!

Ч'Зама зайняв своє місце біля керма, а Зук і С'Ірбар сіли на весла. Човен, ковзаючи по воді, плів назад, до парасету. Лежачи на жорстких нерівних дошках, С'Теланга безвольно віддався своїм думкам.

«„Щастя швидкоплинно, а час не скупиться на всілякі витівки“». Тільки сьогодні зрозумів я цей вислів з „Голосу Мовчання“. Мені було жарко, а зараз холодно. Був я сухий, а зараз мокрий. Гордістю сповнилося моє серце, а зараз принижений я. У тиші насолоджувався я щастям, а зараз страждаю на людях. Плив я в своєму власному човні, а зараз лежу в човні сусіда свого. Що може бути гірше сусіда? „Якщо звать тебе ‚Шостий‘, біжи від ‚П'ятого‘ і ‚Сьомого““, говорить прислів'я, і це абсолютно справедливо. Я охоче вірю, що Ч'Зама вчинив це не навмисно, але зараз він, звичайно, в захваті. І тим не менше я б готовий був його пробачити, якби С'Ірбар не вдарив мене по носу. Боюся, чи не зламаний ніс. Безсумнівно, він роздувся, але я не наважуюся помацати. Я відчуваю, як він опух, а по щоці у мене щось тече. Може, вода, можливо, кров. Еге, за словами Ч'Зами, С'Ірбар занадто погано себе почуває, щоб брати участь в змаганні! Краще я відмовлюся від цієї божевільної витівки, хоча Шова, здається, від неї в

³⁵ У ебонітів цей вислів означає: «Дайте йому по носу». (Примітка автора.)

захваті. Але я зовсім не в захваті. Не хочу жити чужим розумом, коли і у мене є голова на плечах. А я завжди дотримувався такої думки: слід уникати змагань, в яких головну роль грає фізична сила, раз я можу довести свою перевагу в області інтелектуальній...».

— Зук, перенеси Шову, а С'Ірбар нехай займається С'Телангою, — пролунав голос Ч'Зама.

Човен підійшов до пристані. Шова, поміркувавши, вирішила прикинутися сплячою, і Зук відніс її в сад та поклав на траву. С'Теланга зробив те саме і не пручався, коли С'Ірбар підняв його і обережно опустив на галявину, де лежала Шова. Тим часом Ч'Зама, зберігаючи повну холонокровність, командував.

— С'Ірбар, Зук, ступайте і переодягніться. Вам обом слід лягти в ліжку. Автомобіль Скрути чекає біля воріт. Може, вона погодиться доставити наших друзів додому.

Скрута охоче дала згоду, і через кілька хвилин обидві жертви нещасного випадку спочивали на широкому сидінні «Форда».

Зук і С'Ірбар віддалилися. Прощаючись зі Скрутою, Ч'Зама сказав:

— Повертайтеся сюди і повідомте мені, як вони себе почувають. Можливо, ворота будуть закриті. Ви ввійдете через хвіртку. Ось ключ.

ГЛАВА ХІ

В якій розповідається про те,
як жінка-історик втратила
свою холонокровність
та призвана була до порядку
слугою Мовчання,
а також наводяться зразки
ЕБОНІТОВОЇ МУДРОСТІ

ісля напруженої, але цілком задовільної тривалої дискусії зі своєю вченою подругою Белою, Зама повернулася додому, до дорогоцінних своїх карток. З собою вона несла пакунок, який представляв величезну цінність, бо в ньому знаходилася одна з трьох матриць статистичного журналу давнини. Про знахідку цих матриць вона згадувала в своїй доповіді, яка прикрасила її новими науковими лаврами.

Прямуючи до свого кабінету, вона мигцем подивилася в вікно, яке виходило в сад. Рожева альтанка Ч'Зами була освітлена. Здавалося б, що тут такого? Але ця дрібниця вивела Заму з рівноваги. Раптово прокинулися спогади, які дримали в закутках мозку, і вчинили такий розгардіяш, що в один момент розвіявся мирний настрій, викликаний перемогою, яку вона здобула над вченою своєю колегою Белою. Справедливе ебонітове прислів'я: «Заміжня жінка дихає зітханнями».

Зама кинулася в кабінет та поклала дорогоцінний пакунок на стіл. Потім знову підбігла до вікна, яке виходило в сад, щоб переконатися, що зір її не підвів. На жаль! Альтанка дійсно була освітлена, а біля входу в неї виднілися дві фігури; одна з них була добре знайома Замі. Їх пози вказували на те, що вони прощаються... і, мабуть, дуже ніжно. Зама стала спускатися зі сходів. Але в міру того, як збільшувалася відстань, що відділяла її від дорогоцінного пакунку, натягувалася невидима нитка, яка прив'язувала її серце до цього скарбу. Нарешті, Зама змушена була зупинитися. Вона згадала, що скарб давнини лежить на столі, де можуть його побачити цікаві погляди. Знову збігла вона наверх, тремтячи від страху, як би Зук або хто-небудь інший його не викрав. Ні, пакунок був цілий. Дбайливо та любовно сховала

вона його в дальній кут сейфа і двічі повернула ключ у замку. Лише після цього вона могла цілком віддатися іншій турботі, бо сказано в Листі домашніх істин: «Турботи наші подібні нашим пристрастям, а пристрасті наші подібні до лева, який завжди полює один».

Коли вона знову попрямувала до сходів, на них з'явився Ч'Зама. Побачивши дружину, він посміхнувся чарівною своєю посмішкою — і ніжною, і лукавою.

— Як пізно ти повернулася, Зама! — докірливо сказав він. — Що ти робила там весь вечір?

— Ти краще мені скажи, що ти робив, Ч'Зама! Хто ця жінка, яка була з тобою?

— Жінка? Та ти з глузду з'їхала! Після нашої маленької пригоди я нікого не бачив, крім Зук.

— Якої пригоди?

— Дрібниця... Це сталося під час катання на човні. Як тобі відомо, я запросив Скруту покататися по морю, щоб дати їй можливість частіше бачити С'Ірбара...

— Як мені відомо? Та ти мені ні слова не сказав!

— Зама, я говорив тобі! Ти нестерпна! Невже ти ніколи не зволиш жити в тому столітті, в якому живу я? Часто доводиться чоловікам скаржитися на байдужість своїх дружин. Що ж в такому випадку повинен сказати я, відокремлений від тебе тридцятьма століттями?

— Ну-ну, дорогий, хіба я мало про тебе думаю? Розкажи ж мені, що сталося.

— О, дрібниці... Зук і С'Ірбар веслували. Ми налетіли на човен, в якому сиділи двоє — Шова і С'Теланга, як з'ясувалося потім. Човен перекинувся, але ми їх врятували. Обидва перебували в досить жалюгідному стані, і Скрута відвезла їх додому в своєму автомобілі. С'Ірбар ліг спати, а я весь вечір читав, поки не прийшов Зук і не сказав мені, що ти повернулася.

— Зір мій стає все гірше та гірше. Я могла б покластися, що з тобою була жінка приблизно такого ж зросту і складу, як Скрута.

— Колись ти осліпнеш, якщо будеш так багато працювати. Цікаво, про що ти могла стільки часу говорити з Белою?

— О, ти ж її знаєш! Вона наполягає, що автомобіль Форда відноситься до четвертинного періоду, хоча я навела незаперечні докази на користь більш раннього його походження.

— І це змушує тебе дні і ночі просиджувати над книгами? Лягай спати. Ви, жінки, непоправні. ✧

— Одну секунду.

Зама пішла в кабінет і записала на акуратній маленькій картці інцидент, який тільки що стався. Потім вона лягла в ліжко, але заснути не могла. Зрештою зір її був не такий уже й поганий, а в минулому бували випадки, коли підозри її підтверджувалися; втім, щоб уникнути домашніх сварок, вона уникала повертатися до цього питання. Лежачи без сну, вона довго зітхала, але нарешті дихання її стало рівним, і Ч'Зама, який чуйно прислухався, впевнився, що зітхання перейшли в хропіння. Коли ж настав ранок, Зама, струснувши з себе дрімоту, переконалася, що за ніч в мозку її народилася ідея. Такі чудові дари малої смерті! Вона вирішила відвідати Вулик Мовчання і, заставши зненацька Рорарору, отримати ключ до таємниці.

Ще не встигло сонце скинути з себе хмарне покривало і відправитися на прогулянку, як велика вчена вийшла з дверей свого будинку і попрямувала до гаражу. Хоч вона не була спостережлива, але навіть від її уваги не вислизнуло, що шасі автомобіля густо обліплені жовтим брудом, який можна побачити тільки в долині річки Гло.

«Значить, він їздив туди вчора», — здогадалася вона.

Гіпотеза ця змусила її замислитись. Зама пам'ятала, чим зазвичай закінчувалися для її чоловіка відвідування Вулика. Остаточо укріпившись у своєму рішенні, вона негайно вирушила в дорогу.

Шум мотора відродив Ч'Заму від малої смерті. Оскільки вранці мозок працює особливо чітко, Ч'Зама негайно ж зрозумів, чим викликана ця подорож. Згадавши, що жоден автомобіль не може випередити послання, переданого по телефону, він підняв руку до полиці, що тяглася навколо узголів'я його ліжка. Але було тільки сім годин, а телефон містився над десятигодинним сектором, бо Ч'Зама завжди прокидався о десятій. Довелося зробити над собою зусилля та встати.

— Рорарора, достойна Бджола, від будинку тільки що від'їхало чудовисько на колесах, яким керує заміжня жінка. Я впевнений, що вона має намір вас відвідати.

— Сумніваюся, дитино. Я не варта відвідин настільки вченої особи. Хіба тільки...

— Саме так.

— А, розумію. Ну, що ж, дитино! Я прийму її з любов'ю і пригощу плодами мудрості, що виростають в тихих гаях Чесноти. Але скажіть мені, чи глибоко ви зачепили її душу гострим ножем правди? Згадайте п'яту заповідь, яка наказує нам користуватися цією небезпечною зброєю з обережністю, дуже обережно!

— Я був надзвичайно обережний, достойна Бджола. Я навіть не доторкнувся до її душі. Всьому виною — її підозрілість і... «історичне чуття», як кажуть її колеги.

— Так, чуття у неї гостре. Мовчазна Першопричина керує її носом. Нехай буде так. Я рада, моя дитино, що ви мені повідомили про майбутній візит. По крайній мірі, я встигну налаштуватися на піднесений лад, щоб гідно її зустріти. Про результати цього побачення я дам вам знати.

— Будь ласка, достойна Бджола!

— Але не по телефону. Ви повинні приїхати до мене.

— Із задоволенням. Шия моя тягнеться до побачення з вами. Але мені б хотілося знати результати раніше, ніж вона повернеться.

— Хіба ви не знаєте? До нас приїде вона засмучена і тут знайде мир. Бо така влада Чесноти. Втім, я вам протелефоную раніше, ніж прокричить Срібна Сова.

— Я б хотів вас попросити...

— В чому справа, чарівний друг?

— Чи не могли б ви влаштувати так, щоб Зама повернулася додому годині о десятій-одинадцятій вечора, не раніше?

— Ви думаєте, що вчорашня ваша самопожертва не принесла бажаних результатів?

— Поміляється, достойна Бджола. Гостя мого я не маю наміру «переговорувати». Але С'Ірбару потрібно дати можливість побачитися з нею наодинці.

— Мовчазна Першопричина благословила ваш задум, бо тільки вчора відбулася подія, завдяки якій мені вдасться затримати вашу дружину.

— Знайдено якісь письмена?

— Ні, краще! Але ви не повинні мене розпитувати.

— Не буду. Значить, я розраховую на вас: в Ебон вона повернеться пізно ввечері?

— Можете на мене покластися, мій чарівний друг.

Тим часом чудовисько на колесах мчало Заму до Вулику. Почуття повної самотності, яке навіть в присутності людей або навіть перед лицем природи не покидає сум'ятної душі, діяло на неї гнітюче. Мірне гудіння мотора дратувало її, як би підігрівало, підготовувало її тривогу.

«Я припустилася помилки. Те, що я побачила, слід було записати на картці негайно, а не через деякий проміжок часу. „Факти фіксує по першому враженню“ — ось золоте правило історика. Коли ж з області реального факт переходить в сферу фантазії, він перестає існувати як факт. Тепер я нічого не знаю, я не можу довести науково. Я знаю, що він там був. Знаю, що там була Скрута. Знаю, що вони стояли, притулившись один до одного під рожевою аркою. Це я знаю, хоча він все заперечує. І, проте, науково довести не можу. Принизливе становище! Бо я не можу вірити тому, що не підтверджується науковими даними. А цей факт з наукової точки зору не існує. Він не відповідає тим умовам, які я сама намітила в своєму „Вступі до керівництва по історичному критицизму“. А ці умови я вважаю необхідними для того, щоб припущення стало фактом. Першій умові він не відповідає. Третій не відповідає. Так само і четвертій в пунктах a, b та d. Не відповідає і шостій. Здається, він цілком відповідає лише другій: „Доведений факт не повинен суперечити обставинам, при яких він мав місце, іншими словами — він повинен бути правдоподібний“.

Не можна заперечувати, що... моє припущення правдоподібно. Але назвати його реальним фактом я не можу — ось що принизливо. І проте... подібні події кожен раз вганяють мене в безодню сумнівів. Рорарора доклала руку до цієї справи. Важко визначити, яку роль вона

відіграє. Вона так обережна! Потрібно застигнути її зненацька — ось один з кращих методів розслідування. Справедливо говорить Лист домашніх істин: „Сюрприз — грабіжник таємниць“. Небезпечна жінка ця Рорарора. Вона винуватиця багатьох моїх сумнівів. І зараз справа не обійшлася без її участі. Рорарора, Рорарора, Рорарора...».

Зама колихала свою тривогу, повторюючи під акомпанемент гулкового мотора гучне ім'я Мовчазної Бджоли. Коли автомобіль зупинився біля воріт Вулика, акомпанемент обірвався і Зама прокинулася.

Через хвилину вона вже входила в келію, де Рорарора віддавалася служінню Чесноті. В даний момент достойна Бджола була поглиблена в читання священної книги. Коли Зама увійшла в кімнату, Рорарора негайно ж відірвалася від книги і радо вітала гостю. Вона не приховувала свого здивування.

— Докторка Зама! Яка честь і яке щастя! І те й інше рідко випадає на мою долю. Як ся маєте, як йде ваша робота? Подумати тільки, що ви відірвалися від своїх досліджень, щоб нанести візит такому створенню, як я...

— Одну хвилинку, Рорарора! Вчора тут був Ч'Зама, і вчора ж, в результаті цієї поїздки сюди, Ч'Зама...

— О, який він чарівний! Як повинні ви пишатися таким чоловіком! Який він розсудливий, холоднокровний, урівноважений! А який у нього ніс! Ви не заперечуватимете, докторка, якщо я скажу, що ніс у нього не менш гострий, ніж у вас?

— Так, так, цілком правильно! Все це так! Але...

— О, звичайно, у нього є свої недоліки. У кого їх немає? Хіба мало їх у мене? Насмілюся помітити, дорога докторка, що і ви не безгрішні. Але згадайте, що сказано в «Гласі»: «Не звертайте уваги на сонячні плями, бо вони не можуть бути брудом». Та що й казати — без «Гласу» кроку не ступиш.

— Рорарора, досить базікати. Ч'Зама вчинив погано, дуже погано. Сталося це вчора — звичайно, після його візиту до вас. І більше я не маю наміру, чуєте, — не маю наміру допускати, щоб мерзенна ваша поведінка...

— Хай надихне мене Мовчазна Першопричина, і нехай буде моєю керівницею Срібна Сова! Невже я коли-небудь... Як могло статися...

— Перестаньте лицемірити! На цей раз я...

— Дотримуйтесь Чесноти!

Рорарора підхопилася; владний її тон негайно зробив свою справу.

— Очі опустіть долу! Як смієте ви кидати таке звинувачення слузі Мовчанья? Або ви думаєте, що ваші наукові розшуки... так, так, поговоримо про скандальну поведінку, про те, як ви наполегливо та безперервно працюєте! Який приклад подаєте ви своїм ближнім, повстаючи проти третьої заповіді, яка наказує працюю насолоджуватися помірно? Або ви, вчена жінка, забули про ту страшну небезпеку, яку тягне за собою порушення третьої заповіді? Забули про те, що любов до праці може привести нас до рабства, перетворити людей на в'ючних тварин? Соромтеся! Соромтеся!.. Каюсь і я, що дала себе захопити пориву праведного гніву!.. Звернемося до «Гласу»! Розкриємо священну книгу навмання... Будь-яке місце підійде... хоча б те, де лежить закладка. Слухайте:

«Було це в ті дні, про які ви нічого не пам'ятаєте. Мавпа, побачивши маятник, була вражена мірним його рухом, і шия її витягнулася, щоб бути на нього схожою. Прив'язавши кінець хвоста до гілки пальми, вона стала гойдатися як маятник і мірні її рухи задовольнили б найвибагливішого годинникаря. Серце її виповнилося гордості та самовдоволення; в ній запанував грайливий настрій. Фантастичні бажання пурхали навколо її серця; вона грала листям пальми, намагалася зривати кокосові горіхи і смикнути за хвіст білку, яка з заздрістю слідкувала за нею. Мірні її рухи стали рвучкими. Коли ж вона спробувала дотягнутися до горіха, який Мовчазна Першопрчина в нескінченному своєму лукавстві помістила на недосяжній відстані, хвіст розв'язався і мавпа, принижена в своїй гордості, здимаючи гуркіт, впала на землю».

— Ось прообраз вашого життя, вчена жінка, — продовжувала Рорарора. — Ви хотіли змусити серце ваше працювати, як працює маятник, проте, не вистачило у вас сил протистояти спокусі гордості та пристрасті. Забувши про наукові закони, спираючись на безглузде припущення, ви прийшли, щоб кинути на безневинне серце потік принизливих слів.

— Вибачте, достойна Бджола. Дійсно, наукових доказів у мене немає, але мушу сказати, що моє припущення обґрунтовано, про що свідчать мої органи чуття...

— Послухаємо, що скаже «Глас», — суворо сказала Рорарора.
«Було це в ті дні, про які ви нічого не пам'ятаєте. Молода мавпа — орангутанг — проковтнула яйце разом зі шкаралупою, причому жодної крихти не залишилося у неї на губах. Пишаючись своїм успіхом, оголосила мавпа, що так само точно може проковтнути вона будь-яке яйце. Лисиця, почувши її, запитала:

— *Навіть яйце дикобраза?*

— *Навіть яйце дикобраза!* — швидко відповіла молода мавпа.

Лисиця втекла, але незабаром повернулася, посміхаючись у всю морду. У правій лані тримала вона колючу грушу, неспілу, тверду та з шипами.

— *Ось, дивовижний мій друг, мені вдалося знайти яйце, тільки що знесене дикобразом.*

І молода мавпа з надзвичайною самовпевненістю взяла його і сунула в рот. Довго вона його жувала, бо виявилося воно жорстким та колючим. Хоча очі її наповнилися сльозами, але вона не промовила ні однієї скарги і проковтнула все... все, крім крапельки крові, що виступила в куточку її рота. Проковтнувши останній шматок, вона витерла пальцем краплю крові та безтурботно сказала:

— *Який червоний жовток у яйця дикобраза!*

А лисиця відгукнулася:

— *Ця червона крапля витекла не з яйця. Це кровоточить гордість твоєї душі. Бо знай, юний мій друг, що гордість пофарбована в колір крові».*

— О достойна Бджола, як давно не читала я цієї прекрасної книги! Зізнаюся, мої наукові заняття заважали мені наблизитися до божественного джерела мудрості.

— Даремно марнуєте ви час, докторка Зама. Повірте мені, всі ваші пізнання уривчасті та розрізнені. Одна фраза з «Гласу Мовчання» дорівнює цілій бібліотеці.

— Охоче вірю, достойна Бджола. Життя вченого є лише калейдоскоп надій та розчарувань. Світ дуже складний, щоб розум міг його збагнути, і найгостріший ніс не може проникнути в його таємниці.

— Однак не носом читаємо ми таємничі письмена. Щоб досягнути таємниці, потрібно відректися від допитливості та скрупульозності,

уподібнитися неписьменному селянинові, який возиться зі своїми горщиками та каструлями, не думаючи про зірки.

— Для жінки мислячої світ стає нерозв'язною загадкою. Чому видимість так оманлива? Чому істина від нас прихована? Чому ми так безпорадні перед загадкою всесвіту — загадкою складнішою, ніж будь-яка історична проблема? Скажіть, Мовчазна Бджола, чи траплялося вам міркувати про явні невідповідності, протиріччя й зосередитися... як би це сказати... на тому... на тому, що наукова думка не брала участі в створенні світу?

— Ні, не траплялось, докторка. Бо я неосвічена, і «Глас» — мій керівник. «Ворота розуміння занадто низькі для гордої жінки», сказано в Листі домашніх істин. Змиріться, і тоді вас поведе «Глас», і ви забудете всі ваші сумніви. Я вам прочитаю уривок з Листа дотепів та веселощів, в ньому ви знайдете відповідь.

«Було це в ті дні, про які ви нічого не пам'ятаєте. Тоді хмари зрошували дощами тільки землю, але не моря, озера, річки та струмки. Бо все було передбачено. У риб не було кісток, і діти могли їх їсти, не змушуючи тремтіти своїх батьків, а ніжну плоть артишоку не покривали тонкими — о, занадто тонкими! — шарами незліченні листя, позбавлені смаку, як дерево. Смачний сік кокосового горіха не було вкладено в шкаралупу тверду, як сталь. Заходи сонця бували прекрасними лише тоді, коли милуватися ними могли люди, гідні цього видовища, а жайворонки співали тільки для поетів. Комети не прорізали небосхил, безцільно розсікаючи безповітряний простір, а вітер не ускладнював дихання господаря, який поспішав на базар, і не носив паперів, що лежали на письмовому столі ділової жінки. Добрі завжди були винагородженні, а злі — покарані. Жінки беззастережно захоплювалися точним, як годинниковий механізм, апаратом всесвіту.

Але одна з них — зарозумілий філософ — використовувала цю доцільність, щоб на ній побудувати теорію, яка заперечувала існування Мовчазної Першопричини.

— Або Мовчазна Першопричина є дух, подібний жінці. Або вона не існує, — сказала ця блюзнірська особа. — Розум жінки

не підпорядкований законам логіки. Природа, машини, тварини є рабами логіки. Жінка одна може нею знехтувати. Вона одна може бути примхливою, екстравагантною, величною або навіть безглуздою. Але подивіться на всесвіт! Все в ньому передбачено, все логічно, у всьому відчувається дріб'язкова дбайливість доброго господаря або, вірніше, автоматична точність машини.

Мовчазна Першопричина дізналася про цю теорію, народжену зарозумілістю. І в нескінченному своєму смиренні запам'ятала цей урок. І з тих пір проявляє вона себе у всьому своєму різноманітті та дає волю своїй фантазії. Ось чому хмари зрошують дощами море, сліпучі заходи сонця відбуваються в мертвій пустелі, жайворонки співають тоді, коли їх ніхто не чує, а люди дивуються, спостерігаючи тріумфи зла».

— Але досить, дорога докторка! Знаючи вашу слабкість, я в міру сил намагаюся вам догодити. Ось чому до кінця вашого візиту я приберегла сюрприз.

— Значить, ви знали, що я до вас приїду?

— Мовчання піднімає завісу над майбутнім, дорога докторка. Скажіть, чи вважаєте ви можливим, щоб в наших краях існувало колись селище білих?

— Важко вам відповісти. Нічого неймовірного в цьому немає. Але білі рідко залишали сліди свого перебування.

— Може, вас зацікавить наша знахідка. Ми думаємо, що вона і є той слід, про який ви говорите.

— Що таке?

Докторка Зама схопилася, тремтячи від збудження.

— До речі! Чи відомо вам, що три дні тому Срібна Сова осліпла на цілу годину?

— Ні я не знала. Але яке це має відношення...

— Не будьте настільки нетерплячі. Три дні тому Срібна Сова була сліпа з чверті першої до чверті на другу ночі. Але, на щастя, це відомо далеко не всім.

— Чому ви говорите «на щастя»?

— Тому що нижчі прошарки надають величезного значення такого роду подіям, і в сліпоті Сови вони, безсумнівно, побачили

б погану прикмету. Провівши розслідування, ми з'ясували, що динамо-машина, що доставляє електрику очам Срібної Сови, зіпсувалася. Її швидко виправили, але Чеснота повеліла нам вжити заходів, щоб подібні явища в майбутньому не повторювалися. Іншими словами, нам потрібно ще одно джерело енергії. Тому ми уклали контракт на проведення магістралі з компанією «Водоспадів верхів'їв Гло та іригації». Приступивши до робіт з проведення цієї магістралі, ми вирішили видалити велику кам'яну брилу, що знаходилася неподалік звідси на вершині пагорба. Брилу цю ми оглянули, і виявилось, що вона є дахом доісторичної печери. У печері було знайдено багато цінних документів.

— Як? Де? Ведіть мене туди!

— Зараз ми не можемо туди піти. О дванадцятій годині там будуть підривати скелю динамітом. А поки не хочете переглянути доповідну записку керівника робіт? Як ви побачите, вона теж знайома з археологією.

— Дайте поглянути.

— Ось ця записка.

Рорарора вручила Замі папір, надрукований на друкарській машинці. Велика вчена жадібно вп'ялася в нього очима.

«В результаті наших розкопок ми виявили під кам'яною брилою приміщення, яке, мабуть, було колись магазином, або однією з кімнат музею. Ми схиляємося до тієї думки, що тут зберігалися музейні рідкості, що належали до різних періодів і придбані шляхом покупки або крадіжки, а потім продані. У білих крадіжка, мабуть, була звичайним способом набуття власності, якщо вірити одній з найбільш поширених легенд. Вхід в цей магазин знаходився, мабуть, з північно-західного боку, бо тут, над отвором в стіні, ми виявили камінь з таким написом:

АНТИКВАР СМІТСОН

Ми не беремося розшифрувати цей напис. Можливо, філологічні дослідження допоможуть знайти ключ до зробленого нами відкриття. У цьому приміщенні ми виявили скульптури та картини. Всі ці твори мистецтва надзвичайно різняться за майстерністю виконання. Між грубою, примітивною, мало не

гротескно непропорційною статуєю жінки з написом „Венера. Епстайн“³⁶ і бездоганно виліпленою головою хлопчика, підписаною „Донателло“, безсумнівно, протекли багато століть — можливо, тисячоліття. Чудова голова чоловіка — на картині напис „Голова єврея. Рембрандт“ відокремлена від нас значно меншим проміжком часу, ніж варварська спроба якогось „справжнього Матісса“. При цьому слід зазначити: „справжній Матісс“ в магазині займає почесне місце. Цей факт вказує на те, що у власника колекції археологічні інтереси переважали над чисто художніми. Слід також зазначити, що це відкриття є першим, яке свідчить про існування мистецтва в епоху Білої цивілізації. Крім того воно дає багатий матеріал для наукового визначення типу білих людей. Мабуть, в деякі періоди своєї історії ця раса проявляла дивну схильність до кубічних форм, про що свідчить головним чином цікава картина, підписана „Портрет. Школа кубізму“».

Зама тричі прочитала цей чудовий документ, а потім, поклавши його в кишеню, вигукнула:

— Коли можна буде піти туди?

— Зараз ще рано. Будь ласка, поверніть мені папір. Це — єдиний екземпляр.

— Дозвольте мені зняти копію.

— Тут, в моїй келії?

— Тут, у вашій келії.

Було близько півночі, коли гудіння мотора порушило тишу, в яку занурений був будинок Зами. Докторка зупинила автомобіль біля воріт, а вірний Зук, що дрімав у вестибюлі, відчинив перед нею двері. Вона попрямувала прямо до свого кабінету, але, проходячи повз вікна, яке виходило в сад, знову побачила світ. Подібно до того, як місто з хмар з його палацами, стінами та вежами руйнується від легкого подиху вітру, так і мирний настрій, який знайшла Зама, слухаючи «Глас» в келії Рорарори, розсіявся без сліду, ледь побачила вона цей промінь світла. Забута була цінна археологічна знахідка, і пам'ять про неї причаїлася в схованці мозку. Сум'яття опанувало

³⁶ Джекоб Епстайн (1880–1959) — англійський та американський скульптор і графік, один з піонерів скульптури стилю модерн.

розумом та серцем Зами, а все інше відступило на задній план, бо «турботи наші подібні нашим пристрастям, а пристрасті наші подібні до лева, який завжди полює один». Вона хотіла було бігти в сад, але раптом передумала і кинулася в кабінет.

— Картки! Де мої картки? Більше не буде ніяких сумнівів. Я повинна спиратися на історично доведений науковий факт.

Вона підійшла до скриньки, де зберігалися запасні картки, потім зайняла позицію біля вікна і, діставши самописку, почала писати:

«Перш за все — число. 3 липня 6922 року... Скрута. Я її впізнала. Двері мені відкрив Зук. Отже, Скрута...».

Не встигла вона написати це слово, як знайома рука опустилася на її плече. Вона здригнулася та озирнулася.

— Ч'Зама!

— Так, люба. Що з тобою? Чому ти так злякалася? Або ти мене не впізнала? Що ти тут робиш?

— Нічого, нічого...

— Але ти щось писала. Навіщо ти ховаєш від мене самописку?

— Я нічого не ховаю, Ч'Зама. Я просто кладу її в кишеню. Але хто ж там?

— Де?

— У саду.

— С'Ірбар, дорога. У нього сьогодні гості. Він їх приймає в рожевій альтанці. Здається, ще не всі розійшлися.

— Багато було народу?

— Не знаю. Я до них не виходив.

— Але ця жінка...

— Так?

— Адже це Скрута, чи не так?

— Можливо. Говорячи між нами, Зама, мені здається, що Скрута цікавиться С'Ірбаром. Я б порадив тобі ні про що не питати С'Ірбара. І, будь ласка, не пиши про них на своїх картках! Обіцяєш?

— Добре милий мій. Але вислухай мене, я повинна тобі розповісти... Приголомшлива новина! Цінна археологічна знахідка...

ГЛАВА XII

В якій ебонітовий народ
показаний при виконанні
свого громадянського обов'язку

Тим часом міністерство впало. Передова промова Телангі, по суті, тільки прискорила розв'язання кризи, яка почалася в той день, коли Суавела зрозуміла, що пост, який вона займає, анітрохи не відповідає її адміністративно-му таланту. Іншими словами, «вона відчула, що сама себе носить в утробі», як кажуть ебоніти.

Ця криза відкривала нову сторінку в історії ебонітової державності. Зазвичай кабінет подавав у відставку в результаті нормальної кризи, тобто «паливного змагання», що в більшості випадків давало перемогу опозиції; тепер же кабінет упав в зв'язку з тим викликом, який був кинутий всій державній системі генерал-інспектором піратства. Однак існуючий досі порядок настільки глибоко вріс в суспільне життя ебонітів, що боротися проти нього можна було лише застосовуючи старі методи. Хоча Суавела волала до обох партій — і жовтої, і зеленої, — але їй нічого не залишалось робити, як погодитися на паливне змагання.

Деякі історики стверджували, що вона пішла на це змагання, попередньо задумавши хитромудру махінацію. Від таких висновків ми утримаємося і зупинимось на факті, який став для вищевказаних істориків підставою для їх теорії. Ми маємо на увазі візит, нанесений Суавелі настоятелем Святого Ордена Непорочних Кочегарів. Запрошення виходило від генерал-інспектора піратства.

Непорочний Споррса, настоятель Ордену Непорочних Кочегарів, був чоловік років сорока, м'язистий та широкоплечий, з красивим носом, енергійним підборіддям та пильними очима. За статутом ордена, голову він голив, залишаючи на маківці лише жмут волосся, що був символом королівського полум'я і був пофарбований в жовтий або зелений колір, в залежності від того, яка партія стояла при владі. Зараз жмут був жовтий. Настоятеля Непорочних Кочегарів, як і Бджолину Матку, усі ебоніти вітали словами: «Валяюся в пилюці».

Коли ця важлива особа увійшла в кабінет генерал-інспектора піратства, Суавела схопилася та кинулася назустріч.

— Валяюсь перед вами в пилу, Непорочний Споррска.

— Хай буде пил м'яким для вас ложем, генерал-інспектор. Вважаю, ви дуже зайняті...

— О Непорочний, адже вам це відомо! Не будь я так зайнята, не вже я наважилася б вас потривожити своїм запрошенням? Будьте абсолютно впевнені, що я сама пришла б до вас з візитом. Я хочу, щоб на цей рахунок у вас не залишилося ні найменшого сумніву.

— О, я не маю жодного сумніву. У всякому разі, це несуттєво. Вважаю, ваше бажання мене бачити викликано якимись серйозними обставинами.

— Ніщо не може вислизнути від вашої проникливості. Яку глибоку мудрість вклав наш народ в прислів'я: «Королівське полум'я загострює ніс!». Якби ви знали, як уболіваю я про те, що, захоплені вихором політичного життя, ми позбавлені дозвілля та можливості спілкуватися з нашими духовними вождями, подібними вам, Непорочний! Мені часто спадало на думку, що талановитий чоловік, що займає таке високе положення, як ви, повинен підтримувати контакт з нами — жінками, які стоять біля керма влади.

— Цілком згоден. Однак я б хотів вказати, що моє службове положення залежить не від моїх талантів, а від політичної ситуації. Одна прем'єрка мене призначила, інша — може розчарувати... якщо дозволите мені цей жарт³⁷.

— Чарівно! Дуже дотепно! Наша мова дивно пристосована до такої легкої гри слів... Але в вашому зауваженні причаївся глибокий сенс. Чи відомо вам, що три місяці тому я подала прем'єрці доповідну записку, що зачіпає саме це питання?.. Чи не збереглася у мене копія?.. Боюсь, що ні... Ну, неважливо... Бачте, я пропонувала посаду настоятеля зробити довічною. Цей пост занадто високий, щоб робити його іграшкою в руках політиканів. На жаль, у прем'єрки не знайшлося часу ознайомитися з моїм меморандумом. Мене ж це питання надзвичайно цікавить, і якщо я коли-небудь досягну влади, можете бути впевнені, що справу буде зроблено.

³⁷ Гра слів: to appoint — назначати, to disappoint — розчарувати, руйнувати.

— Прошу вас відзначити, що я особисто тримаюся осторонь.

— О, зрозуміло! Але дозвольте сказати, що, складаючи меморандум, я думала про того, хто в даний час займає пост настоятеля. Тепер перейдемо до іншого питання. Я уважно стежила за кар'єрою вашої племінниці. Талановита жінка! Блискуче розбирається в питаннях як зовнішньої, так і внутрішньої політики. І я подумувала про те, щоб представити її до ордену Крокодилячого Зуба. Що ви на це скажете?

— Все залежить від ступеня.

— О, я мала на увазі Крокодилячий Зуб першого ступеня.

— Генерал-інспектор, я вам глибоко вдячний. До неї я ставлюся як до дочки. Я не знаходжу слів...

— Дуже добре. Мені дуже приємно, що у вас склалася хороша думка про неї, оскільки в майбутньому, якщо повноваження мої розширяться — а я на це розраховую, — я згадаю про вашу племінницю як про одну з цінних моїх співробітниць.

— Отже, ви передбачаєте падіння кабінету, пані?

— Абсолютно вірно. Не сумніваюся, що невдовзі вам доведеться перефарбувати ваше «Маленьке полум'я».

— У зелений колір?

— Ні. Минув той час, коли ми вважали за доцільне розколювати таким чином народ. Тепер королівське полум'я повинно стати зелено-жовтим.

— Надзвичайно оригінальна ідея. Я буду радий вам допомогти, наскільки зможу, залишаючись при цьому безстороннім.

— По суті, я не думаю, щоб допомога ваша знадобилася. Я впевнена, що народ за мене. Але мені б хотілося дізнатися вашу думку з приводу конституційного ладу. Припустимо, знайдено якусь речовину, що має властивість змінювати забарвлення полум'я, ну, скажімо, досить щіпки звичайнісінької солі, щоб полум'я стало жовтим. Якщо громадяни будуть кидати таку речовину в королівське полум'я, чи можна вважати цей вчинок законним?

— Ні, не можна. У вогняну піч дозволяється кидати тільки дрова. Але добрі намірами громадяни, про яких ви говорите, можуть

попередньо просочити дрова будь-якоюсь речовиною. В такому випадку... закон не буде порушений.

— Дуже розумна порада. Я прийму її до відома. Що ж стосується добрих намірів, то, як вам відомо, я прагну проявити повну неупередженість по відношенню до обох кольорів. Прошу вас, Непорочний, передати привіт вашій племінниці. Скажіть їй, що я потребую її послуг.

Через кілька днів після цієї розмови міністерство впало і почалося паливне змагання. Ніщо так не хвилює шляхетну людину, як вид людей, які виконують свій обов'язок. Положення це незаперечно; особливо незаперечно в тому випадку, коли людина повинна виконати свій громадянський обов'язок — обрати уряд. Проводиться ця операція шляхом опускання записок в закриті ящики або шляхом підкидання дров у вогонь, — вибори уряду є актом всенародної волі, урочистість якого не потребує того, щоб ми закінчили цю фразу, настільки необачно розпочату. Ебоніти були громадянами ще більш сумлінними, якщо це можливо, ніж наші сучасники. Навряд чи знайшлася б серед них хоч одна жінка, яка не хотіла б пофарбувати королівське полум'я в колір своїх переконань. Тому слід визнати вдалим, що у ебонітів було тільки два кольори для фарбування їх переконань.

Обидва кольори налічували приблизно однакову кількість прихильників. Сили обох партій, таким чином, врівноважувалися, що легко можна було довести, перерахувавши віщунку, які з самого початку паливного змагання віщали на перехрестях та площах про жовті або зелені переконання. Підрахунок полегшувався традицією, що змушувала всіх публічних ораторів надягати фальшивий ніс кольору тих переконань, які вони захищали. Ця традиція мала ще одну перевагу, а саме: оскільки натовп бачив колір носа віщунки перш, ніж слухав її аргументи, то виключалася можливість переходу з однієї партії в іншу, що чимало сприяло збереженню рівноваги між партіями, а також чистоті принципів, покладених в основу політичної боротьби.

Безглуздо було б заперечувати, що нововведення Суавели порушило цей стрункий порядок речей. Енергійна жінка всебічно

обдумала важку проблему — якого кольору повинен бути ніс у її віщунок. «Душа — корабель. Ніс людини подібний до носу корабля», говорить ебонітова приказка, про яку згадала Суавела, збираючись пуститися в плавання, яке обіцяло перемогу, але було пов'язане з серйозними небезпеками. Коли Теланга промовляла свою знамениту промову, обличчя її було прикрашено жовтим носом з зеленими смужками по краях. Але ця промова була лише передвісницею нового порядку, а «чим більше туману вранці, тим яскравіше опівдні», як сказано в Листі домашніх істин. Бажаючи розкрити свої карти, Суавела повинна була показати, що переконання її стали як жовтими, так і зеленими. Після довгих роздумів визріло її рішення: віщунки надінуть ніс, одна половина якого буде пофарбована в жовтий, а інша — в зелений колір. Перевага такого носа полягала в тому, що, показуючи публіці то одну, то іншу його сторону, вони могли узгодити колір його з настроєм аудиторії, обставинами та власними своїми міркуваннями.

Утворену таким чином нову партію стали називати «Двоїста», бо як зелені, так і жовті, передбачаючи перемогу Суавели, втішались тим, що висміювали її саму та її прихильників. Але справедливо сказано в Листі домашніх істин: «Пустити стрілу дотепності не означає потрапити в ціль». Глузування тільки збільшували популярність Суавели, бо ебоніти цінували дотепність та відчували вдячність до жінки, яка зуміла надати стільки матеріалу для дотепів. По суті, вороги Суавели самі сприяли своїй загибелі. Прихильники їх, втрачаючи віру в свою партію, почали цікавитися задумами генерал-інспектора піратства, а тим часом змагання йшло мляво. Іноді палива ледь вистачало на те, щоб підтримати дорогоцінне життя монархії.

Такий стан справ не пройшов повз уваги Непорочного Споррски. За змаганням він спостерігав, за звичаєм, з вікна, яке було над головними королівськими воротами. Звідси він міг бачити безперервний потік громадян, які несуть до брами свої в'язанки дров. Біля воріт починалася решітка, що розділяла цей потік на дві частини; один прохід призначався для зелених, інший — для жовтих. Третього проходу для прихильників Суавели не було, бо ця смілива особа наполягла на тому, щоб при змаганні строго

дотримувався традиційний порядок. Вона лише виклопотала для своїх прихильників право входити в королівські ворота як із зеленої, так і з жовтої сторони. На це охоче погодилися обидві партії, які сподівалися в останню хвилину завербувати в свої ряди нових прихильників. Деякі труднощі виникли в зв'язку з кольором волосся у прихильників Суавели. Звичай вимагав, щоб учасники змагання обсипали своє волосся пудрою, пофарбованою в колір їх переконань. Суавела мала намір розв'язати це питання так само, як вирішена була проблема кольору носа, а саме: прихильники її повинні були половину голови обсипати зеленою, а іншу — жовтою пудрою. Однак обидві старі партії не побажали пропустити в свої ворота тих, чие волосся не мало одного кольору. «Почуття традиції» повстало проти такого нововведення, яке межувало з ересю. Історик вважає своїм обов'язком відзначити, що в даному випадку Суавела не прийняла до уваги тієї глибокої поваги, яку її співвітчизниці відчували до традицій. Втім, вона не забарилася виявити свій промах та сміливо запропонувала наступне: прихильники її будуть обсипати волосся або жовтою, або зеленою пудрою, в залежності від того, в ворота якої партії вони побажають увійти. Ця пропозиція була прийнята.

Видовище, яким милувався Непорочний Споррса, справляло приголомшливе враження. Площа перед королівськими воротами була заповнена ебонітами. Підкоряючись закону, всі учасники змагання стояли з непокритими головами, незважаючи на спеку. З цього резервуара поповнювався людський потік, що тягнувся до королівських воріт. Потік вливався в зал Пудри, де пудрильники, члени Ордена Непорочних Кочегарів, обсипали волосся всіх учасників змагання жовтою або зеленою пудрою. Непорочний бачив, як після виходу із залу потік поділявся на два рукави — жовтий та зелений. Потім учасники прямували до Дров'яного Резерву, де — в залежності від кольору волосся — отримували поліна, що дають або зелене, або жовте полум'я. Багато хто звернув увагу, що Суавела, яка з великою дбайливістю обговорювала питання про колір носа та волосся своїх прихильників, мабуть, не надавала значення тому, які дрова кидають вони в королівське полум'я. Ця обставина здивувала її противників, бо хоча колір носа та волосся мало величезне політичне значення,

але вирішальну роль грало все-таки паливо. Однак факт залишається фактом: Суавела надала своїм прихильникам повну свободу у виборі дров, а представники Ордена Непорочних Кочегарів, що віддали розподілом палива, не вникали в суть справи і всім громадянам з жовтим волосся давали дрова, що палали жовтим полум'ям, а всім з зеленим волоссям — дрова, які горіли полум'ям зеленим.

В результаті змагання затягнулося, і нарешті всім стало очевидно, що сили обох партій рівні. Королівське полум'я було дуже невизначеного кольору — не зелене і не жовте. Прихильники Суавели оголосили, що перемога за ними. Але тут сталася подія, яка досі не мала прецедентів в історії Ебонії: за весь час існування двох партій жовті та зелені вперше дійшли згоди. І ті й інші стверджували, що змагання не можна вважати закінченим, поки королівське полум'я не проявить певну тенденцію стати жовтим або зеленим. Тоді Суавела зібрала своїх прихильників у Головному сквері і вимовила наступну промову:

— Велика королева Еб! Протягом останніх трьох місяців колір її залишається невизначеним. У всякому разі, його не можна назвати ні жовтим, ні зеленим. Тому цілком очевидно, що королева прийняла колір і жовтий, і зелений. Це мої кольори! Однак старі партії вимагають наочного доказу. Хто вимагає? Тільки жовті? Ні. Тільки зелені? Ні. Хто ж в такому випадку? І жовті, і зелені. Це мої кольори! Злиття двох кольорів неминуче. Я це говорю. Вони своєю поведінкою підтверджують це. Нехай буде так. Я йду на випробування і готова чекати наочного доказу. Але я передбачаю: недалеко той час, коли королівське полум'я набуде певне забарвлення, буде одночасно і сліпуче жовтим, і сліпуче зеленим. Велика королева Еб!

Це пророцтво збулося на наступний же ранок. О дев'ятій годині паливне змагання було в самому розпалі. Всіх його учасників розхвилювала промова Суавели. Раптом королівське полум'я яскраво спалахнуло і як би розщепилося на дві колони: зелену та жовту. Погляди всіх спрямувались на балкон, де стояв Споррська. Непорочний наблизився до годинника, що містився над перилами балкона, і кольоровою крейдою намалював коло на циферблаті в тому місці, де стояла хвилинна стрілка. Всі помітили, що коло

це наполовину жовте, наполовину зелене. Повільно тягнулася година. Тисячі ебонітів не зводили очей з королівського полум'я: воно не змінювало свого кольору, залишаючись жовтим та зеленим одночасно. Коли хвилиній стрілці залишалось пройти ще п'ять рисок, щоб торкнутися кола, Непорочний пішов з балкона. Це був урочистий момент. Всі знали, що настоятель Непорочних Кочегарів поспішає забарвити своє «Маленьке полум'я» в колір нового режиму. Як тільки стрілка торкнулася кола, Непорочний знову вийшов на балкон і зупинився, безмовний та величний, а внизу, біля його ніг, наростав гул збудженого натовпу. Тисячі біноклів спрямували ебоніти в його сторону: «Маленьке полум'я» — жмут волосся на маківці — було пофарбоване в жовтий та зелений кольори.

Криза минула.

Натовп на площі вибухнув громом оплесків. Перемогу святкували всі, бо, по суті, ніхто не зазнав поразки. Жовті та зелені раділи, а двоколірні носи розкупувалися нарозхват.

ГЛАВА XIII

Найважливіша
для дослідника
інституту СІМ'ї

нову мчить автомобіль в Лухулу, мчить по дорозі уздовж звивистої річки Гло, а ми прислухаємося до розмови між Ч'Замою та вірним його Зуком.

— Я дуже радий, господар. Я впевнений, що С'Ірбар помер би від туги, якби весілля не відбулося.

— Мабуть, ти правий, Зук. У всякому разі, тепер справу майже зроблено. Вчора була Скрута з докторкою Шовою та купила його у нас.

— Скільки вона заплатила, господар?

— Двісті жирафів.

— Ох, як дорого! А ви до якої ціни дійшли?

— До ста вісімдесяти.

— Чи можна платити за чоловіка такі скажені гроші? Що буде робити докторка Зама з такою величезною сумою?

— Зук, невже ти думаєш, що ці гроші вона отримає?

— А як же?

— Звичайно, ні! Це просто формальність. Відлуння старої традиції, що збереглася, можливо, з доісторичних часів, коли чоловіків було мало, і жінки їх купували, продавали та тримали у ланцюгах, щоб ті не могли втекти.

— Чому ж ви і тепер говорите про «покупку»?

— Так, за звичкою. Але все це — одна видимість, гра.

— Я завжди думав... Господар, ви на мене не будете сердитися?

— Ні-ні! Говори, Зук.

— Завжди я думав, що ми, бідняки, ставимося до життя куди серйозніше, ніж багаті люди вашого стану.

— Що ти хочеш цим сказати?

— Коли у нас «купають чоловіка», за нього дійсно платять. За мого батька мати заплатила два мішка маїсу.

— Дешево, Зук.

— Що й казати, господар! Будь у мене син, я б не продав його моїй матері навіть за цілу свиню.

— Хто знає, Зук! Заздалегідь нічого не сказати. Але як можуть бідняки дістати гроші, щоб заплатити за своїх чоловіків?

— Важко їм доводиться. Іноді вони купують у складчину. В нашому селі були чоловіки, одружені на двох, трьох і навіть шести жінках. Сестри часто купують собі одного чоловіка у складчину.

— А, ось воно що! А я завжди дивувався, чому в нижчих прошарках нерідкі випадки багатоженства, а в верхніх його немає. Але ось чого я не розумію: за твоїми словами, одружені чоловіки в ваших прошарках нещасні та страждають від непосильної роботи. Як же вони виносять багатоженство? Якщо одну дружину мати важко, то кілька — просто несила терпіти!

— О ні! З кількома легше справлятися, ніж з однією. Ось чому у нас кажуть: «Без дружини нудно. Одна дружина — горе. Дві дружини — свобода».

— Я цю приказку чув. Можливо, в ній є частка істини. Потрібно сказати С'Ірбару.

— Господар любить пожартувати! Та хіба джентльмена купують дві дружини?.. Що, скоро буде весілля?

— Чим швидше, тим краще. «Обличчя витирай, поки воно мокре».

— Службу буде здійснювати Рорарора?

— Ти вгадав, Зук. Дивуюся твоїй проникливості. До речі, захопив ти згорток для Рорарори?

— Так, господар. Не ваша буде вина, якщо вона не досягне другого ступеня. Звичайно, вона вам допомогла, але ви б швидше домоглися свого, якби послушали мене та зробили воскового жирафа.

— Охоче вірю, Зук. Але розкажи, що потрібно робити, коли мова йде про кількох дружин.

— О, тоді жирафа ліплять по-іншому. Фігурку чоловіка роблять в сім разів менше чоловіка справжнього, якщо жінок дві, то виліплюють дві воскових лялечки величиною вдвічі менше за чоловічу фігурку, якщо три — втричі менше. Але воску неодмінно повинно вистачити на горб, ось що важливо.

— Розумію. Горб — це символ подружнього тягара. Але що це означає, Зук? Там стоїть якийсь автомобіль.

— Де? У дворі Вулика? Так! Здається, це машина Скрути.

— Абсолютно вірно. Як дивно! Я не знав, що вона належить до числа частих відвідувачок Вулика. Може, ця п'єса, яку вона пише...

Вражаюче відкриття стривожило Ч'Заму. Залишивши автомобіль на піклування Зука, він кинувся в Вулик, тримаючи під пахвою об'ємний згорток з провізією. Тут Ч'Заму все знали, і завжди він був бажаним гостем. З келії Рорарори лунали голоси. Він відчинив двері. Рорарора стояла посеред кімнати, обличчям до дверей, і розмовляла з двома відвідувачами, в яких Ч'Зама впізнав Скруту і С'Ірбара.

— Ч'Зама! Тепер я абсолютно щаслива. Всі мої друзі в зборі. І як приємно бути оточеною молоддю! Сказано в Листі...

— Здрастуй, С'Ірбар! Ах ти, поганий хлопчисько! Чому ти мені не сказав, що збираєшся сюди їхати?

— Я і сам не знав, Ч'Зама. Це все...

— Моя вина, Ч'Зама. Я заїхала за ним, щоб покататися на автомобілі, а так як ми випадково опинилися в цих краях...

— «Мертвий тигр не потребує доказів», Скрута. Я радий, що застав вас тут. Але, здається, ви мені зіпсували всю справу. Я приготував сюрприз для Рорарори...

— Вони ні слова мені не сказали, Ч'Зама. Але я здогадалася. Чеснота викриває таємниці. І якби ви знали, як я рада! Мовчазна Першопричина творить чудеса.

— Вона може пишатися своїми слугами, Рорарора. Але дозвольте мені покласти цей згорток у кут, де він нікому не буде заважати. Вони вам сказали, на який день призначено одруження? І яка Бджола буде відправляти службу?

— Ми не встигли, Ч'Зама. Ми увійшли за хвилину до тебе. А крім того, ми самі ще не знаємо. Чи не правда, Скрута?

— Так любий. Ч'Зама нам ще не сказав.

— Не іронізуйте, Скрута. І, будь ласка, не підривайте мого авторитету в очах молодшого братика...

— Але скажіть же мені, друже мій, хто? Хто буде служити?

— Вгадайте, достойна Бджола.

— Не можу... не смію...

— Ну-ну, сміливіше!

— Невже це можливо? Невже ви мені зробите таку честь?.. Звичайно, я від вас іншого і не чекала, але я вам глибоко вдячна... Скільки ви дасте?

— Скрута дає двісті жирафів. Ми дійдемо до ста вісімдесяти.

— Непогана сума! Такої ціни ще ніхто не давав з часу одруження брата Суавели, але ж за нього вийшла заміж нафтова королева... Хто буде свідком?

— Шова.

— Прекрасно! Значить, під час церемонії нудьгувати не будуть. А як ви хочете поєднуватися? Тілом, або тілом та душею, або тілом, душею та розумом?

— І тим, і іншим, і третім.

— Ні, ні, Скрута! Я не можу поєднуватися з вами розумом. Для мене це занадто високо.

— Дурниці, С'Ірбар. Повір своєму старшому братові: розум чоловіка не може бути негідний розуму тієї жінки, яка виходить за нього заміж.

— Вірно, Ч'Зама! Ми поєднаємося і тілом, і душею, і розумом, достойна Бджола. Від імені подружжя говорить жінка.

— Скрута, дозвольте мені сказати кілька слів. Я — проста Бджола, ще не отримала титул «достойна». Моя доля — безшлюбність або, вірніше, великий шлюб Мовчання. Бо Мовчання населене духами, а все духи Мовчання — чоловічої статі. Але я наполягаю, що не слід поєднуватися і тілом, і душею, і розумом. У кожної людини свій шлях розвитку, а з несхожості народжується нерівність. Згадайте мудрі вислови «Гласу мовчання»: «Короткий вік Необачності, але довго живе дочка її Скорбота». Будьте мудрі і не давайте обіцянок. «Подібно до того, як язик ти тримаєш за зубами, так і слова твої нехай ховаються за вчинками». За цим світочем ми повинні слідувати, але не за блукаючими вогниками вашої розпаленої фантазії. Солодким буде ваше спільне життя, якщо один одному ви дасте більше, ніж обіцяли. Поєднуйтеся тілом — цього достатньо. І хай допоможе вам Мовчазна Першопрчина виконати обіцянку! Нехай буде так!

Молода пара прослухала цю проповідь з належним смиренням та відповіла лише численними зітханнями. Зітхання Рорарора витлумачила як підтвердження її теорії щодо шлюбних уз. Незабаром

закохані розпрощалися з нею і пішли, як би засоромившись того, що перед лицем мудрості вони не зуміли відстояти свою позицію. Як тільки вони вийшли, Рорарора вибухнула вигуками:

— Чудово! І як швидко ви досягли мети, моя дитино! Двох тижнів не минуло з тих пір, як ви звернулися до мене за порадою!

— Ах, Рорарора, ви не знаєте С'Ірбара! Зізнаюся, і я його не знав, але в його роки я був таким же. Пам'ятайте, достойна Бджола, ми, бувало, говорили, що він лякається всіх, крім тигрів? Ну а Скруту він, мабуть, прийняв за тигра! Ось все, що я можу сказати.

— Цього достатньо, дитино. «Замовчування — не чеснота, але найближчий її родич», читаємо ми в Листі домашніх істин. Славна вийде парочка.

— О так! Але, мабуть, С'Ірбар занадто для неї молодий.

— О, любий друже, це надзвичайно привабливий недолік! Згадайте «Глас»: «Якщо молодість — хвороба, то час — цілитель».

— Так. І вбивця. І могильник.

— Навіщо ці білі думки, Ч'Зама? Розвеселиться! Ваш ризикований винахід увінчався блискучим успіхом. Зараз не варто вдаватися до...

— Як час летить! Десять років минуло з тих пір, як я одружився. Тоді я вас не знав. Ви ще не побралися з Чеснотою. Достойної Бджоли, яка здійснювала обряд, немає в живих. Зама... залишається Замою. А я не знаходжу й сліду тих почуттів, які хвилювали мене в той день!

— «Почуття — лише хмари на небі душі, а вітер духу надає їм форму».

— Які дурниці кажу я сьогодні, достойна Бджола! Не розумію, чому мені приходять в голову білі думки... Рорарора, потрібно зробити всі приготування до урочистого дня. Церемонія відбуватиметься в Круглому залі. По-моєму, він гарніше, ніж Совиний зал. Набагато просторіше та декорований зі смаком. А потім у нас буде оркестр. Я домовився зі Строускою, щоб вона керувала музикантами. Весільний гімн буде написаний заздалегідь.

— Написаний заздалегідь? Чи можна написати музику, та на додачу ще заздалегідь і для цілого оркестру, не знаючи, в якому настрої будуть музиканти?

— В цьому-то вся справа. Але теорія Строуски занадто складна, і я не беруся її пояснювати. Але перейдемо до справи. Зама продаватиме С'Ірбара, а Шова купує його для Скрути. Будь ласка, подбайте, щоб терези були витончено-гарні.

— О, зрозуміло! Для такої урочистої події я попрошу у Ра золоті терези. Я впевнена, що вона дасть... ви їй дуже сподобалися... А ці терези — рідкісний художній твір. Ви їх не бачили?

— Ніколи. ☆

— Це дорогоцінна іграшка. Робота великої Аракелі. Більше у нас ніколи не буде такої вмілої майстрині. Чашами терезів служать дві половинки кокосової шкаралупи, зроблені із золота. Вони підвішені до золотого пруту. Литий з золота жираф стоїть з опущеною головою та тримає в роті цей прут. В тулубі священної тварини знаходиться порожнина, при урочистих одруженнях існує звичай опускати в цю порожнину по одному жирафу з кожної надбавки в десять.

— Ви отримаєте двадцять жирафів, достойна Бджола.

— О, я не мала на увазі... Власне кажучи, не двадцять, а тридцять вісім, бо цієї формальності дотримуються обидві сторони, що беруть участь в аукціоні... Але який у вас гострий ніс та яка щедра рука!

Церемонія одруження відбулася два тижні потому в Круглому залі — воістину чудовому пам'ятнику архітектури. Навкруги залу тяглася галерея, оброблена двадцятьма чотирма арками, які тримались на гігантських колонах з чорного мармуру, інкрустованих слоновою кісткою та перламутром. У Круглому залі не було вікон; їх заміняли сотні отворів у величезному сферичному прозорому куполі. У ці отвори можна було просунути руку, але знизу вони здавалися точками. Крізь купол проникало лише слабе жовтувате світло, що зосереджувалось вгорі, але іншого освітлення й не було потрібно для мовчазних медитацій. Однак в урочистих випадках спалахували електричні гірлянди, протягнуті уздовж основних ліній приміщення. В день одруження Скрути ілюмінація була сліпучою. З кожної арки звисали електричні візерунки, що зображали емблеми шляхетних родин нареченого та нареченої. Дванадцять арок були відведені емблемам Скрути, дванадцять — емблемам С'Ірбара. З

них слід відзначити: емблеми Скрути — вічне перо — символ, який вказує, що рід Скрути здавна мав відношення до науки та літератури; трикутник, який прикрашав герб Скрути, означав, що один з предків її був математиком; ріг символізував, що сама Скрута була кавалер-дамою «Золотого Рогу», і чайник — предмет в Ебонії абсолютно невідомий, який з незапам'ятних часів відвоював собі місце в гербах багатьох ебонітових родів завдяки своїй загадковості. Не менш визначні були символи благородного походження С'Ірбара: зламаний хлист, бо предки С'Ірбара мали рабів в той час, коли рабство було знищено; бивень, бо мати С'Ірбара була кавалер-дамою високого ордену Чорного Слона, і колесо, яке свідчить про те, що предки С'Ірбара протягом двох століть володіли автомобілями.

До зали входили через одну з двадцяти чотирьох арок. Під цією аркою — як в наших сучасних церквах — було відведено місце для музикантів, які могли в темряві та самоті вільно віддаватися своєму мистецтву. Проти входу височів Престол Мовчання — масивна споруда з ебенового дерева, інкрустованого слоновою кісткою; шість колон підтримували престол, на якому сиділа гігантська мовчазна сова. За цією совою висіло сім завіс. Перша — Завіса Подиву, із золотої парчі. За нею — Завіса Цікавості, з парчі срібної. Далі — Завіса Досвіду, з вовняної тканини, пофарбованої в сім кольорів веселки. Четверта — Завіса Знання — була зроблена з шовку і пофарбована в білий колір, бо в Ебонії білий колір — колір скорботи. За четвертою завісою висіла Завіса Сумнівів з верблюжої вовни. За нею висіла Завіса Краси, з чорного оксамиту. Сьома — Завіса Розуміння — з грубого полотна, залишалася незавершеною. За сьомою завісою... але жодна ебонітка не знала, що ховається за сьомою завісою. Жодна ебонітка навіть не наважувалась її підняти. І навіть діти чули про гірку долю Вубри, недостойної ткачихи, яка, заглянувши одного разу за сьому завісу, втратила зір та дар мови.

Перед Престолом Мовчання, але значно нижче, містився трон із слонової кістки, сидіння та спинка якого були оббиті чорною шкірою. Завдяки спеціальному приладу щоразу, коли особа, яка займала цей трон, вставала або сідала, сова, що сидить на престолі,

кричала двічі, і на крик її жалібно відгукувалося відлуння. Трон призначався для Рорарори. Перед ним стояв стіл з чорного мармуру; біля столу праворуч і ліворуч — по два крісла зі слонової кістки, схожі на трон, але оброблені скромніше. Два місця зліва від Рорарори призначалися для Скрути та Шови, місця праворуч — для Зами та її чоловіка. Проти трону також стояли два крісла. Одне з них повинен був зайняти С'Ірбар, інше залишалося незайнятим, і лише в кінці церемонії сюди мала пересісти Скрута. На столі стояли золоті терези і лежала книга — «Глас Мовчанья». Поруч з тронем Рорарори стояв стілець для служительки Мовчанья.

Особи, які мали брати участь у церемонії, входили поодиночі. Дотримуючись ебонітового звичаю, вони виглядали безтурботними та байдужими, ніби не очікується ніякої церемонії, а зустрілися вони тут випадково. Втім, все приділили серйозну увагу своєму туалету. Сліпуче виглядала докторка Зама. Майже не буваючи на світських раутах, вона рідко мала можливість показати всі свої відзнаки. Зараз груди її були обвішані орденами і нагадували всіяне зорями небо. Серед них найбільш променистим був орден Великого Краба, який вона отримала нещодавно в нагороду за послуги, надані історичній науці; краб, що повзе повільно і завжди в сторону, був символом чесноти історика. Зазвичай, всі захоплювалися красенем Ч'Замою, який виглядав сьогодні задумливим та меланхолійним. Він прийшов разом зі своєю дружиною. Пробравшись крізь натовп знайомих та глядачів, які заповнювали зал, вони зникли під однією з бічних арок. С'Ірбара ще не було; за звичаєм, він цю ніч провів у Вулику. Скрута прослизнула, майже ніким не помічена, бо ця молода письменниця, яка перебувала в zenіті слави, відрізнялася надзвичайною скромністю. А ось Шова нічого не мала проти того, щоб бути об'єктом захопленої уваги. Вона з'явилася перед самим початком церемонії, коли після довгого очікування нерви у всіх присутніх були напружені. Костюм Шови нічим не відрізнявся від повсякденного, на грудях — жодного ордена. Посмішка, глузлива та самовдоволена, освітила її обличчя, коли по залу пронісся шепіт, який свідчив про те, що всі її впізнали.

Не встигла вона сховатися під аркою зліва, куди вже пішла Скрута, як «трутень»³⁸, що чекав її прибуття, побіг повідомити Рорарорі, що всі в зборі. Настав урочистий момент.

Двері, майже приховані величезним Престолом Мовчання, розчинилися, і на порозі з'явилася маленька жінка, кругла, як м'ячик. Секунду вона стояла нерухомо, потім рішуче попрямувала до свого місця. Це була служниця Мовчання. Не встигла вона опуститися на стілець, як в дверях з'явилася сама Рорарора в повному церемоніальному вбранні — іншими словами, зовсім гола, під великою парасолькою, з якої звисали до підлоги смуги матерії — фіранки; тільки у переднього сектора парасольки фіранки не було. Згідно з ритуалом Рорарора на секунду призупинилася в дверях, потім повільно попрямувала до трону та повернулася до публіки спиною, прихованою парасолькою-шатром. Розправивши фіранки, вона вставила жердину, на якій трималася парасолька, в отвір, що знаходився в спинці трону, і сіла на своє місце. Сова прокричала двічі. Служителька Мовчання встала та повернула парасольку навколо жердини. Очам присутніх постала Рорарора на троні.

Момент був напружений. Всі чекали. Погляди всіх були спрямовані на арку праворуч, під якою зникла Зама з чоловіком. Раптом під цією аркою майнула чиясь тінь. Це був юнак, стрункий та прекрасний, з великими здивованими очима та кучерявим чорним волоссям. С'Ірбар... Гул пробіг по юрбі. Двічі прокричала сова, коли Рорарора встала та задала питання:

— Служителька, кого ти бачиш?

— Я бачу юнака, який заблукав. Він виходить з-під арки Зламаного хлисту.

У цей момент під однією з арок зліва з'явилась Скрута. Рорарора запитала:

— Служителька, кого ти бачиш?

— Я бачу жінку, що полює під аркою Вічного Пера.

Тоді крикнула Рорарора:

— Хто відповідає за цього юнака, що заблукав?

³⁸ У ебонітів «трутні» виконували схожі з нашими церковними служками функції. (Примітка автора.)

Зама, виблискуючи орденами, встала праворуч С'Ірбара, а Ч'Зама — по лівий бік. Служителька вимовила:

— Докторка Зама, обдарована вчена, кавалер-дама працьовитого ордена Великого Краба, і Ч'Зама, чия краса є основною його чеснотою.

Знову крикнула Рорарора:

— Хто відповідає за цю жінку, що полює?

До Скрути наблизилася Шова, під напускною розв'язністю приховуючи своє збентеження. Слухачка оголосила:

— Шова, найталановитіша, чії груди, не покриті орденами, втамовують її марнославство.

Тоді Рорарора наказала:

— Нехай всі вони наблизяться до столу.

Учасники церемонії виступили вперед та зайняли свої місця: Зама і Шова — по праву і ліву руку від Рорарори, Ч'Зама і Скрута — ближче до С'Ірбара. Рорарора опустила на трон, і сова прокричала двічі. Настала пауза. Потім Рорарора вимовила sacramентальні слова:

— Коли юнак заблукав і жінка полює, дві жертви в наявності. Хто пропонує ціну?

Зама витягла з кишені набитий золотом гаманець і, опускаючи монети на праву чашу терезів, голосно вимовила:

— Десять жирафів.

— Запорука дружби! — сказала Рорарора, піднімаючи горб золотого жирафа, який тримав прут з підвішеними до нього чашами.

Зама мовчки опустила монету в отвір, а сова тихенько гукнула, оскільки в цей момент Рорарора мимоволі підвелася з трону. Знову пролунав голос Рорарори:

— Коли юнак заблукав і жінка полює, дві жертви в наявності. Хто дає більше?

— Двадцять жирафів, — сказала Шова, опускаючи золото на ліву чашу терезів.

— Запорука дружби, — відгукнулася Рорарора.

І Шова кинула монету в золотого жирафа.

Торг тривав. Глядачі були в захваті. Всіх цікавило, до якої суми дійдуть змагання. Ціна піднялася з п'ятдесяти до сімдесяти п'яти,

потім до ста, нарешті до ста п'ятдесяти. З натовпу виривались вигуки, шанобливі та захоплені. Коли Шова дала двісті жирафів, напруга досягла найвищої точки. Всіх займала думка, чи задасть Рорарора ритуальне питання або ж закриє аукціон. Публіка зітхнула з полегшенням, коли побачила, що Бджола починає підніматися з трону. Нарешті вона встала, і сова прокричала двічі. Торг був закінчений.

— Чоловіче, — проголосила Рорарора, і всі встали. — Чоловіче, ти належиш цій жінці. Жінка, ти належиш цьому чоловікові.

У цей момент Строуска, яка вже хвилин п'ять тому підняла руку зі знаменитою маленькою паличкою, раптом опустила свою паличку, і всі музиканти одночасно взяли на своїх інструментах чудовий акорд ля-бемоль. Акорд цей негайно змусив утікати глядачів, гостей, наречену та нареченого, свідка, рідних, Бджолу Рорарору та служительку Мовчання. Паніка охопила всіх. Такий акорд вперше торкнувся слуху ебонітів, а коли під склепіннями та арками загуло, слухачі остовпіли від жаху.

Строуска, упоєна своїм весільним гімном, не помітила, яке враження справив перший акорд, але до реального життя її повернув рев аудиторії. Жестом зупинивши музикантів, вона стала придумувати методи впливу на оскраженілий натовп. На щастя, на допомогу їй прийшла сама природа. Звільнившись від деспотизму Строуски, музиканти почали імпровізувати на тему, яка турбувала їх в той момент. Темою цією була велична церемонія одруження та грандіозна сума — двісті жирафів. Музика зробила магічну дію. Глядачі, гості, наречена та наречений, свідок, рідні, Бджола Рорарора та служниця Мовчання повернулися до виконання своїх обов'язків, заспокоєні знайомим ритмом та мелодіями. У той час як кларнет виконував варіації на тему «крик сови», Рорарора опустилася на трон, і сова прокричала двічі, як би перегукуючись з артистом. Церемонія знову набула втрачену було урочистість та благородство.

Побоюючись повторення прикрого інциденту, Рорарора не стала вдруге вимовляти сакраментальні слова, які спонукали Строуску нацькувати на аудиторію шукачів гармонії. Настав час виступити зі спічем. Зітхаючи — бо Рорарора не любила робити будь-які

зусилля, — встала вона з трону, і сова крикнула двічі. Пролунав урочистий голос Бджоли:

— «Подібно до того, як дві ноги підтримують одне тіло, дві груді дають одне молоко, дві руки служать одній голові, дві щелепи жують одну їжу, дві ніздрі належать одному носу, дві губи цілують одним поцілунком, два ока бачать одне зображення — так дружина та чоловік є лише двома половинами єдиного цілого». Над цими безсмертними словами з Листа домашніх істин повинні задуматися всі, хто вступає в шлюб. Розуміти їх потрібно так: жінка та чоловік, що поєдналися шлюбом, не мають роздільного існування. Але прошу всіх вас, присутніх тут як глядачі або учасники церемонії, прошу вас зауважити наступне: можливо, людям хотілося б прочитати в «Гласі» не тільки те, що він сповіщає. Але це неприпустимо! На жаль, є люди, які до істини відносяться, як до дзеркала, що відбиває їх власні думки. Читаючи мудрий вислів, який я взяла темою для своєї проповіді, вони можуть побачити в ньому підтвердження тієї думки, ніби в шлюбі жінка та чоловік рівні. Таке тлумачення є згубною помилкою! Ця думка не може бути вкладаєна в «Глас», бо в «Гласі» немає жодного місця, яке б підтверджувало настільки необґрунтовану точку зору. Проте в багатьох висловах ми знаходимо вказівку на перевагу жінки. Наведу хоча б цей знаменитий вірш з Довідника, або Листа припливів та відливів: «Помножене більше множника»³⁹.

Не могу не зробити ще кілька зауважень з приводу згубної омани, яка значно поширилася останнім часом. Прихильники її забувають, що є перевага і як може вона бути виявлена. На жаль, вони вважають, що найчудовіше в жінці — її логіка, а оскільки чоловіки логічно міркувати здатні не менше, якщо не більше жінок, то звідси висновок: чоловік якщо не вище, то, у всякому разі, дорівнює жінці. Але, на щастя, далеко не всі відводять логіці перше місце в ряду людських здібностей. Переважна більшість жінок та чоловіків знає, що самою сутністю божества є та несподіванка, з якою воно уникає заїжджених доріг логіки. Адже нам, смертним, божество представляється незбагненною загадкою — шляхи його вигадливі та несповідимі. А

³⁹ Гра слів: «число, яке помножують, більше того, на яке воно помножується». To multiply — не тільки помножати, але й розмножуватися.

хто може заперечувати, що в цьому відношенні жінка значно вище за чоловіка і значно ближче походить на божество? Чоловік ледве прокладає логічний шлях, але тільки жінка наважується зануритися в бездонну глибину інстинкту, тільки їй відома ніч інтуїції. Жінка — о юнак, що йде в її обійми! — жінка — твоя голова, твоя природна керівниця, твоя пані! Пам'ятай про це завжди, але особливо пам'ятай в ті хвилини, коли ти опинишся нездатний її зрозуміти: «Рівне та слабке світло дає лампа, але сліпуче світло блискавки!».

Рорарора сіла, і сова прокричала двічі. Потім Бджола наказала:
— Нехай принесуть мотузку!

Маленька служниця Мовчання, тримаючи в руці мотузку, встала зі свого місця, обійшла навколо столу і зупинилася за спиною С'Ірбара. Тоді проголосила Рорарора:

— Нехай жінка збирається на полювання!

Скрута пересіла на вільний стілець поруч з С'Ірбаром. Знову крикнула Рорарора:

— Нехай жінка, яка полює, візьме мотузку!

Скрута взяла мотузку з рук маленької служниці Мовчання.

— Нехай зловить жінка свою здобич!

Скрута накинула мотузку на шию С'Ірбара.

— Нехай жертва відплатить тією ж монетою.

Інший кінець мотузки С'Ірбар обмотав навколо шиї Скрути.

Тоді Рорарора піднялася з трону, і сова крикнула двічі. Повелівши нареченій та нареченому встати, Бджола власноруч зв'язала вузлом кінці мотузки. Потім, взявши зі столу «Глас Мовчання», вона розкрила книгу та прочитала знамениту притчу з Листа дотепів та веселощів, яку, за звичаєм, завжди читали при церемонії одруження:

«Було це в ті дні, про які ви нічого не пам'ятаєте. Тоді дві мавпи так подружилися, що вирішили сплестися хвостами та зав'язати їх одним вузлом. Одного разу зустріли вони тигра, який напав на них. Але вони відскочили — одна направо, інша наліво, і хвости натягнулися як мотузка. Тигр зачепився за них задніми лапами, впав та зламав собі шию. Дві мавпи задумливо подивилися одна на одну, потисли одна одній руки та вигукнули:

— Союз — сила!

На наступний день йшли вони по стовбуру пальми, що служила мостом через річку Гло, і раптом втратили рівновагу та впали. Але одна впала направо, а інша — наліво, тому вони повисли на пов'язаних хвостах і врятувалися. Добравшись до берега, вони задумливо подивилися одна на одну, потисли одна одній руки та вигукнули:

— Союз — безпека!

А на наступний день вирушили вони гуляти в ліс і дійшли до високого баобаба. Одна мавпа вирішила повернути праворуч, а інший захотілося йти наліво, але пов'язані хвости натягнулися та змусили їх зупинитися. Були вони здивовані та засмучені, але всі їхні зусилля ні до чого не привели. Тоді прийшло їм у голову, що справа налагодиться, якщо вони поміняються місцями. Однак і з цього нічого не вийшло. І дві мавпи повернулися назад та відмовилися від прогулянки. Задумливо подивилися вони одна на одну, потисли одна одній руки та вигукнули:

— Союз заважає гуляти по лісу!

Бо не відали вони, що союз сприяє нашому щастю та нашій безпеці лише при наявності єдиної мети».

Дочитавши притчу до кінця, Рорарора дала сигнал. Церемонія наближалася до кінця. Присутнім залишалось тільки проспівати Таблицю Множення⁴⁰, яка була третьою главою Довідника. На жаль, Строуска несхвально ставилася до традиційної манери виконання таблиці, коли кожен співак, надихаючись ідеєю множення, імпровізував мелодію. Музику до таблиці вона написала заздалегідь, і зараз дала знак своїм музикантам. Оглушливий сі-мажорний акорд обрушився на аудиторію. Слідом за цим знову почалася паніка, і зал швидко спорожнів. Таблиця множення так і не була проспівана. Згодом про це часто згадували, бо С'Ірбар і Скрута дітей не мали.

⁴⁰ Multiplication table — таблиця множення. Гра слів: multiplication — множення та розмноження.

ГЛАВА XIV

З якої читач дізнається,
яким чином ебоніти вирішили
найсерйознішу проблему,
що стоїть перед будь-яким
цивілізованим народом

оки народ з ентузіазмом зустрічав новий режим, Суавела, байдужа до популярності, закріплювала перемогу в кабінеті міністрів. Перш за все вона розпрощалася з прем'єркою. У вишуканих виразах вона висловила свій жаль з приводу того, що настільки видатна державна діячка віддаляється від справ. Прем'єрка пішла у відставку та не менш щиро подякувала, а також повідомила, що політичне становище країни цілком задовільно, якщо не брати до уваги двох ускладнень: одне з них в області внутрішньої політики, інше — іноземної. Говорячи про перше, вона мала на увазі рух, відомий під назвою «Пропаганди грамотності»; кажучи про другий — лібійське питання.

Пропаганда грамотності зародилася в середовищі Кр о в о с о с о к П о в і т р я. Ця надзвичайна кличка потребує роз'яснення. Так називали освічених молодих жінок, які отримали диплом вищого навчального закладу. Передбачалося, що у цих жінок носи надзвичайно гострі і носами цими вони розрізають повітря, змушуючи його кровоточити. Кровососки Повітря були ентузіастками, вірили в благо освіти, бо не було серед них жодної, чия самоповага не зросла б пропорційно накопиченим знанням. Будучи особами великодушними, вони прагнули до того, щоб кожна ебонітка мала можливість користуватися тими ж благами, якими насолоджувалися вони самі. Поставивши собі за мету проведення закону загальної примусової освіти, вони створили асоціацію, яка дістала назву «Ліга Грамотності».

Ліга Грамотності кілька разів скликала збори та мала свій фонд, а багато відомих видавців робили щедрі пожертви. Щоб схилити на свою сторону представниць Г л а с у, члени Ліги обрали своїм секретарем нашого приятеля С'Телангу. Цей крок справив сприятливе враження на прихильників Ліги, бо відповідав сучасним течіям, будучи сміливим протестом проти так званої «недіездатності»

чоловічої статі. На наступний день після перемоги Суавели в вітальні С'Теланги відбулися загальні збори членів Ліги. Наш юний друг встиг на той час оговтатися після неприємної пригоди в затоці, і лише пильний спостерігач міг помітити легку пухлину на носі. С'Теланга був у чудовому настрої та зачарував гостей вишуканою люб'язністю.

Коли все розмістилися за маленьким столом, що стояв посеред кімнати, головуєча — жвава молода жінка, яку друзі пророкували в прем'єрки, приступила до обговорення порядку денного:

— Леді, Ліга Грамотності має право на існування. (Слухайте, слухайте!) Тільки три місяці минуло з дня опублікування нашого маніфесту, і хоча ми не можемо сказати, що наплив членів перевершив наші очікування, але склад Ліги дуже поважний. (Слухайте, слухайте!) Нас — вісім! Так! Але ми доведемо, що наша вісімка гідна бути двома третинами дюжини. Крім того, за ці три місяці ми зібрали не менш як тридцять стад жирафів⁴¹, що при сьогоденних важких умовах є солідною сумою. Сума ця дає нам право розраховувати на повагу та увагу з боку уряду. Тепер пропаганду грамотності не можна розглядати як примху жменьки освічених жінок. Це організований рух! Представниці його відкрили поточний рахунок в банку. І, нарешті, наша Ліга має почесного секретаря (слухайте, слухайте!), який — кажу це з гордістю — є представником прекрасної статі. Цей факт свідчить про те, що наш рух не відстає від свого часу. Отже, леді, оскільки у нас є всі дані розраховувати на перемогу, я заявляю: настав момент виступити в бій. Атакуємо уряд! Нова прем'єрка до наших ідеалів відноситься співчутливо, якщо вірити тим заявам, які вона робила, перебуваючи на посаді генерал-інспектора піратства. Правда, їй траплялося висловлювати і менш співчутливі думки, але з цим доводиться миритися. Я пропоную вибрати з нашого середовища депутацію, яка передасть прем'єрці наше прохання провести найближчим часом запізнілий закон про обов'язкове навчання грамоті в нашій країні.

⁴¹ «Стадо жирафів» дорівнювало ста сорока чотирьом жирафам, бо ебоніти рахували за дванадцятирічною системою. Отже, 144 було для них тим, чим для нас є сотня. Тридцять стад жирафів дорівнювало 4 320 жирафам або, в перекладі на наші гроші, близько 7 827 фунтів стерлінгів. (Примітка автора.)

Ця промова заслужила схвалення восьми членів Ліги, включаючи в це число, звичайно, й саму ораторку. Після того як всі по черзі у вишуканих виразах пояснили, чому вони згодні з висновками, головуюча запропонувала наступну резолюцію:

«Збори обирають депутацію для ведення переговорів з прем'єркою. До складу депутації входять: головуюча, три віце-головуючі, скарбник та секретар асоціації».

За бажанням двох членів Ліги, що залишилися за бортом, до складу депутації увійшли також дві представниці мас. С'Теланзі доручено було вступити в переговори з секретарем прем'єрки та домогтися інтерв'ю.

Займаючи посаду генерал-інспектора піратства, Суавела мала можливість скласти уявлення про Лігу Грамотності. Правда, оцінки вона дати не могла, бо ще не з'ясувала свого ставлення до цього знаменного явища, про що й оповістила світ, висловлюючи думки, одна з іншою не сумісні. Суавела вважала, що дві точки зору, взаємно суперечливі, рівносильні відсутності якої б то не було думки, що цілком відповідає намірам жінки діючої. Але в ті часи свобода її нічим не була пов'язана. Тепер вона стала прем'єркою королівства і тягар нової відповідальності допоміг їй скласти думку з багатьох питань, між іншим і з питання про пропаганду грамотності. Тому вона виявила згоду прийняти депутацію.

Прем'єрки Ебонії приймали депутатів в тій самій залі Нарад, в якій не раз відбувалися засідання, що увійшли в історію. В особливо урочисті моменти на площі збирався натовп, який не зводив очей з трьох освітлених вікон залу, де вершилися долі держави. Зал був овальної форми, пофарбований в холодний зелений колір. Уздовж стін циркулювала по трубах холодна вода; завдяки такому пристрою в кімнаті завжди підтримувалася температура, нижча за ту, при якій пристрасті пробуджуються, а розум занурюється в дрімоту. На стіні висіли два портрети. Було засвідчено, що на них зображені королева Еб I та королева Еб II. Їх знайшли при розкопках в околицях Лухулу за багато століть до початку нашої повісті. Схожість з оригіналами була приголомшливою, особливо якщо згадати, що ніхто й гадки не мав про те, як виглядали ці королівські особи.

В день, призначений для прийому депутації Ліги, Суавела сиділа в розкішному кріслі з ебенового дерева, що стояв під портретом Еб І. Депутаток ввів С'Теланга. Син найвідомішої віщунки в королівстві мав вільний доступ до прем'єрки. Першою увійшла головуюча Ліги, і серце її забилося при думці про те, що настане день, коли вона буде сидіти за цим столом під портретом найяснішої особи. Але сильна жінка зуміла втримати своє хвилювання та поводитись діловито. Переконавшись, що все делегатки увійшли в зал, вона з самовпевненістю, притаманній молоді, почала так:

— Пані...

Але в цей момент самовпевненість її покинула, і вона замовкла. Прем'єрка, бачачи сумне її положення та бажаючи їй допомогти, сказала:

— Рада вас бачити.

Це захочення розв'язало язик молодій Кровососці Повітря. Тепер вона в змозі була вилити своє красномовство до останньої краплі.

— Пані, Ліга Грамотності зобов'язана своїм існуванням аж ніяк не примсі суетних жінок. Ця Ліга має значення хоча б в силу численності членів, їх складу, великих коштів та перш за все в силу тієї мети, яку вона собі поставила, а саме — навчити всіх читати. Ми усвідомлюємо, що в нашій країні ідея Ліги є не тільки новою, але й революційною — за рахунок уряду навчити читати всіх громадян. Але ми вважаємо обов'язком привернути на нашу сторону не тільки уряд, а й населення. Читання є ключ до знання. Не володіючи знаннями, людина не може піднятися над рівнем тварини. Аби не обтяжувати вашу увагу, я не буду розвивати цю точку зору, що є незаперечною, а перейду до конкретних пропозицій.

Ми вимагаємо:

«Щоб стіни, що оточують наші школи грамоти, були зруйновані та знищений варварський звичай, згідно якому право вступити в школу отримує та, що може перестрибнути через бар'єр з цегли та вапна, що має в висоту дві шиї⁴². Ми вважаємо не менш огидним інше

⁴² В Ебонії шия була мірою довжини. За одиницю брали шию здорової і не марнославної двадцятирічної жирафи в літню пору (бо, як відомо, довжина шиї жирафи змінюється в залежності від пори року). Шия мала близько 3 футів 6 дюймів; точно — $5 \frac{7}{8}$ дюйма. (Примітка автора.)

випробування, через яке проходять наші дівчатка, які домагаються права на вступ до школи. Побойі самі по собі — звичай варварський, але ексекуція публічна на додачу ще й огидна, бо ображає вона не тільки тіло, а й душу. І тим не менше при існуючому законодавстві право на вступ до школи мають лише дівчатка дуже сильні, здатні перестрибнути через шкільну стіну, або настільки покірні, що вони йдуть на публічну ексекуцію».

Вимовляючи цю промову, молода Кровососка Повітря стежила за виразом обличчя Суавели. Незабаром вона помітила, що красномовство її ні найменшого враження не справляє, бо прем'єрка залишається незворушною, як сфінкс. Пильний погляд Суавели скоро висушив джерело красномовства депутатки. Запанувала пауза. Всі відчули полегшення, коли прем'єрка нарешті заговорила.

— З великим інтересом прослухала я те, що ви мали мені сказати, але, на превеликий мій жаль, я не можу піти назустріч вашій витягнутій шії. Якщо щось і могло зміцнити мою віру в мудру доцільність існуючої системи, то саме безглуздість вашої пропозиції та той факт, що підтримують його вісім жінок, які, мабуть, вміють читати. Бо звідси випливає, що навіть суворі випробування, що викликають невдоволення головуючої Ліги, виявляються недостатніми. Незважаючи на ретельний відбір, у небагатьох обраних спостерігається відсутність необхідної душевної рівноваги.

Наша існуюча система ставить собі за мету запобігти деяким згубним наслідкам читання. По-перше, читання може стати як би наркотичним засобом, підштовхуючи людей до лінощів фізичних та духовних. По-друге, воно може сприяти надмірному розвитку притаманних жінкам гордості та зарозумілості. Тому перш за все потрібно було обмежити число людей, що мають право читати. Метод відбору до певної міри захищає нас від цих двох небезпек. Ясно, що не можна запідозрити в лінощах дівчаток, які для вступу до школи готові перестрибнути через стіну заввишки в дві шії. Що ж стосується іншого випробування, то — зізнаюся — воно має свої негативні сторони. Але безсумнівно одне: для дівчинки, яка погоджується щодня виносити двадцять п'ять ударів різкою,

читання настільки ж необхідно, як і хліб насущний, а розправа є гарантією смирення та покірності.

Ви ж, хто завдяки соціальному стану уникли обох випробувань, вимагаєте їх скасування, хоча їм ебонітовий народ зобов'язаний своєю енергією та мудрістю. Який був би результат ваших заходів? Перш за все величезна більшість бажала б читати, а не працювати, бо читання є більш приємним та легким. Далі, у багатьох мозок перестав би працювати: навіщо нам працювати над оформленням своїх думок, раз думка підноситься нам в готовому вигляді? В результаті запаси інстинктивної мудрості, з якої виростають наші ідеї, опинилися б непотрібними, і одна ебонітка походила б на іншу, як два примірники однієї і тієї ж книги. Що ж за цим піде? Поступово ослабне здатність мислити, знизиться цінність книг, що випускаються, бо пропозиція визначається попитом, а крім того, самі автори стануть вироджуватися разом з народом. Зрештою залишаться тільки книги гумористичні та непристойні, які займають та збуджують, але не вимагають ні найменшого розумового напруження.

Ви, леді, які вміють читати, невже ви не помічаєте згубного впливу ідей на волю? Або ви не усвідомлюєте, що лише люди залізної волі можуть протистояти захоплюючій грі з ідеями? Роблячи цей найнебезпечніший спорт доступним для всіх жінок Ебонії, ви приготуйте їм долю білих, які виродилися та дійшли до того, що, як стверджують наші вчені, улюбленим їх заняттям було... розщеплювати волосся!⁴³ Ідеї, які прийшли до нас із-зовні, згубні для духу. При системі, яку ви пропонуєте, наші жінки розучаться думати самостійно і будуть залежати від чужих думок, занесених їм в голову у готовому вигляді. Але, як вам відомо, думки, занесені в готовому вигляді — помилкові. Ідея є істинною лише в тому випадку, якщо вона тісно пов'язана з імпульсами та інстинктами. Спираючись на цю аксіому, ви можете усвідомити, яку величезну роль грає наш Глас, який інформує публіку. Отримуючи думку безпосередньо від віщунки, яка її створила, ми вступаємо в тісний контакт з творцем думки та ніби вбираємо її магнетичну силу.

⁴³ Гра слів: to split hairs — розщеплювати волосся, у переносному сенсі — здійснювати тонкий аналіз.

Люди грамотні природно відмовляться від Гласу. Вони забажають щоранку отримувати відомості та думки, надруковані на листку, які за одну ніч були створені для читачів будь-якими спеціальними організаціями. З жахом думаю я про те, як це може відбитися на політичному житті країни. Що ж стосується впливу на життя духовне, то вплив був би смертоносним!

Леді, з моїх слів ви можете зробити висновок, що я протестую проти вашої пропозиції і, якщо справа дійде до боротьби, маю намір використовувати всі наявні в моєму розпорядженні засоби...

— Вибачте... — перебила головуюча Ліги.

Логічні висновки прем'єрки боляче поранили її самолюбство. Задихаючись від злості, вона дістала з кишені якусь записку.

— Вибачте, але місяця не минуло з тих пір, як в присутності нашої представниці ви зробили таку заяву: «Що стосується Ліги Грамотності, то, на мою думку, багато чого можна сказати на користь її програми. Уряд, гідний стояти при владі, зобов'язаний приділити цьому питанню дуже серйозну увагу».

— Ну що ж, — лагідно відізвалася Суавела, — хіба вашій програмі я не приділила серйозної уваги? Про це свідчать всі наведені мною аргументи. А потім, дорога леді, мені б хотілося зупинитися на одному пункті, який вам, очевидно, не ясний. Я бачу, ви — жінка мисляча. Отже, ваші вчинки підпорядковані думкам. Поки у вас не склалося будь-якої думки з даного питання, ви не знаєте, яку лінію поведінки слід обрати. Коли ж думка у вас є, ви знаєте, що потрібно робити. І це ви правильно називаєте послідовністю. Відмінно! Що ж стосується мене, то я — жінка справи. І моя думка підпорядкована дії. Думок у мене немає, поки я не вибрала певний спосіб поведінки. Коли ж рішення мною прийнято, я формую думку. Знаючи, як вчинити, я знаю, що думати. Змінюючи лінію поведінки, я негайно змінюю свої думки. Це я називаю послідовністю.

На тому депутація покинула залу.

ГЛАВА XV

В якій С'Теланга
прощається зі світом

З приймальні прем'єрки С'Теланга вийшов з затуманеною головою. Швидко попрощавшись зі своїми колежанками, він попрямував додому і по дорозі намагався привести свої думки в порядок.

«Що ж це таке? Так ось заради чого я так наполегливо працював! Ось заради чого читав такі важкі книги, такі глибокодумні та нудні! І раптом прем'єрка, найзнаменитіша жінка Ебонії, називає себе жінкою „справи“ і з усмішкою, мало не з презирством говорить про жінок, які віддали своє життя роздумам. Значить, в кінцевому рахунку дія не менш сильна, ніж думка, а до вершини влади приводять дії, а не думки. В такому випадку до чого нам міркувати? О Мовчазна Першопричина, навіщо нам присвячувати своє життя такому важкому та неприємному заняттю, коли ми можемо, як каже поетеса, бавитися „грою з Амаріліс в тіні дерев“? Як дивно!.. Навіть зараз, коли я повстаю проти життя, відданого роздумам, я не можу не думати і не цитувати поетів. Моя доля — бути тонкогубим! Є якийсь зв'язок між тим презирством, яке майже всі жінки відчують до тонкогубих, і цим новим для мене твердженням, що дія не гірше, якщо не краще, думки. Як зніяковіла наша головуюча, коли прем'єрка назвала її „мислячою жінкою“! Здається, справа зводиться до того, що мислячий чоловік взагалі небагато ціниться, якщо навіть мисляча жінка поступається жінці „справи“...».

У цей момент хтось гукнув його на ім'я. Оглянувшись, С'Теланга переконався, що через неуважність пройшов повз двері свого будинку. На порозі стояв Буба, його слуга.

— С'Теланга, куди ви йдете? Або лампа ваша згасла, і ви ходите, розмовляючи зі своєю тінню? Ідіть скоріше додому. Вас чекає відвідувачка.

— Відвідувачка?

— Так. Одна дуже важлива леді.

— Хто ж це, Буба?

-
- А, мене просили не говорити. Ви повинні вгадати, господар.
- С'Теланга увійшов до вітальні.
- Шова! Як це мило з вашого боку!
- Будь ласка, не соромте мене! Ви знаєте — я корислива і нічого не роблю даром.
- Невже вам щось від мене потрібно?
- Так. Чи ви забули про свою обіцянку?
- Обличчя С'Теланги прийняло колір стиглих фініків.
- Про яку обіцянку? Хіба я вам що-небудь обіцяв тоді в човні?
- О ні! Я не це мала на увазі.
- Тінь пробігла по обличчю С'Теланги: він поховав у своєму серці надію, яка ще не встигла розквітнути. Знову пролунав голос Шови:
- Я хотіла поговорити про це змаганні в боксі. Пам'ятаєте?
- Ах так! Змагання... Я зовсім забув після мого... після нашої пригоди в затоці.
- В чому справа? Невже ви не впевнені в своїх силах?
- О ні! Я почуваю себе чудово. Але, бачте, такі події, звичайно, позначаються на здоров'ї. Більш тривалий відпочинок остаточно відновить мої сили. А ви вже остаточно призначили день?
- Ні. Якраз я хотіла запропонувати маленьку відстрочку.
- Дуже добре...
- Бачте, мені було б дуже приємно, якби С'Ірбар взяв участь в змаганні.
- А...
- Так. Зараз на його участь розраховувати не доводиться... по крайній мірі протягом наступних двох-трьох місяців...
- Чому?
- Хіба ви не знаєте?
- А що таке? Я нічого не знаю.
- Його купили.
- Купили? Щоб взяти в чоловіки? С'Ірбара? Хто?
- Скрута.
- А...

Молодий чоловік занурився в роздуми. Шова спостерігала за ним уважно.

— Які ви стали доброчесні, С'Теланга!

— Що?.. Ах, вибачте!.. Я задумався... згадав сон, який мені недавно приснився...

— Сон? Розкажіть! Адже сновидіння — моя спеціальність. Що вам снилося?

— О, це так заплутано... Мені снився С'Ірбар, і місяць, і Скр... і якісь люди. Але раз ви вивчаєте сновидіння, у вас повинна бути теорія, яка їх пояснює, чи не так?

— Так звичайно. Теорія у мене є.

— Яка?

— Як вам відомо, кожен з нас несе в собі цілий світ думок, почуттів, відчуттів та імпульсів. Коли ми знаходимося в стані неспання, всю цю армію тримає в залізному кулаку генерал, іменованій свідомістю, який веде її в бій. Але, перебуваючи постійно в строю, окремі елементи могли б загинути, бо кожен з них повинен розвиватися по-своєму. Думки повинні парити в сферах спекуляції; почуття, немов хвилі, повинні вирувати в морі душі; струни відчуттів — вібрувати, розтягуючись все тугіше; а імпульси та інстинкти — нишпорити, підстерігаючи здобич, немов голодні вовки. Всі ці безладні рухи можливі за умови безмежної свободи, а таку дає їм тьма, усамітнення та чеснота. Тому сновидіння — справжнє наше життя. Уві сні, і тільки уві сні, наважуємося ми брехати, якщо ми — брехуни, втікати, якщо ми — труси, і віддавати своє тіло першому зустрічному, якщо ми любимо. Наяву ми — маріонетки, уві сні ми можемо та сміємо бути королевами. Отже, юний мій друг, якщо ви ще пам'ятаєте своє сновидіння, не розповідайте його, бо, розповівши, ви мені покажете справжнє своє обличчя. А такого безглуздя ніхто не може собі дозволити.

— Так. На жаль, ніхто.

— Як? Ви зітхаєте? Що з вами?

— О Шова!..

Молодий чоловік, змучений своїми емоціями, потягнувся до неї, немов вимолюючи співчуття у світу жорстокого та незрозумілого. На подив його (а втім чи був він здивований?) Шова звично сховалася за бар'сром іронії.

— Не зітхайте, мій юний друг. Це непотрібна витрата сил. Так пам'ятайте ж: я на вас розраховую. Ви поб'єте С'Ірбара на змаганні. А тепер потрібно йти. Ви знаєте, я буду свідком при одруженні. Справ у мене по горло.

Вона пішла раніше, ніж він встиг усвідомити, що він відчуває. Залишившись один, він втратив над собою владу. Світ його думок, почуттів, відчуттів, інстинктів та імпульсів поглинув його, і С'Теланга залився сльозами, сам не знаючи, чим викликані ці сльози.

У той же вечір рішення його було прийнято, і він вирішив за потрібне повідомити про нього своїй матері. Знаменита віщунка сиділа за письмовим столом та уважно вивчала якісь документи. Занурена в роботу, вона не чула, як С'Теланга увійшов до кімнати. Молодий чоловік повинен був гукнути, щоб звернути на себе її увагу.

— Мама...

— Ах, це ти, С'Теланга! А я не чула... Ти тут давно?

— Ні, тільки увійшов. Ти, здається, дуже зайнята?

— Так зайнята.

— Знову це лібійське питання?

— Так, але, будь ласка, ні з ким про це не розмовляй. Відносини знову загострилися, і можна чекати серйозних ускладнень.

— Шкода, що ти цілком цим поглинена. Моя шия тягнулася, щоб поговорити про дещо, що стосується особисто мене.

— Що-небудь серйозне?

— Так.

— В такому разі, говори, моя дитино! Сподіваюся, нічого неприємного не сталося?

— Ні, ні, не лякайся. Але чим швидше з цим покінчити, тим краще. Я хочу стати Непорочним Кочегаром.

— Непорочним Кочегаром? Що з тобою?

— Хіба це погано — бути Непорочним Кочегаром?

— Ні, звичайно ні! Священний Орден є одним з найбільш шанованих наших інститутів. Але якщо молодий чоловік йде зі світу, значить, щось негаразд. Чи знаєш ти, яких жертв вимагає від тебе твоє рішення?

— Знаю.

— Прости, моя дитино, але цього ти не можеш знати. Бо ти не маєш поняття про радощі кохання, від яких, вступаючи в Орден, повинен будеш відмовитися.

— О, радості кохання... Їх сильно переоцінили...

— Звідки ти знаєш?

— Я в цьому впевнений... А крім того, щоб пізнати радість кохання, необхідний партнер.

— Май терпіння, і ти знайдеш партнера.

— Ні, мама, партнер мені не потрібний. Я ненавиджу світ. Я хочу від нього відмовитися. Життя огидне! Огидно це намагання сподобатися, огидні дзеркала, помада та пудра! І все це — тільки для того, щоб привернути увагу жінок, які й дивитися-то на тебе не хочуть. Ні, мені набридло, набридло все!

— А як же твої книги? Ти знаєш, що Непорочним Кочегарам заборонено читати.

— Книги, книги! І книги мені набридли! Яка від них користь? Читання тільки заглушає інстинкти та перетворює людину на дзеркало, що відбиває кожного зустрічного. Жінки енергійні ніколи не заглядають до книги, насолоджуються життям та живуть. Ні, читання мені набридло!

— Цього я не очікувала. А я-то думала, що ти оточив себе пудреницями і книгами та абсолютно щасливий! Ну, іди до себе! Мені потрібно розібратися в цьому заплутаному лібійському питанні. Подумай гарненько, і якщо до ранку ти не зміниш свого рішення, ми... Але знаєш, любий мій, здається, на це у нас не вистачить коштів.

— Як не вистачить?

— Річ у тім, що кандидати повинні внести двадцять тисяч жирафів, щоб бути прийнятими в Священний Орден.

— Невже? Але ж це обурливо!

— Так. Але якби не було цього внеску, довелось б приймати всякий набрид. Хіба мало знайшлося б мисливців принести обітницю, щоб в обмін отримати хорошу квартиру, ситий стіл та придбати почесне становище.

— Що ж мені робити?

— Обдумай ще раз своє рішення. Якщо ти його не зміниш, я спробую знайти спосіб. Думаю, що це мені вдасться.

На наступний день С'Теланга з матір'ю відвідав Непорочного Споррську, настоятеля Священного Ордену Непорочних Кочегарів. Знамениту віщунку запросили негайно; представницям Г л а с у ніколи не доводилося чекати в передній. Увійшовши до кімнати, де Непорочний приймав своїх відвідувачів, Теланга з гідністю привітала настоятеля.

— Непорочний, дозвольте мені як представниці моєї професії висловити задоволення з приводу того, що ви як і раніше очолюєте Священний Орден.

— Ви дуже люб'язні. Дуже люб'язні... Це ваш син, пані?

— Так, Непорочний, це мій син. Заради нього-то я і наважилася порушити ваше усамітнення. Шия мого сина тягнеться до вступу в Священний Орден.

— Похвальне бажання... Дайте-но мені на нього глянути. Здається, фізичною силою він не відрізняється? Сподіваюся, молодий чоловік має уявлення про те, яка важка робота його чекає?

— Непорочний, я готовий на все.

— Похвальна наснага, вельми похвальна! А ви, пані, схвалюєте його рішення?

— Зізнаюся, я всіма силами намагалася його відговорити, але зазнала невдачі. Мій син втомився від суєтного світу і хоче його покинути.

— Пані, «світ є лише тінь битви — битви тіней».

— О сер, значить, ви зі мною згодні! Ще б пак! Адже ви — Непорочний Кочегар.

— «Примарне щастя і примарне марнославство, примарне багатство, примарна влада і привид примарної любові». Але скажіть, пані, коли хоче молодий чоловік вступити в Орден?

— Як тільки мені вдасться зібрати...

— Ах так! Абсолютно вірно... Я забув про цей внесок. Здається, двадцять тисяч, чи не так?

— Ви праві, Непорочний. На жаль, у віщунку ніколи немає грошей. Потрібен деякий час, щоб зібрати...

— Дозвольте мені обговорити це питання. Бачте, я розробив програму реформ, яка буде проведена, як тільки прем'єрка підпише указ, який зміцнює за мною до кінця мого життя посаду настоятеля. Цей указ з'явиться в самому найближчому часі, але до тих пір я, зрозуміло, не можу змінювати статут Ордену. Не сумніваюся, що одна із запропонованих мною реформ заслужить ваше схвалення. Вона звільняє від будь-якого внеску джентльменів, не позбавлених будь-яких талантів. Скажіть, ваш син вміє співати?

— Нехай він сам відповідає.

— Хе-хе... так собі, не дуже гарно.

— Танцювати?

— О Непорочний, мені не приходило в голову...

— Нічого, нічого... Я не сумніваюся, що який-небудь талант у вас є... Зайва скромність шкідлива. Згадайте, що сказано в «Гласі»: «Завіса скромності повинна просвічувати».

— Запевняю вас, сер, я не скромничав. Моя мати може це підтвердити... Мабуть, один талант у мене є: я дуже непогано імпровізую на фаготі.

— Цікаво! Чому ви обрали саме цей інструмент?

— Коли мій син був маленьким, я, за порадою лікаря, змусила його навчатися грі на фаготі, щоб розвинути легені. Він проявив виняткові здібності. Особливо вдаються йому імпровізації на теми поетичні та філософські.

— Це цілком відповідає нашій меті, пані. Отже, будьте в доброму гуморі, молодий чоловік. Зачекайте, поки указ буде підписаний... Може, ваша мати, яка має доступ до прем'єрки, нагадає їй про це. А потім я подбаю про те, щоб усунути з вашого шляху всі перешкоди. Я завжди намагаюся залучати в орден юнаків з вищих верств.

Двох тижнів не минуло після цієї розмови, як посада настоятеля Священного Ордену Непорочних Кочегарів була закріплена за Непорочним Споррскою до кінця його життя. Настоятель негайно приступив до проведення своїх реформ, або «тлумачень», що змінюють статут ордену. Накази настоятеля носили назву «тлумачень», бо передбачалося, що диктує їх не він, але королівське полум'я, чию волю він тлумачить, читаючи королівські

знамення, коливання та зміни забарвлення. У той період, до якого відноситься наша повість, фантазія ебонітів після довгих століть миру та благоденства сильно збідніла, і лише деякі селяни вірили, що «тлумачення» настоятеля не є актами його власної волі. Однак слово «тлумачення» збереглося в словнику ебонітів, збереглася й ортодоксальна точка зору на ці тлумачення. Внаслідок цього розпорядження настоятелі стояли вище всіх законів; не можна було їх оскаржувати, обговорювати або їм не коритися. На щастя, вони не виходили за межі внутрішнього розпорядку ордену.

Одним з перших тлумачень Споррски був указ, який звільняв від внеску всіх кандидатів, які могли довести настоятелю та капітулу, що обдарування їх корисні ордену. Тепер С'Теланга міг стати Святим Кочегаром, не вимагаючи від своєї матері ніяких жертв. Церемонія прийняття в орден була проста, але зворушлива.

Неофіта зустрів біля воріт Споррска, оточений каноніками та кочегарами, вільними в той день від виконання своїх обов'язків. С'Телангу супроводжувала його мати та троє близьких друзів, які несли «символи жертви». Так називалися три предмети, принесені в жертву королівському полум'ю. Неофіт вибирав їх з числа речей, які були йому особливо дорогі. Нашим юним другом вибір був зроблений після довгих та тривожних роздумів, причому молодий чоловік проявив виняткову чуйність та сумлінність. Які книги слід відібрати? Звичайно, «символами жертви» повинні стати книги — в цьому він анітрохи не сумнівався.

Цілий ранок провів С'Теланга в своїй бібліотеці-ліжку, перебираючи книги, які протягом багатьох ночей охороняли його сон. Зрозуміло, він мав відректися від усіх цих книг. Але від «символів жертви» він не тільки відрікався, не тільки викреслював їх зі свого життя. Він знав, що вони повинні загинути в королівському полум'ї, і в пам'ять великого дня залишиться у нього лише зола мертвого минулого. Які ж три книги гідні загинути у вогні? Може, поеми Зембази? Або перше видання творів Шови з власноручним написом автори? Або... або улюблена його Зумзумбель? Три чудових томи в палітурках з крокодилової шкіри та слонової кістки? С'Теланга згадав пророчий сон, який наснився йому після читання Зумзумбель, і

рішення його було прийнято. Три томи першого видання Зумзумбель несли його друзі в той день, коли С'Теланга прощався зі світом.✧

Зустрічаючи неофіта, капітул та Кочегари священного ордена вишикувалися в два ряди, і між ними пройшли С'Теланга, його мати та троє друзів. Потім ряди зімкнулися, і Кочегари пішли за процесією в Верхні галереї, де під високими склепіннями прозвучали слова гімну Непорочних Кочегарів:

*Любов — лукава дружина,
Жахливо, жахливо! ✧
Любов — підступна змія,
Жахливо, жахливо! ✧
Любов — жорстокий хижий звір,
Жахливо, жахливо! ✧
Любов дурна, як папуга,
Жахливо, жахливо!
Питайте Полум'я!*

Голоси замовкли, коли процесія вступила в зал Маленького Полум'я. Тут неофіт повинен був принести в жертву своє волосся, і на голові його спалахувало Маленьке Полум'я. Церемонія відрізнялася витонченою простотою. Один з Непорочних Кочегарів зрізав прекрасне чорне волосся С'Телангі, яке мало не вдвічі збільшувало розмір його голови. Оголився череп, а на маківці залишився один тільки жмут волосся. Настоятель повинен був освятити цей жмут та перетворити його на символічне полум'я. У той час як Непорочний Кочегар стриг волосся С'Телангі, капітул та інші Кочегари співуче читали відповідні вислови з «Гласу Мовчання».

*«Не звертай уваги на втрату волосся,
бо волосся — риторика плоті.
Голова багата не волоссям, а ідеями.
Ідей твоїх не підкосить сталь,
але будь-яка сталь зріже волосся.
Місткість твого черепа,
а не розміри шевелюри цінує Мовчазна Першопричина».*

Вбираючи мудрість «Гласу», розлучився С'Теланга зі своїми кучерями, як розлучається з листям дерево. Урочистий момент настав, коли Непорочний став розпалювати Маленьке Полум'я. В одній руці Споррська тримав алюмінієвий гребінь. Помічник простягав йому дві кисті та два горщика з фарбою. В одному горщику була зелена фарба, в іншому — жовта. У Непорочного вид був значний та строгий, бо цю церемонію він здійснював з глибоким благоговінням. Опустивши ліву руку на голову С'Теланги, він розчесав гребенем чорний жмут волосся і надав йому форму маленького піка, що піднімається над безплідною рівниною. Серед глибокої тиші він вимовив сакраментальні слова:

— Що це? Жмут чорного волосся. Ніщо. Тінь тіні. Чим стане цей жмут? Чеснота Мовчазної Першопричини його запалить. Ніщо стане субстанцією. Тінь стане світлом. І зараз вже жмут тягнеться до неба, як королівське полум'я. Скоро набуде він забарвлення. Ось! Одна пасма стала зеленою, інша — жовтою. А голова, втративши шевелюру, набула належний обсяг. Тепер волосся не стирчать на всі боки, але рвуться до неба.

Перша частина церемонії була закінчена. Кочегари, виходячи із залу Маленького Полум'я, проспівали другий вірш гімну:

*Питайте Полум'я стопами своїми,
Питайте Полум'я руками своїми,
Питайте Полум'я своєю головою,
Питайте Полум'я серцем своїм,
Питайте Полум'я!*

Вони перейшли в Верхню палату, відому також під назвою Зал Жертвопринесення. Бо тут полум'я пожирало «символи жертви». Зал був квадратний. Посередині знаходився квадратний отвір в підлозі, обнесений перилами. Такий самий отвір знаходився і в даху. Знизу виривався стовп вогню, запозиченого у королівського полум'я. Ця вогненна колона приймала жертвопринесення. Всі присутні розмістилися близько перил. Попереду стояв Непорочний Споррська; по праву його руку — С'Теланга, по ліву — мати С'Теланги. Троє молодих людей стояли за спиною свого друга. Тим часом Святи

Кочегари співали гімн. Коли всі зайняли свої місця, Спорска рухом руки закликав присутніх до Чесноти. Стовп полум'я, що виривався з-під підлоги, був запозичений у жовтої половини її величності. В сліпуче яскравому світлі обличчя присутніх здавалися таємничими та значними. Непорочний взяв з рук помічника азбестовий кошик, підвішений до кінця довгої алюмінієвої жердини. Повернувшись до С'Теланги, він урочисто проголосив:

— Молодий чоловік, що віддає себе служінню Полум'ю, питає Полум'я серцем своїм!

С'Теланга взяв кошик, повернувся до своїх друзів і тремтячими руками опустив в неї три дорогоцінних томи першого видання Зумзумбель. Згідно зі звичаєм, неофіт в цей момент повинен був вилити свої почуття у пісні, складені ним самим. Піднявши над головою кошик, С'Теланга сім раз хитнув його, а потім опустив у вогняний стовп. Вирвався дим, полум'я потьмяніло, але через секунду розгорілося ще яскравіше. Це був знак, що її величність прийняла жертву неофіта.

Поки вирішувалася його доля, С'Теланга виливав душу в пісні, яка мала сліди справжньої імпровізації:

*Зумзумбель,
Обкладинка, слоновою кісткою
Прикрашена,
Перше видання,
За тебе заплатив я
Дванадцять жирафів,
Куди йдеш ти?
Куди, куди йдуть
Твоє «нескінченне»,
Твоє «кінцеве»,
Твої «так, як»,
«Бо» і «проте»,
Зумзумбель?
Все — є тінь,
Тінь від тіні,*

*А як я мріяв!
Так, Зумзумбель,
Я мріяв нерідко
Мудрим стати.
Бідний юнак,
Мислити хотів
Оригінально,
Думки мати
Свої,
Свої, а не сусіда,
Чи не господаря
І не автора,
Улюбленого мною.
Як я мріяв
Шепіт почути:*

Суєта суєт.
І я сам —
Тільки тінь
Від тіні себе
Самого.
І знайшов це все
Суєтою суєт.
І мріяв я ще...
Ні! Нехай згорить,
Нехай згорить до тла,
Як моя
Зумзумбель,
В жаркому полум'ї
Королівському!

«Це оригінально!»,
«Як справедливо!»,
«Що за розум!»,
«Адже це — С'Теланга».
Так, про це мріяв!
О, тепер мені легко!
Зникаєш ти,
Моя Зумзумбель,
Зникають з тобою
Мрії мої.
Зникають,
Горять,
Зникають...

Молодий чоловік був настільки зворушений своєю власною імпровізацією, що у нього ледь вистачало сил підтримувати жердину, на якій висів жертвний кошик. Друзі помітили його хвилювання та поспішили на допомогу. Коли витягли вони кошик з полум'я, виявилось, що від філософії Зумзумбель залишилася одна зола. Жертва була принесена.

Споррська промовив останні слова, які присвячували С'Телангу в служителі Полум'я.

— Милістю цієї золи, викинутої з твого серця, полум'я на голові твоїй рветься до неба. Хай не згасне Вогонь Ебонії! Співай, о Непорочний Кочегар!

С'Теланга марно намагався радіти. Дві сльозинки скотилися по темних його щоках.

ГЛАВА XVI

Яка закінчується
національним
гімном Ебонії

містом останньої глави нашої повісті є загострення міжнародного положення Ебонії — факт, який мав місце на протязі того часу, який нам — людям далекого минулого — пощастило дослідити.

Ми маємо на увазі загострення л і б і й с ь к о ї проблеми, яка протягом багатьох століть була хронічною хворобою ебонітової державності. Про цей історичний факт, про лихоманку, яку він викликав, та про благополучне завершення кризи читач знайде правдивий звіт у цій останній главі.

Як відомо в Ебонії кожній школярці, Лібійська держава межувала з островом Ебонією та великим королівством Ассінією. На відміну від ебонітів та ассінійців жителі Лібії перебували на низькому ступені цивілізації. Лібія ще не дійшла до вогневої монархії — системи, яка була запроваджена за прикладом Ебонії більшістю держав, не виключаючи й Ассінію.

Жителі Лібії мали настільки слабку увагу і настільки бідним було їх духовне життя, що вони вважали живу справжню королеву необхідною для підтримки законності та порядку. Королівська династія, на їхню думку, сприяла розквіту країни. При королеві Зарук XXII територія Лібії збільшилася в десять разів — явище, яке вважається для держави нормальним, а для людини — жадливим. Ця велика королева багато уваги приділила іригації, а також заклала основи системи державного постачання політичними думками: щодня вранці ці думки доставлялися громадянам додому. Спочатку розробка цих позицій покладалася на урядовців, коли ж ця справа виявилась прибутковою, одна пихата жінка, що користувалася впливом при дворі, взяла монополію на всю справу. Зарук XXII, яка на той час постаріла та тільки те й робила, що спала, не заперечувала проти монополії, і країна разом з багатим джерелом доходів позбулася спокою, що забезпечував втомленим жінкам райське існування.

В той час, про який йде мова, Лівія як держава прийшла у занепад. Вироблення позицій не було обмежено ніякими заборонами та, завдяки закону про вільну конкуренцію, кількість позицій значно збільшилась та вони сильно здешевіли, іншими словами — стали доступні всім. Внаслідок величезного надлишку цих позицій керівництво державою стало вкрай утруднено, тому кабінети міністрів, які змінювали один одного з кінематографічною швидкістю, утримувались від будь-яких спроб керування.

Таким шляхом Лівія втратила своє положення великої держави та перетворилась на одну з тих держав, велич яких подібна до витвору мистецтва: діяти вони не можуть — ними можна тільки милуватися та споглядати.

Споглядання є матір'ю апетиту. Тому цілком природно, що сусідні держави поглядали з апетитним зазіханням на обширі простори ленної Лівії, що дрімотно існувала бік-о-бік з ними, в той час як вони, життєздатні та сповнені енергії, шукали до чого б прикласти свої сили. Добре відомі були лівійські дубові ліси, які славилися кращими в світі жолудями. Ці ліси були основою економічного благополуччя Лівії, в якій розводили свиней. Як в епоху білої цивілізації, так і у чорних, свиня користувалася особливою повагою, бо була чудовим продуктом харчування. Однак, як нам відомо, про їжу ні в якому разі не можна було говорити у ебонітів, ассінійців та інших чорних народів, які перебували під їх впливом. Тому, щоб виправдати значення, яке вони в соціальному житті надавали свині, остання у всіх поважаючих себе народів Африки була зведена в сан священної тварини. Можна з упевненістю сказати, що саме с в и н і і створили «лівійську проблему».

Про те, що в цій області виникли ускладнення, Суавелі було відомо, оскільки прем'єрка, що пішла у відставку, ввела її в курс справи. Однак Суавела як в політиці, так і в приватному житті слідувала мудрому вислову з Листа домашніх істин: «Турбота — плід, якому потрібно дати дозріти». Тому вона дала лівійській проблемі дозріти на гілці, поки проблема завдяки своїй тяжкості не впала на землю. Сталося це так: в той день, коли наш друг

С'Теланга прощався зі світом, Суавела отримала від ебонітової посланниці в Ассінії таке донесення: ☆

«Велика королева Еб. Королева ассінійців страшенно димить. Сьогодні вранці прем'єрка оголосила, що в країні священних тварин неспокійно і вона вимагає надання Ассінії права навести там порядок в ім'я Чорного світу. Я шанобливо вказала, що порядок може бути наведений лише після того, як він зникне, і що ебоніти поставляться з незадоволенням до всіх заходів, вжитих яким би то не було урядом, які можуть повести до створення сприятливих умов для втручання. Вона заперечила, що порядок можна вважати зниклим, раз ніс незацікавленого спостерігача чує небезпеку його зникнення. Ставлю до відома про це королеву Еб; мені здається, вона теж повинна сильно димити. Духовне життя нашої країни в небезпеці. Велика королева Еб».

Отримавши це повідомлення, прем'єрка негайно викликала по телефону Телангу і дала їй необхідні інструкції для підготовки громадської думки.

На наступний ранок «пліткарка», яка займала третю колону «Національного Гласу», кинула кілька зловісних натяків:

«Протягом останнього часу дружня нам Ассінія схильна була приділяти зайву увагу лібійським подіям. Я не буду здивована, якщо ця проблема, яка давним-давно відступила на задній план, знову висунеться на перше місце. У всякому разі, нашим друзям-ассінійцям не рекомендується тлумачити наше мовчання як знак байдужості».

Вловивши з цих натяків політичну лінію, пропоновану урядом, економічна віщунка «Оратора», бажаючи показати, що, будучи в опозиції, вона все ж в курсі справи, почала пояснювати звичайним своїм слухачкам значення конфлікту для духовного життя країни:

«Здається, знову слід очікувати загострення лібійської проблеми. Всі ми знаємо про існування таємничого і, проте, безсумнівного зв'язку між безперербійним постачанням священних тварин з Лібії та благополуччям наших слуг Мовчання. Всім відомо, що нерегулярне постачання цими священними тваринами позбавляє наших достойних Бджіл можливості досягти вищих ступенів в ордені. В

результаті Чесноті завдається шкода, від чого страждає вся країна. Може, багато хто ще пам'ятає ті страшні роки, коли, внаслідок війни з Лібією, пост Найвагомішої Бджоли залишався вакантним протягом тридцяти місяців. Я впевнена, що народ наш такого стану речей не потерпить та піде на будь-які жертви, аби не допустити, щоб інша держава втручалася у внутрішні справи країни, яка розводить священних тварин».

Черга була за Телангою. На наступний день вона виголосила передову промову — промову холонокровну та сповнену гідності.

«Донесення нашої ассінійської посланниці спонукало уряд, всупереч його бажанню, звернути увагу на лібійську проблему. Не випадково сказала я „всупереч його бажанню“; ніщо так не суперечить нашим намірам, як відновлення конфлікту, який вже не раз відділяв нас від народу, з яким ми хочемо жити в дружбі. Але вина не наша. Факти в наявності. Ассінійський уряд побоюється безладів в Лібійському королівстві внаслідок того, що в митниці провінції Замба розкриті зловживання. Він повідомив про свій намір запобігти можливим заворушенням та вирішив вжити необхідних для цього заходів. Нас не стосуються внутрішні справи Лібії. Ми хочемо одного: щастя лібійського народу. Але ми змушені оголосити: політика Лібії хилилася завжди до того, що країна ця не втручалася в справи інших держав і не допускала втручання в свої власні справи. Як не цінуємо ми прихильність до нас Ассінії, але ми повинні нагадати їй, що для нас думка про незалежність королівства Лібії представляє більшу цінність, ніж всі інші міркування. Беру на себе сміливість заявити: державний суверенітет Лібії для нас не менш священний, ніж для самих лібійців. Зрозуміло, найменше я думаю про те, що ассінійський уряд зазіхає на незалежність Лібії, але все ж вважаю за необхідне з усією рішучістю підкреслити нашу точку зору на принцип лібійського суверенітету».

Ця передова промова негайно справила свій вплив. Ассінійський уряд запропонував вступити в переговори, а Суавела, погодившись на них, зробила вигляд, ніби цей вихід ассінійці обрали по своїй власній ініціативі.

Коли ассінійська посланниця ввійшла в кабінет прем'єрши, Суавела вивчала карту Лібії.

— Пані, — з величною ввічливістю зустріла її Суавела, — дозвольте мені лягти перед вами в пил.

— Пані, — відповіла ассінійська посланниця, — нехай буде пил м'яким для вас ложем. Дозвольте мені додати, що я в захопленні від вашого розуму.

— А мені дозвольте сказати, що я зачарована вашою енергією.

— Пані, я прийшла з метою запропонувати остаточне вирішення лібійської проблеми.

— Гострота вашого носа є гарантією успіху.

— Пані, ваш ніс не тупіше мого; він повинен відчутти мудрість моєї пропозиції.

— Шия моя тягнеться до того, щоб вислухати вас.

— Пані, я пропоную розділити між нашими державами територію Лібії.

— В принципі я не заперечую, але необхідно обговорити умови.

— Приймаю до відома. Зі свого боку пропоную, щоб річка Гло була кордоном між територією, що відходить до Ебонії, і землями, що відходять до її пишності королеви Негаб, вогненної моєї монархині.

— Згодна. Але є ще цілий ряд умов, які потрібно обговорити.

— Я пропоную — якщо принципово кордони узгоджені, то все інше не суттєво.

— Пані, в ім'я миролюбства я не наполягаю.

— Пані, мене вражає ваш державницький розум.

— Дозвольте мені додати, що я вважаю за потрібне приступити до дипломатичних переговорів pro forma з поваги до традицій наших держав. Ми занадто швидко дійшли згоди.

— Пані, приймаю вашу пропозицію, бо наш Глас вивів народ з рівноваги, і тепер необхідний деякий час, щоб ввести суспільне обурення в русло.

— Пропоную розтягнути переговори на місяць.

— Приймаю безперечно.

На наступний день після цієї історичної, але секретної зустрічі, почалися переговори, які завершилися вирішенням лібійської

проблеми. Вони проходили в тому славетному залі Нарад, яку разом з депутатками Ліги Грамотності ми разом з читачем відвідали в одній з попередніх глав. Щодня натовпи патріотично налаштованих ебоніток стояли на площі, з тривогою дивлячись на три вікна, за якими вирішувалися долі двох націй. Щодня віщунки повідомляли слухачкам, що переговори розвиваються успішно та перешкоди мало-помалу усуваються. Пройшов цілий місяць. Інтерес до переговорів дещо ослабів, як раптом в один прекрасний день рознеслася чутка, що Лібійська конференція закінчилася. Натовп народу заповнив площу. Збудження росло. Час від часу щасливцям вдавалося добувати свіжі новини, які натовп пожирав жадібно. Коли сонце схилилося на захід, і світ сонця відбився в трьох вікнах залу Нарад, на балкон, що купався в променях призахідного сонця, вийшла Суавела. В руці вона тримала якийсь документ. Її оточували всі члени уряду та делегатки Ассинії. Момент був урочистий, і Чеснота простягнула над натовпом свої крила.

Суавела підняла над головою договір та виголосила:

— Громадянки, радійте! Кінець лібійської проблеми! Слухайте:

Чорніша з Чорних, Сутінкова Зірка

Її пишність Королева Еб,

Королева всіх ебоніток,

А також їх чоловіків та дітей обох статей

І Чорний Діамант, Молодий Місяць,

Її пишність Королева Негаб,

Імператриця всіх ассинійок,

А також їх чоловіків та дітей обох статей:

Внаслідок того,

що Ми уважно стежимо за ускладненнями,

що виникають в Лібійському королівстві,

А також внаслідок того,

що Ми прийшли до необхідності остаточно вирішити

всі пов'язані з цим труднощі, Ми призначили повноважними нашими представницями:

Королівства Ебонії:

Її висококомпетентність Суавелу, Золоте Серце, Сталевий Ніс, Велику носительку Білого Зонта, Велику Командорку ордена Крокодилячого Зуба і т. і. і т. і.

Королівства Ассинії:

Її висококомпетентність Ваїд-Вейк, Командорку Автомобілів її Величі, Великого Водія, Таємну Радницю Королеви, Велику носительку Золотого Рогу і т. і. і т. і.,

як і,

після взаємної перевірки повноважень, — бо завжди слід перевірити. — І, прочитавши один одному першу главу з Листа Слів Падаючих, щоб застрахувати себе від спалахів гніву, і перший розділ з Листа Слів Летучих, щоб застрахувати від взаємних лестощів,

п о г о д и л и с я н а н а с т у п н о м у:

Обидві сторони урочисто заявляють, що незалежність королівства Лібії є необхідною умовою для миру всього світу навіть більшою мірою, ніж усвідомлюють це самі лібійці, і тим самим зобов'язуються захищати вищевказану незалежність всіма засобами, які є в їх розпорядженні.

Договірні сторони заявляють, далі, що кожна з них бере на себе зобов'язання по відношенню до іншої сторони, а саме:

Незалежність тієї частини королівства Лібії, яка знаходиться на с х і д від річки Гло, є необхідною умовою для миру всього світу з точки зору Ебонії, і Її Пишність Королева Ебонії оголошує, що зобов'язується захищати незалежність зазначеної вище частини вищезгаданого королівства.

Тоді як

Незалежність тієї частини королівства Лібії, яка знаходиться на з а х і д від річки Гло, є необхідною умовою для миру всього світу з точки зору Ассинії, і Її Пишність Королева Ассинії оголошує, що зобов'язується захищати незалежність зазначеної вище частини вищезгаданого королівства.

Цей договір складено в двох примірниках.

Прикінцевих слів ніхто не почув. Над неосяжним натовпом, що заповнив площу, злетіли урочисті слова національного гімну:

Немає нікого чорніше твоїх чоловіків.

Немає нікого розумніше твоїх жінок,

Немає нікого вище жирафи,

Ми знаємо про те,

Ебонія!

Немає нікого краще твоїх юнаків,

Немає нікого мудріше твоїх бабусь,

Немає нікого тихіше твоєї сови,

Ми знаємо про те,

Ебонія!

Немає ніде чоловіків більш плодючих,

Немає ніде дружин більш плодоносних,

Немає ніде королеви більш полум'яної,

Ми знаємо про те,

Ебонія!

ДОБРОЛЮБСЬКА Юлія Андріївна

СВЯЩЕННА ЖИРАФА

САЛЬВАДОРА ДЕ МАДАРИАГИ

Українською мовою

Обкладинка художника Бор. Земенкова

Технічний редактор і коректор — С. А. Добролюбська

Підписано до друку 28.01.2022

Умовн. друк. арк. 10

Наклад — 300 прим.

Надруковано на поліграфічній базі приватного підприємства «ЦВТ»:
65014, Одеса, вул. Успенська, 9

